В.О. Черноморець

Історія слободи Пісочинської

Шановні пісочинці!

Наше селище - це маленька батьківщина кожного із нас. Пісочин - одне з найбільших селищ Харківського району. Але не тільки в цьому його слава. Наше селище багате трудовими досягненнями своїх жителів, талантами молоді, славною історією старших поколінь.

Давайте ближче познайомимося із селищем, в якому живемо. Хочеться, щоб це допомогло кожному із нас відчути відповідальність за сучасне і майбутнє цього мальовничого куточка Харківщини.

О.В. Чернобай, Голова
Пісочинської селищної ради

Уважаемые песочинцы!

Каждый поселок имеет свое лицо и свой характер. Наш Песочин сравнительно молодой. У него много сил и энергии, он развивается с каждым днем.

Желаю поселку не снижать темп. Чтобы он становился еще красивее и моложе, чтобы мы гордились им, и каждый мог сказать: «Песочин — это моя жизнь!». А это все зависит от наших с вами дел и решений.

Н.А. Кононенко, Президент
ЧПКФ «ЛОСК»

В.О. Черноморець

СЕРІЯ «ІСТОРІЯ ПІСОЧИНА»

ІСТОРІЯ СЛОБОДИ ПІСОЧИНСЬКОЇ

КНИГА I

Скарбниці думок людських, невичерпному джерелу знань – відділу "Україніка" з вдячністю автор. 31.08.2005р.

Харків
2005

ББК 63.3(4УКР - 4ХАР)
Ч21

Черноморець В.О.
Ч21 **Історія слободи Пісочинської.** Кн. 1./ В.О. Черноморець. – Х.: Константа, 2005. — 236 с.

ISBN 966-342-47-2

У книзі «Історія слободи Пісочинської» відомий на Харківщині краєзнавець В.О. Черноморець на великому архівному матеріалі доносить до читача багатовікову історію села Пісочин з хуторами. Розповідає про історію виникнення першого на півдні Росії дзвоноливарного заводу.

Це перша книга із серії «Історія Пісочина». Вона охоплює період від знайдення перших відомостей про с. Пісочин і до більшовицького періоду (1670—1918 рр.).

Х $\frac{4108000000}{000\text{-}2005}$

ISBN 966-342-47-2

ВІД АВТОРА

Багато чуток ходить поміж місцевого люду про утворення селища Пісочин. Кожен розповідач намагається довести, що його рід є одним із засновників.

Автор цієї книжки частково відроджує історію краю за час, передуючий новому часовиміру (VII-IV ст. до н.е.), та історію села у дореволюційний період. За три роки роботи у Державному архіві Харківської області було опрацьовано велику кількість документів, що так чи інакше стосуються історії Пісочина.

Бесіди з місцевим населенням заповнили деякі прогалини в архівнім матеріалі, а інколи й заново відродили події тих часів. Яскравим прикладом являються приватні архіви Ольховікових, Олешків, Шихових та інші.

Але є такі моменти в історії села, що поєднуються з історією м. Харкова чи всього краю, або ж неможливо прослідкувати бойовий шлях тієї чи іншої людини. У таких випадках автор використовує дослідження попередніх авторів, як от: Опис заселення Слобожанщини та бойовий шлях Харківського полку, до складу якого входили пісочинські козаки.

Сторінки книжки не доводять історію появи у цьому селі певного роду, її мета – ознайомити читача з історією появи річок та селища Пісочин з хуторами, донести читачеві про виникнення дзвоноливарного та інших заводів, показати перші плани їх земель, що збереглися в архівних замовниках. Дещо більше подається особисте життя господарів великих хуторів та їх родин.

Майже повністю описується історія Свято-Василівського храму, виключаючи сторічний період, історія якого втрачена зі знищенням Курязького чоловічого монастиря.

Перше видання є не останнім. Автор припускає, що повинні бути доповнення чи зміни. Це велика історія. Не все можна охопити за короткий термін часу.

Книга розрахована на істориків, краєзнавців та широкий загал читачів.

Автор висловлює глибоку подяку Пісочинському селищному голові Чернобаю Олександру Володимировичу, Президенту ЧПКФ «Лоск» Кононенко Надії Олександрівні за фінансову допомогу у виданні цієї книжки, а також доценту Харківського національного університету Буйнову Юрію Володимировичу за активну участь у створенні історичної довідки, завідуючій відділу україніки ХДНБ ім. В.Г. Короленка Ярошик Валентині Олександрівні, співробітникам ДАХО, головному редактору творчого об'єднання «Тенгрі» Парамонову Андрію Федоровичу та письменнику Губському Павлу Васильовичу за допомогу у пошуку документів. Особлива подяка – вчителю української мови ЗОШ І-ІІІ ст. смт. Пісочин Качан Зінаїді Василівні за професійну допомогу.

Пісочинцям і моїй родині

присвячую

РЕЦЕНЗІЯ НА РУКОПИС КНИГИ В.ЧЕРНОМОРЦЯ «ПІСОЧИНСЬКА СЛОБОДА»

Рецензована книга присвячена найголовнішим сторінкам історії населених пунктів, підпорядкованих Пісочинській сільській (селищній) раді Харківської області. Хронологія цього дослідження охоплює достатньо великий відтінок часу – від перших археологічних пам'яток до початку XX ст. За тематикою його слід віднести до історико-географічних робіт краєзнавчої спрямованості.

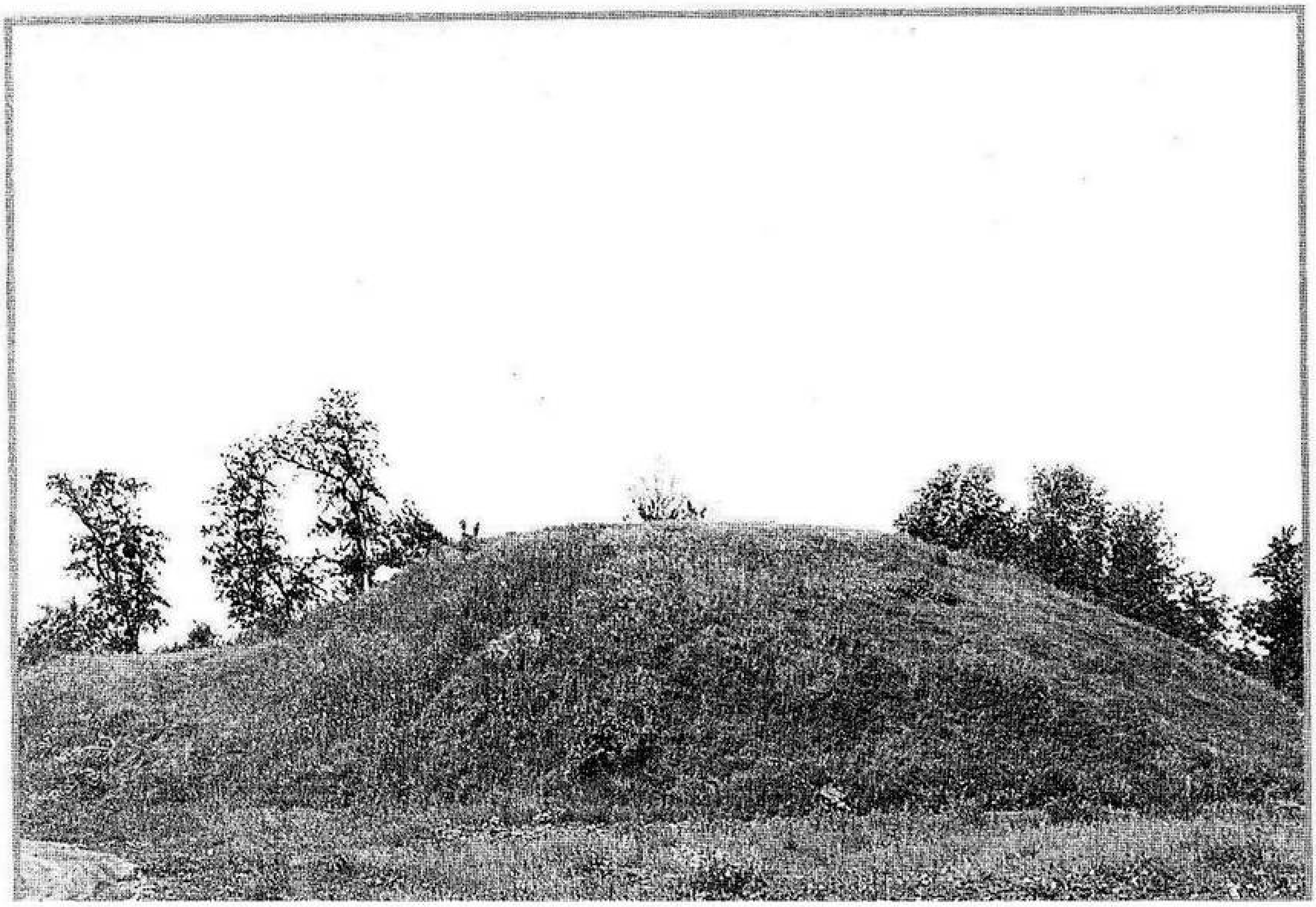
Актуальність книги В.Черноморця не викликає сумнівів. Вона вкрай необхідна учням загальноосвітніх навчальних закладів, студентам вузів, краєзнавцям та місцевим мешканцям. Подібні дослідження стали невід'ємною частиною історико-краєзнавчих студій сучасної незалежної України.

На підставі опрацювання близько 300 архівних джерел та понад 80 друкованих наукових робіт автор книги достатньо ґрунтовно висвітлив питання давньої історії краю, починаючи з дописемних часів, розвиток флори та фауни протягом останнього тисячоліття, розглянув процес заселення, демографічні зміни, розвиток промисловості, сільського господарства, освіти, культури та інші важливі аспекти краєзнавчих інтересів. Велика джерельна база зробила це дослідження достовірним, а його висновки обґрунтованими. Окремі зауваження висловлені авторові в усній формі. Вони стосуються деяких археологічних фактів, які легко поправити.

В цілому книга В.Черноморця написана на високому науковому рівні, читається із зацікавленістю і має велике навчально-виховне значення. Впевнений, що вона займе вагоме місце серед інших історико-краєзнавчих робіт Харківщини, її безумовно можна рекомендувати до друку.

Канд. іст. наук, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Ю.В. Буйнов

ЧАСТИНА І

АРХЕОЛОГІЧНА ДОВІДКА

Як доводять дослідження, територія сучасної Харківщини була заселена людиною близько 35-40 тис. років тому назад.

Ось як описує період початку існування людини на території Слобожанщини професор Харківського національного університету Б.А. Шрамко: «В начале плейстоцена большая область между Днестром и Волгой представляла собой равнину, по которой текли полноводные и широкие, но сравнительно неглубокие реки.

Слабая расчлененность рельефа не благоприятствовала стоку вод, и поэтому значительные пространства были покрыты озерами и болотами. Климат был влажный и более теплый, чем сейчас, близкий к субтропическому. Исследователи считают, что температура даже в самое холодное время года не опускалась ниже +8°С.

Обилие влаги и тепла способствовали развитию пышной луговой и лесной растительности. Вечнозеленый лавр, самшит, бук, смоковница и др. растения, которые встречаются лишь на юге, произрастали даже в лесах севера современной Украины».

Та проходить досить значний проміжок часу, на протязі якого змінюються ери; за палеолітом іде мезоліт, а за ним – енеоліт. Кам'яний вік змінюється мідно-кам'яним, а далі бронзовим та залізним.

На початку залізного віку кліматичні умови Східної Європи значно змінюються, з переміщенням холодної зони на південь відмічається зміна лісів та їх мешканців, що пов'язують з похолоданням і стійкими сніговими зимами.

Залізний вік, це період VII-IV ст. до н.е., період, коли історія надає нам перші незначні відбитки життєвої діяль-

ності прадавніх мешканців нашого краю. Однією з таких пам'яток є кургани-могильники скіфського періоду.

На думку більшості археологів, територію теперішньої Харківської області населяли племена меланхлени. Ці племена вперше згадуються у праці Псевдо-Скілака, в описі Народів Північного Кавказу (XVI ст. до н.е.) «за народом Коликой (Колхами) живут меланхлены-черноризцы».

Пізніше про ці племена писав «батько історії» Геродот (V ст. до н.е.). При описанні Скіфії він завжди відмічав, що «меланхлены особый, не скифский народ, но обычаи у них скифские», і що це – північні сусіди скіфів-царських. А скіфи-царські жили в Криму, на узбережжі Азовського моря, і що Скіфія на сході межує з районом Керченської протоки, «а от моря до меланхленов 20 дней пути». На той час це складало близько 715-720 км (по 36 км на добу). Таким суходільним шляхом міг бути Муравський шлях, що був добре відомий в середні віки.

Професор Шрамко Б.А. довів, що цей шлях дуже стародавній і був створений ще у Скіфський період (близько VII-IV ст. до н.е.). Якщо перевірити відстань по цьому шляху від Кафи (Феодосії), то можна потрапити у Харківську область. Таким чином, на північ від Азовського моря, на відстані 20 діб від Кафи, за описом Геродота, мешкали меланхлени. Прадавній письменник Гекатей відносив меланхленів до групи скіфських народів, тобто стверджував, що вони були іраномовними.

Мовознавець В.Ш. Абаєв довів, що саме слово «меланхлени» є грецьким перекладом етноніму «савдарати» (одягнені в чорне), що згадується в написах давньогрецького міста Ольвії (III ст. до н.е.). Можливо, це їхня самоназва.

Дійсно, на території Харківщини, у ранньому залізному віці, як говорить доцент ХНУ Ю.В. Буйнов, існував сіверськодонецький локальний варіант скіфської культури лісо-

степової України. Саме з ним зв'язують більшість археологів місце проживання меланхленів. Гадають, що саме курганний могильник скіфського періоду, який знаходиться у с. Пісочин Харківської області на південній околиці, на правім березі р. Лучка (права притока р. Уди) [1], котрий нараховував понад 40 насипів, витягнутих ланцюгом із заходу на схід на 2 км, належав аристократичній знаті місцевого населення. Ось чому Пісочинські кургани виділяються розмірами й складною структурою могильників. Знайдені в них цікаві, а інколи навіть неповторні речі доповнюють цю теорію.

Ще на початку XX ст. в газеті «Природа й населення Слобідської України» за 1918 рік писалось: «Біля с. Пісочин, в лісі, знаходиться великий курган «Гостра могила» і ряд маленьких, багато з котрих були вкриті товстими деревами.

Поруч могили в 1913 році знайдено відвалившеєся підземелля, обложене кирпичем».

Багато років до цієї статті й після неї безжалісно грабувалися мовчазні свідки минулого, і лише у 1978-1980 роках до них прийшли фахівці.

Розкопки Пісочинського могильника проводила експедиція Харківського історичного музею під керівництвом В.Г. Бородуліна. За три роки експедицією було розкопано 35 курганів.

За даними завідуючого сектором охорони пам'ятників археології Л.І. Бабенка, з цих курганів у 1978 р. розкопано – 9, у 1979 р. – 21, а у 1980 р. – 5 насипів і знайдено, відповідно, 912, 656 та 337 предметів.

У могильнику здебільшого були кургани заввишки до 1 метра, але у той же час висота деяких з них перевищувала 5 м. Так К-5 – 5,5 м; К-7 – 5,5 м; К-8 – 6,2 м; К-13 (Хом'якова могила не розкопана до цього часу) – 9 м; К-18 – 6,7 м;

К-36 – близько 7 метрів; решта курганів була розкопана й переорана попередниками.

Головний тип будівництва поховання – прямокутна земляна яма. Деякі могили були укріплені дерев'яними конструкціями різних типів. Більшість поховань – одиночні, рідше зустрічаються спарені, а ще рідше – колективні (пояснює Бабенко).

Поховання відрізнялись і за орієнтиром, здебільшого були південного, менше – західного; східного та північного орієнтирів зовсім мало.

Саме орієнтир був першою ознакою належності могильників.

Що ж знаходилось у цих курганах?

Більшість курганів було пограбовано ще в давнину, а К-8 грабували двічі, хоча сама гробниця лишилася цілою. Майже 2,5 тис. років тому в цім кургані було поховано знатну дівчину. Ось що про це поховання пише В.Г. Бородулін: «Знатная девушка-скифка была похоронена в нарядной одежде. Верхняя часть была расшита золотыми бляшками с изображением головы скифа. Головной убор украшен 50 золотыми подвесками-желудями и массивными золотыми пластинами, и бляшками, на которых изображен мифический животный мир и растительный орнамент (дослід. Л.І. Бабенко). Здесь же находились золотые серьги в виде больших колец и крепившимися на них фигурками животных из египетского фаянса; фаланги пальцев украшали 7 золотых безразмерных перстней».

Пізніше Л.І. Бабенко додає: «Погребальный инвентарь многочислен и разнообразен, и представлен предметами наступательного (бронзовые трехгранные наконечники стрел, железные наконечники копий и дротиков, мечи-акинаки) и защитного (остатки панцирей, щитов, поножей и пояса)

вооружения, конного снаряжения (удила, псалки, налобники, нащечники, варварки, подпружные пряжки), предметов быта (железные ножи с костяной ручкой, бронзовый котел, железные очажные щипцы, крюк), бронзовые зеркала, бусы (стеклянные, железные, раковины каури, рыбьи позвонки), керамика (горшки, амфора, канфар, лекиф), а также изделия из золота (нашивные бляшки и пластины, подвески, сережки, пронизки, перстни, медальон, гривна)».

Хто ж вони і чим займалися ці прадавні мешканці нашого регіону – меланхлени? Завдяки археологічним розкопкам поволі починає вимальовуватись образ мешканців того часу. Збираючи по частках, фахівці створюють портрет осілого племені.

Археологи з'ясували, що жили вони в невеликих спорудах – напівземлянках, що були вкриті тваринними шкірами.

Основою життєдіяльності було землеробство та скотарство, з якими були пов'язані різні побутові ремесла.

Землеробство було орним, адже дерев'яне рало вживалося ще з бронзового віку. Як додатковим приладдям для обробітку землі використовували мотиги з кістяними або залізними кінцівками. Знахідки обвуглених зерен вказують, що місцеве населення в землеробстві використовувало м'яку пшеницю, плівковий ячмінь, жито, просо, овес, горох, боби кормові. Поряд з польовими вирощували й городні культури. Не менше значення мало й садівництво. Знайдені обгорілі зерна вишні та яблуні підтверджують теорію П.М. Жуковського, що культурні сорти яблунь та вишень є давніми місцевими рослинами.

Під час збирання зернових використовували залізні серпи. Для розмолоту зерна – кам'яні тертушки, для отримання крупи – дерев'яні ступи з дерев'яними або кам'яними товкачами.

Не менш важливе значення в житті місцевого населення мало скотарство, адже велика рогата худоба була тягловою силою. Коней використовували для верхової їзди. Але, як і зараз, велика рогата худоба, коні, вівці, свині використовувались як харчовий додаток. В їхній раціон входило також і собаче м'ясо. [2]

Утримувати тварину в лісостеповій зоні влітку було неважко. Але взимку, коли довкола все засипано товстим шаром снігу, кочувати було неможливо. Необхідно було готувати кормові запаси. Це підтверджують і етнографічні матеріали. І, як пише Б.А. Шрамко, при розвинутім землеробстві скіфської епохи у лісостеповій зоні були всі умови для того, щоб узимку втримувати худобу в загоні, бо доволі було і сіна, і соломи, і навіть зерна.

Мешканці родин, або родових общин, займались також різними промислами: жінки займались прядінням, ткацтвом та шиттям одягу; чоловіки дубили шкіру, хутро й виготовляли з них взуття та одяг.

Із шкіри виготовляли також кінську збрую та все, що було пов'язано з озброєнням (піхви, щити тощо).

Археологічні дані говорять, що в цілому одяг меланхленів нічим не відрізнявся від одягу скіфів.

Одяг чоловіків складався з тканої куртки, що була підперезана шкіряним ременем, який інколи був оздоблений металевими пластинами, до нього підвішувалася зброя та інші необхідні предмети. Чоловіки носили довгі тканинні або шкіряні черевики, що нагадували мокасини. На голові носили шкіряне вбрання, подібне до башлика.

Місцева знать під час бойових дій використовувала залізні пластинчаті щити.

Основним видом озброєння були луки та стріли, списи, дротики, мечі й кинджали, а також праща.

Жіноче вбрання також було схоже із вбранням скіфів, про що говорять розкопки поховань у с. Пісочин. У них було дуже багате головне вбрання типу тіари, або калафа [3], оздоблене безліччю золотих пластинок, на яких зображувалися різноманітні божества, звірі й птахи.

У вухах носили золоті або бронзові сережки, на руках браслети, а на шиї – намисто з благородних металів та скла. Хутром та бісером оздоблювали комір й рукава курток.

Судячи зі знахідок, меланхлени мали тісний зв'язок з прадавньогрецькими центрами Північного Причорномор'я.

Вино в амфорах, дорогий посуд, ювелірні прикраси вони отримували з Ольвії, Пантикапея та Херсонесу Таврійського. Натомість постачали зерно, тварин, шкіру та рабів.

Подальша доля меланхленів поки що невідома.

З III ст. до н.е. на Харківщині з'являється нове населення – сармати, які, можливо, підкорили це землеробське населення.

Та не всі сліди того часу зникли. Учені вважають, що на території Харківщини ще існує багато річок з іранськими назвами – Сіверський Донець, Уда (вода) та інші.

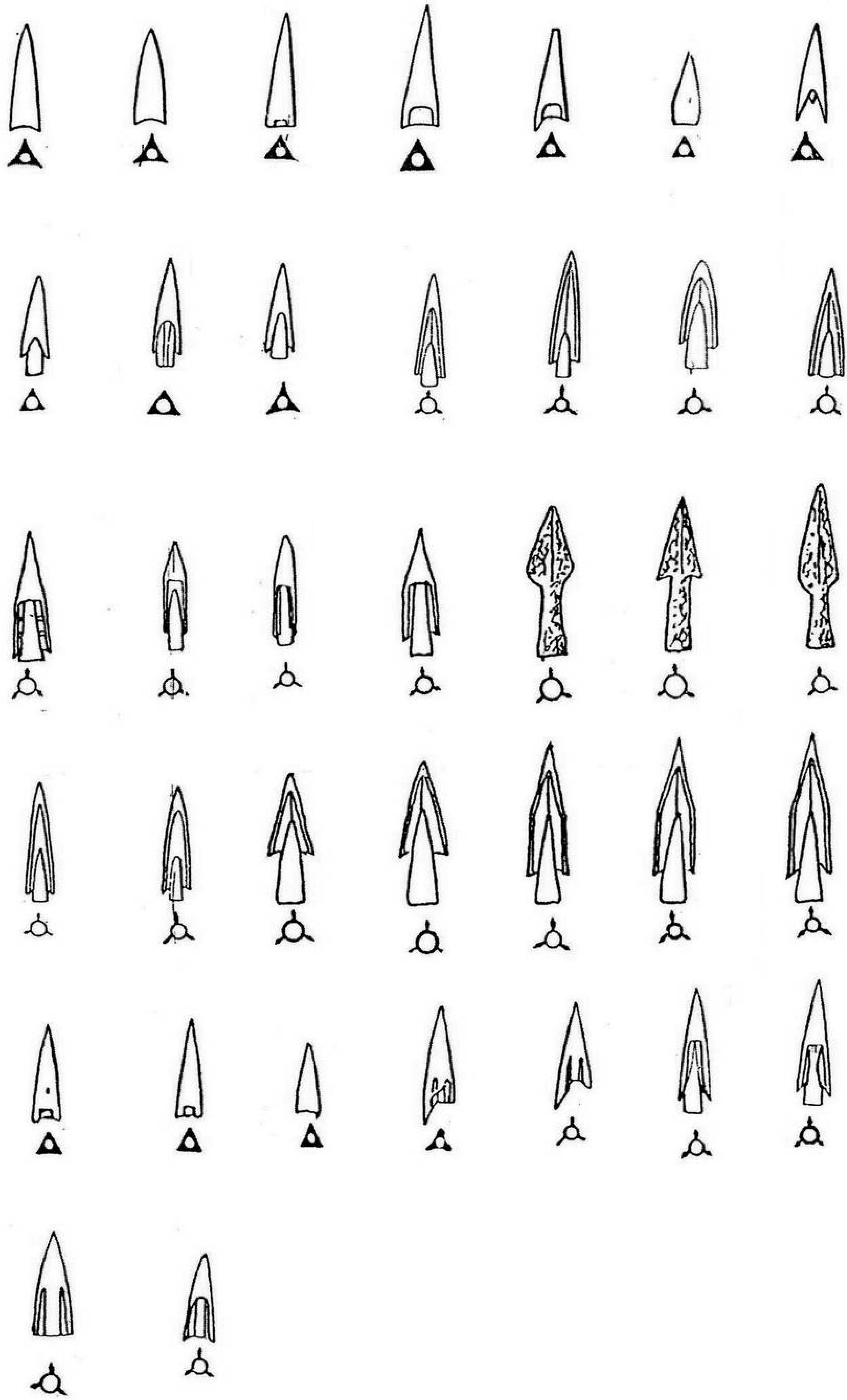

Рисунок 1. Накінечники стріл IV ст. до н. е. з сіверськодонецької групи.

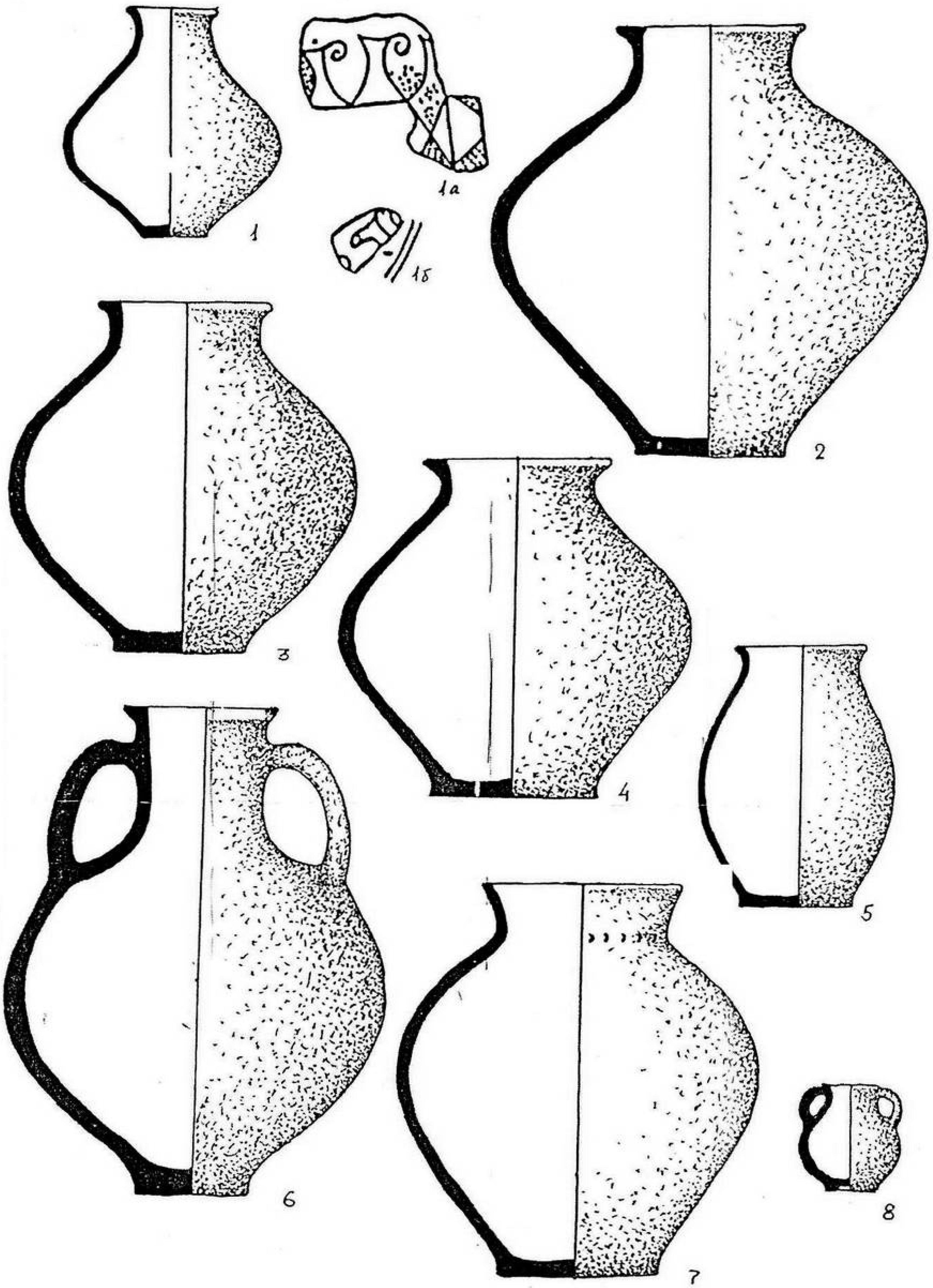

Рисунок 2. Ліпний посуд з курганів сіверськодонецької групи скіфського періоду № 3-8 Пісочинських курганів.

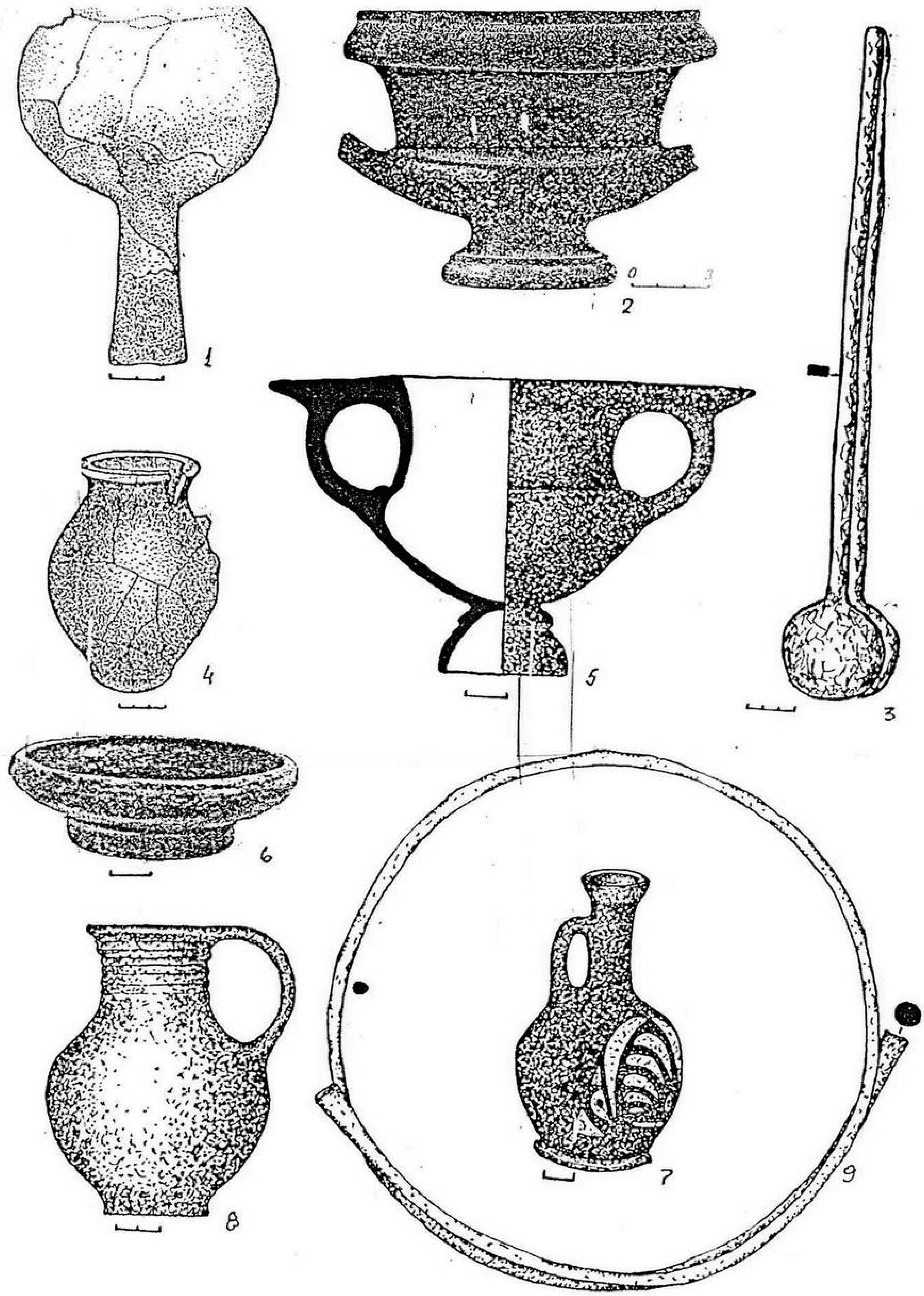

Рисунок 3. Поховальний інвентар з Пісочинського могильника: 1 - дзеркало 2, 5 - канфори; 3 - залізні щипці для подачі м'яса із котла; 4, 8 - грецький глечик; 6 - грецька миска; 7 - грецький леків; 9 - золота шийна гривня.

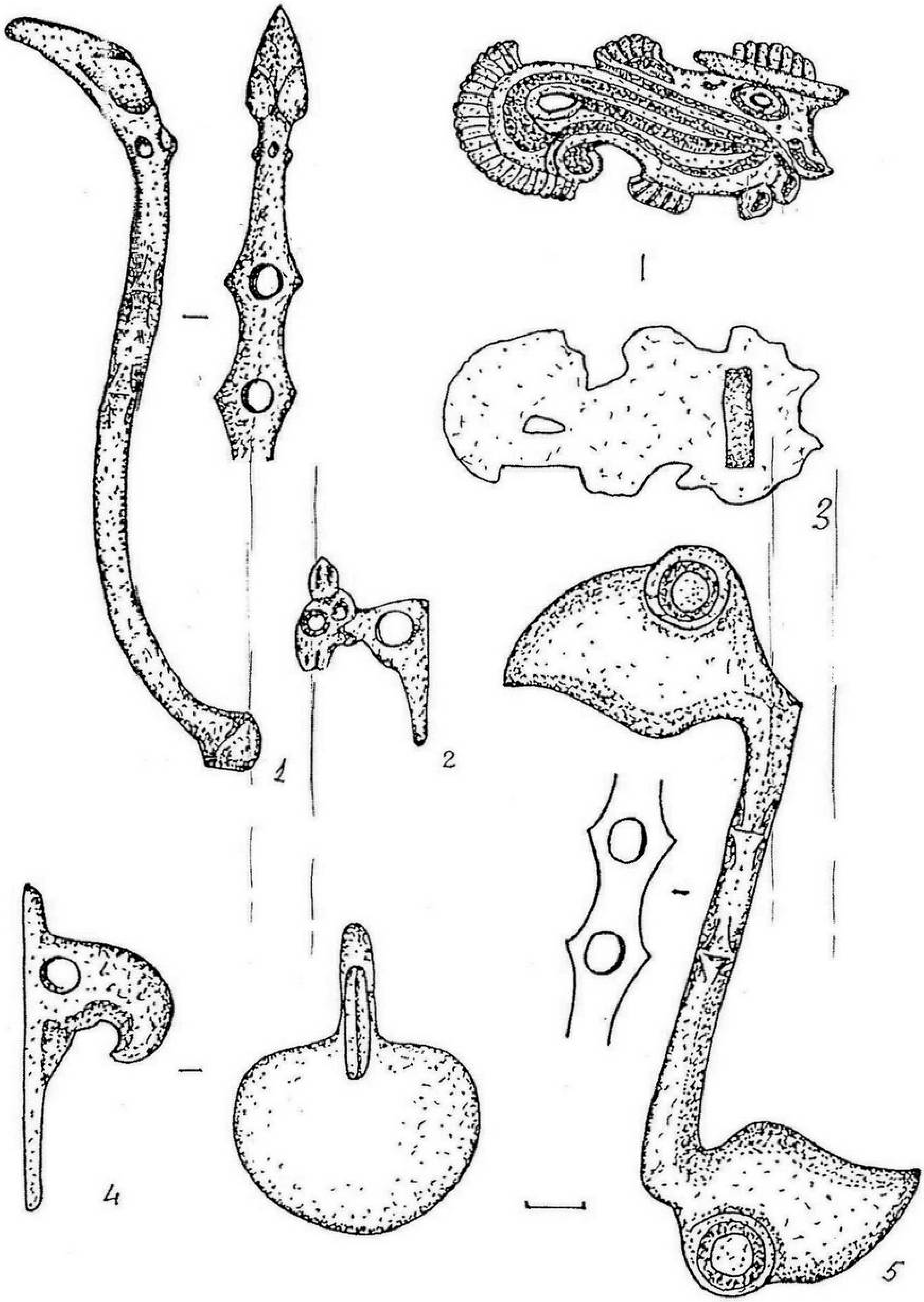

Рисунок 4. Деталі кінської вуздечки з Пісочинського могильника:
1, 5 - бронзові палії із зображенням голів барана та птаха; 2 - наносник із зображенням лані; 3 - нащочник; 4 - наносник із зображенням голови орла.

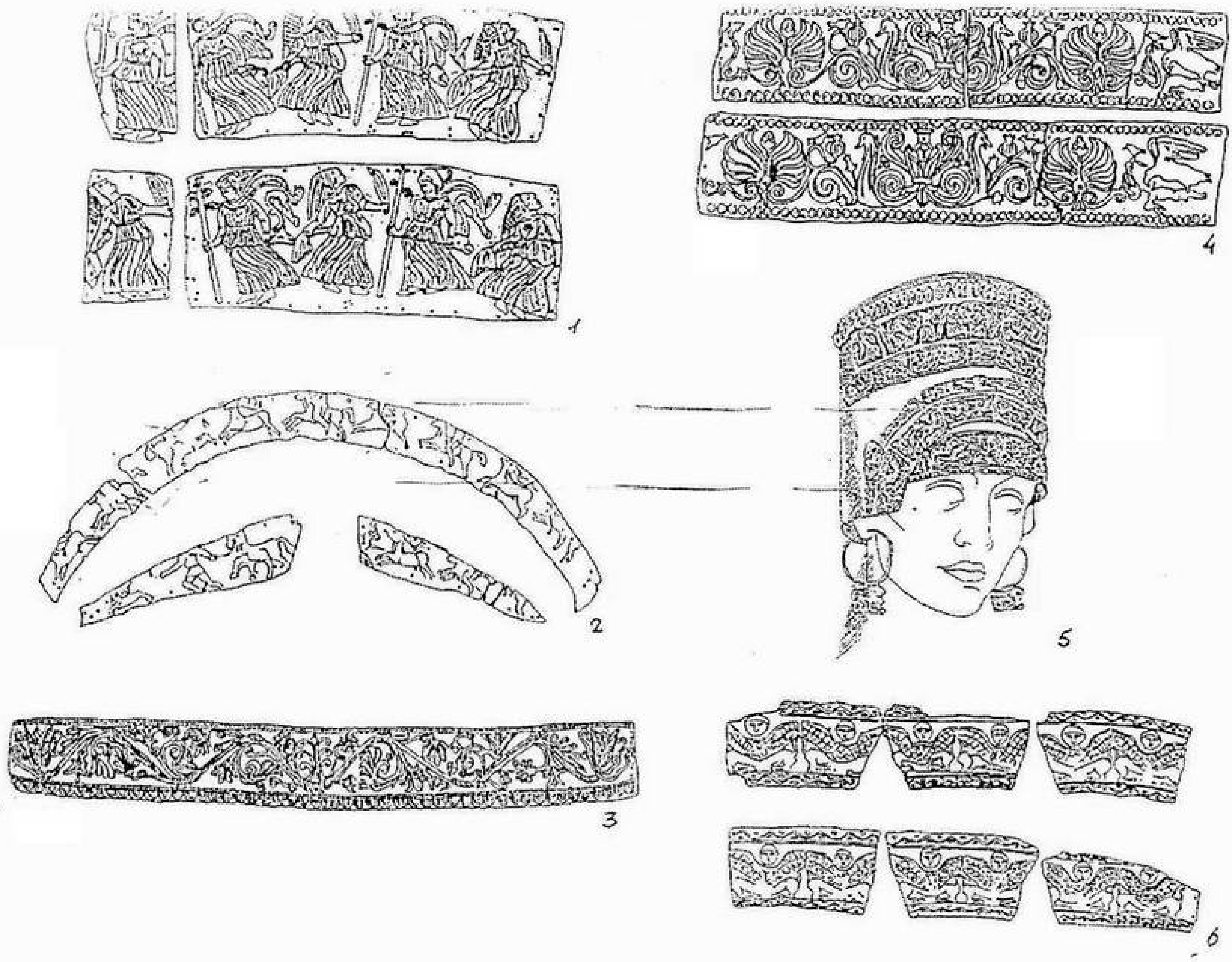

Рисунок 5. Золоті деталі жіночого головного вбрання з кургану №8 (захоронення №1 Пісочинського могильника (за Л.І. Бабенко): 1 - пластина з танцюючими менадами; 2 - сцена охоти скІфів на оленів; 3 - рослинний орнамент на метапиді; 4 - пластина з зображенням Великої Богині (посередині), морськими кониками, «Деревом Життя» та птахами, клюючими здобич; 6 - зображення сфінксів. (Всі деталі грецької роботи.).

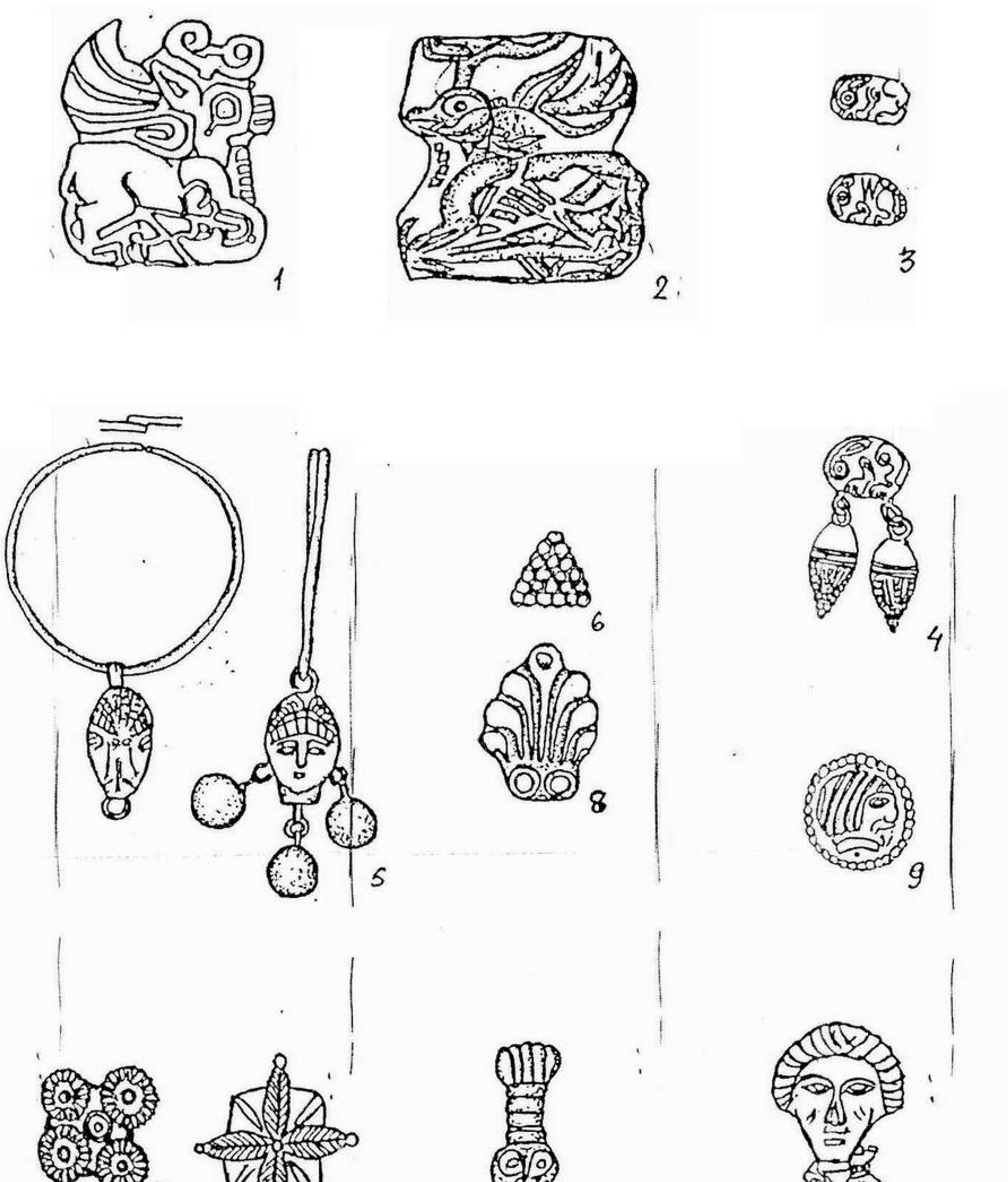

Рисунок 6. Золоті прикраси з Пісочинського могильника (за Л.І. Бабенко): Нашивні бляшки від одягу (1, 2 - олені; 3 - зайці; 6 - трикутник з псевдозерном; 8 - пальмета; 9 - із зображенням чоловічого обличчя у профіль; 11 - «Бантик»; 4, 5, 12 - підвіски від головного вбрання.

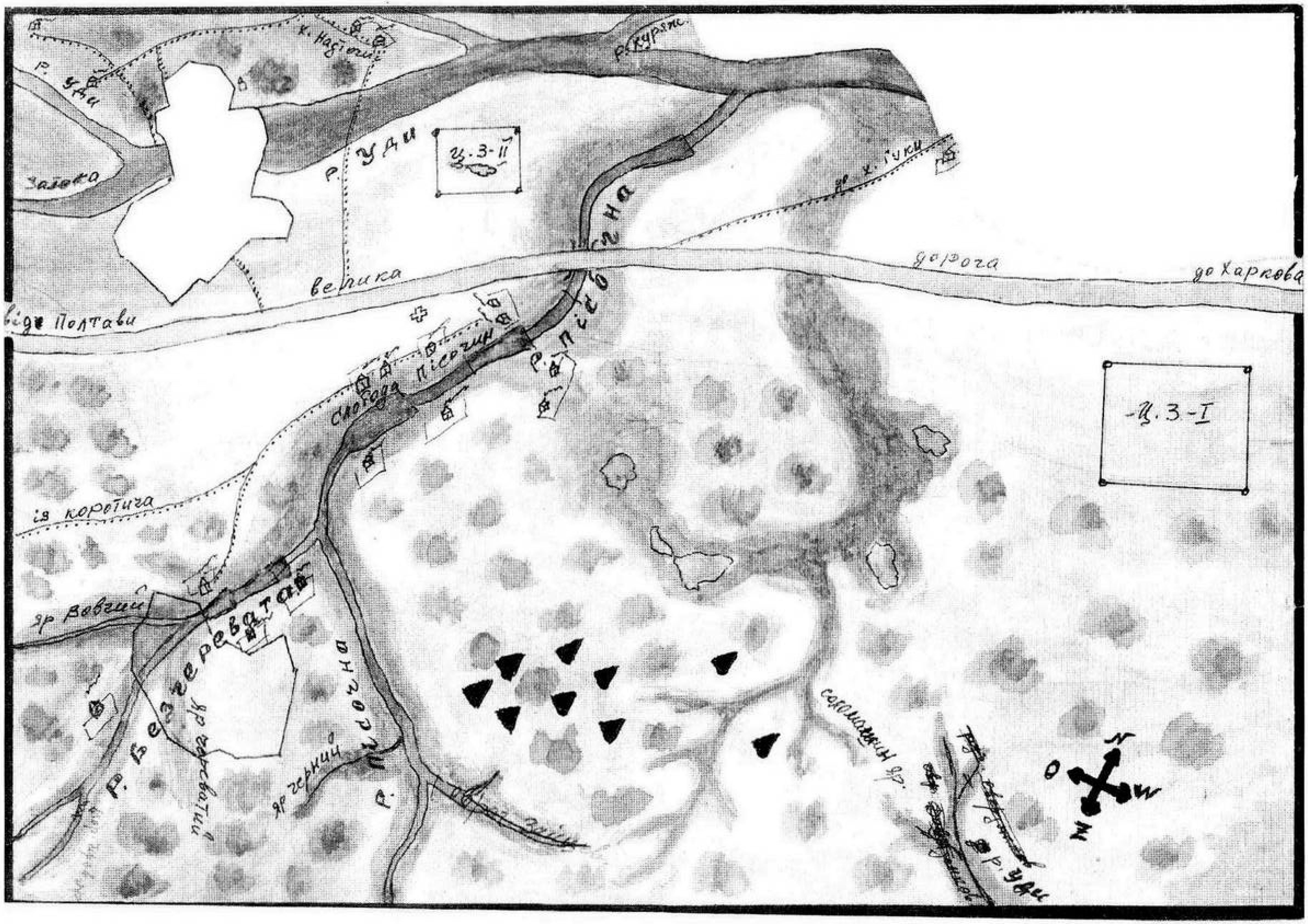
ЧАСТИНА II

Быль сказываютъ. «Тихий весенний вечеръ. По сю сторону Дона, на крутизне показался верхомъ на заморенномъ коне чубатый гетманъ. Ехалъ онъ горемычный безъ дороги, пустыньками, да озерами и какь тень вечерняя – появился изъ за косогора, с пищалью, да – съ котомкой – за плечами, голодный, захудалый, обношенный и уже изъ себя не молодъ. Спасался отъ вражего погрома.

Миноваль онъ – лесное затишье, другое. Слизъ съ коня, напоилъ его въ ключе, самъ перекрестился, напился, поднялся опять на пригорокъ, – окинул глазомъ Божью, тихую, да уютную пустыню, и серце у него замерло, что прохлада кругомъ въ дремучихъ лесахъ, что птичьихъ криковъ внизу, по глубокимъ затонамъ да озерамъ, что медвяного запаху отъ – доцветавшихъ въ ту пору дикихъ грушь и яблонь, и что гуденье отъ пчелы и всякого жука, комара и мухи.

Упал казакъ на колени на траву и сказалъ, быть тут поселку. И лучше мне осесть у тебя, мать-пустыня, в соседстве съ кабаномъ, да съ волчицей, чем пропадать как псу отъ польских кнутовъ».

Сказ осадчего Данила

План 1. Карта Пісочина.

РІЧКИ

Зеленими луками, місцями, розправляючи широкі плечі, а інколи звиваючись, немов змійка, ховаючи свої пологі береги за густою соковитою травою та чагарниками верболозу, з глибини віків несе свої води річка Уди (Уда). Хто й коли назвав її саме так, невідомо. Відомо лише, що назва «Уда» походить від іранського «ud», «ued» – вода (за Стрижаком), що вказує на давність назви річки.

Пізніше у 1627 році, коли було написано «Книгу Большому Чертежу», для креслення «давно при прежних государствах» читаємо: «А Лопань пала в Харьков, а Харьков пала в Уды».

З іншої версії, за топонімічним словником Харківщини, назва річки Уди походить від спільнослов'янського іменника «onkda», що означає «гачок», чи «брати щось на гачок», або «вудити рибу». Отже, назва річки свідчить про те, що тут колись було багато риби.

Взагалі, всі річки Харківського повіту були судноплавні. Але з другої половини XVII ст. різко почали міліти й пересихати, отримуючи характерність степових колодязів. Велику частину в знищенні річок несе активна діяльність людини. Поступове знищення довколишніх лісів привело до їхнього обміління. Русла багатьох річок, що ховалися колись в густих чагарниках, почали пересихати влітку, а навесні бурхливими потоками розливалися на довколишніх луках.

На обміління річок великий вплив має їх забруднення. Це забруднення залежить від декількох складових.

По-перше, швидке танення снігів призводить до обрихлення й зсуву не закріпленого міцним корінням ґрунту, що, потрапляючи в річки, замулює їх.

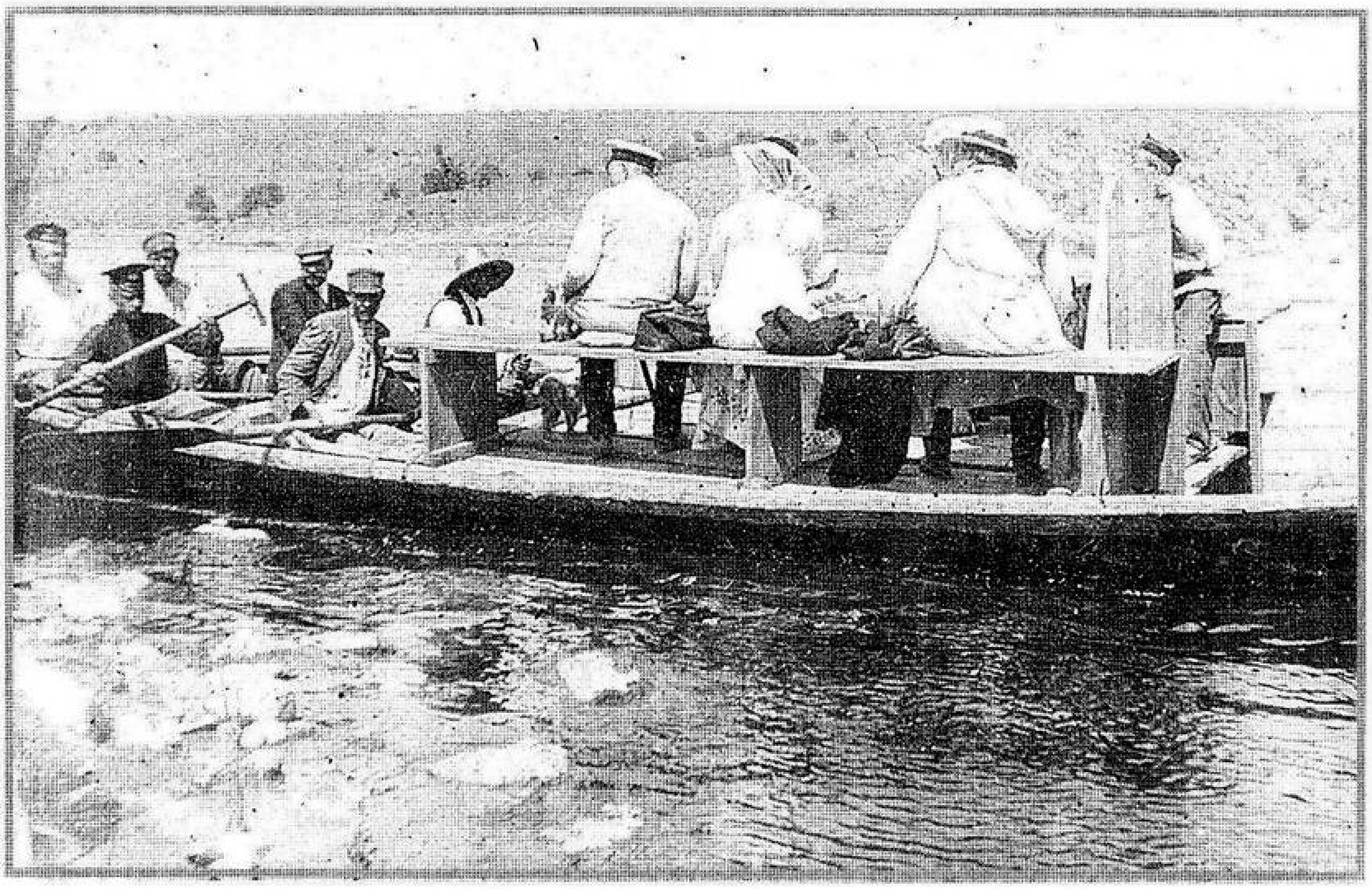

Фото 1. Річка Пісочинка. Кінець XIX ст.

По-друге, таку ж діяльність виконують і штучні дамби-греблі для водяних млинів. Як відомо, дамби в ті часи робилися здебільшого з хмизу та тваринного посліду. З часом гній разом з хмизом перетворювався на суцільну пороховину і разом із затхлою водою розтікався по дну річки під час паводку, замулюючи безліч маленьких джерел.

Не лишається без уваги ще одна обставина: майже всі річки Харківщини течуть лівим берегом у широких долинах і під час повені розливаються на велику площу. В цей час, піддаючись впливу сонячних променів, вони пересихають.

А з початком механічної обробки землі відбулося зрихлення грунту і на схилах довколишніх пагорбів, що прискорило процес замулення.

Географічно річка Уди відноситься до Сіверськодонецького басейну і впадає у р. Сіверський Донець поблизу міста Чугуєва, несучи далі до Чорного моря брудні води під час паводків разом з іншими річками, забруднюючи останні.

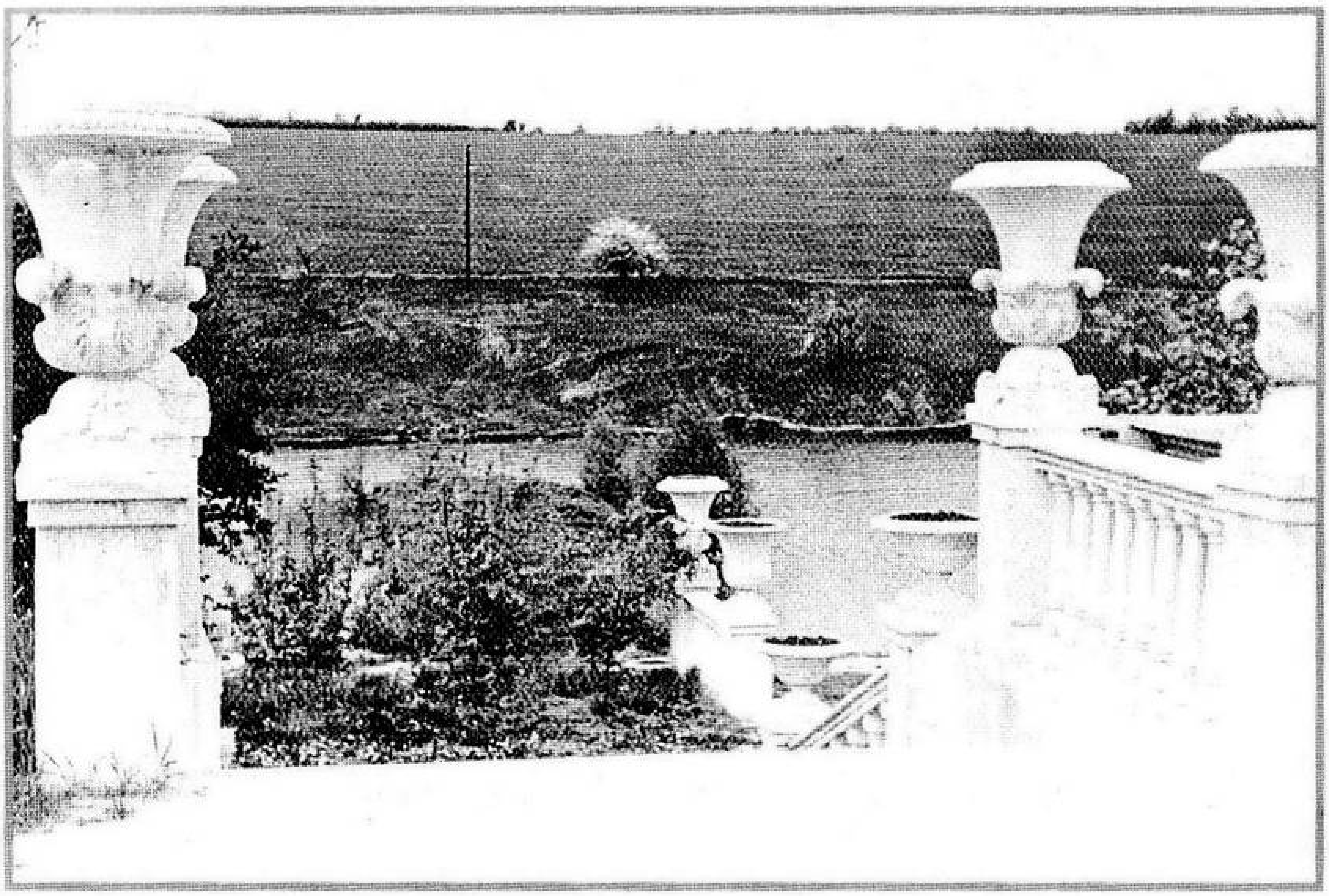

Фото 2. Частина дамби. Урочище «Парк», 50-ті роки XX ст.

У свою чергу, р. Уди поповнює маленькі річки, які також під час паводків доповнюють забруднення. Це такі річки як Куряж, Пісочна, Залюта, Харків та інші.

Багато з цих річок вже не існують. А деякі з них являють собою забруднені канави, що несуть брудні води промислових відходів або використовуються як ярки для звалища непотрібу.

ДИКЕ ПОЛЕ, ФЛОРА ТА ФАУНА

Дике поле – історична назва незаселеної території південно-східного українського степу. Ця назва виникла у XVI ст., коли відбувалася колонізація цього регіону козацтвом після татаро-монгольської навали. У другій половині XVII ст., після заселення його основної частини аж до Чорного моря, термін вийшов з вжитку.

Харківський повіт розташований на межі лісостепу і степу. Південна та східна його частини дають початок степу,

а північна і західна – охоплені лісами.

На початку XVII ст. на піщаних грунтах Харківщини з появою північних переселенців почали з'являтися соснові ліси. Відповідно до цього, з'явилися й рослини, притаманні їм: мох, лишайник, верес, брусниця, чорниця, а у болотистій місцевості навіть морошка та журавлина.

У тій місцевості, де чорнозем, ліси змішуються. Поміж дубами та березами, а у низинах – між чорною вільхою з'являється горобина та жостір. Далі до дуба примішується клен. Із інших порід до складової лісу входить ясен, берест, осика, липа, зустрічається дика груша, яблуня, а на узліссі – горішник, глід, шипшина та терен.

Трав'яним покривом, особливо на галявах та узліссі, служить коричнева, іноді майже до пояса, волосоподібна осока, що мов оксамитовим килимом сповиває землю. У ці безмежні зарості осокового килиму чудово вплітаються фіолетово-сині квіти бурди плющеподібної та зелені пучки гостролистого клену. А довкола розкидані яскраво-жовті квіти пшінки весняної, яскраве серцеподібне листя якого виблискує від соняшних промінчиків, приваблюючи метеликів. Деінде здіймаються суцвіття вероніки та молочаю. Немов жовті цяточки на зеленому кущі розмістив свої квіти чистотіл, жовтогарячим соком якого у давні часи позбавлялись бородавок. Петрів Хрест розкинув свої стебельця із заворожуючими своєю блакиттю квітами. А поруч – незабудка, конюшина з різнобарвними маківками. Мов маленькі сонечка виставила голівки квітів кульбаба. Далі казковий килим, немов нічний небосхил, застелило безліч маленьких блакитних зірочок. На прогалинах білими квітами вабить суниця та полуниця. Дещо осторонь здіймаються зозулені черевички, живучка, перестріч, грицики, часничник, звіробой та материнка. Ближче до затінку при-

ваблює сторонній погляд зелено-синій барвінковий килим.

Вздовж дороги, немов облямівка, розстелив своє широке, щедре листя подорожник. У лісових хащах поміж кущами красується фіалка та пролісок. А у курязьких лісах поміж пролісками можна зустріти тісно збиті, немов свічки, суцвіття медунки, верхня бутонна частина якого червоного, а нижня – синьо-бузкового кольору.

У більш заволожених місцях у цей чарівний килим вплітаються зелені острівці папороті та конвалії. А на луках та біля води, серед різнотрав'я, можна знайти жовтець і безліч дуже ядючих рослин. Облямовує водоймища широколистий аір. А на заплаві, мов острівки з жовтими та білими квітами, розташувалась лілея.

Та це лише частина тих квітів, що від весни до осені росли у пісочинських, рижовських та курязьких лісах.

Поміж цим чудовим витвором природи й над ним копошиться, кружляє та повзає безліч найменших мешканців, що сховались десь у щілини, під листям, чи забились під кору та коріння. Ковирни палицею торішнє листя, побіжать, ховаючись від сонячного проміння жучки-оленки та довгасті багатоніжки або плескаті карапузики. Більшу кількість цього населення складає різновид гнойовика та мокрушниці.

Дещо більший різновид жуків знаходиться на галявинах, на відкритих сонцю місцях; щохвилини з'являються і знову зникають жуки-пригунці або жужалиці чи хрущі. Пругкі та невтомні мурахи постійно тягнуть щось до своєї оселі або переносять кудись свої личинки. Не зважаючи ні на кого, спокійно повзе равлик.

На квітах, збираючи смачний нектар, гудуть бджоли та оси. Уважно оглядаючи кожну пелюстку, кожну маківку, немов важкий тяговик, порається джміль. У легкому чудер-

нацькому танку кружляють різноманітні метелики – кропивниці, білявки, сіточниці та з чарівною окрасою – Адмірал і Павлине Око. Ніби одягнувши скорботне вбрання, у розміреному леті з'являється Жалобниця та інші.

Нерідко у пісочинських лісах можно зустріти невелику звичайну гадюку та схожу на неї, але не ядючу медянку.

На пагорбі чи на камінці, причаївшись, гріється під сонячним променем звичайна ящірка або веретільниця ламка.

А на озерах й болотах, серед водяних мурашок та павуків, можна зустріти звичайного вужа. Значно рідше зустрічається маленька річкова черепаха.

Наприкінці зими відлітають до своїх рідних місць північні мешканці (снігурі, чичотниці), що пересиджували зимову негоду у наших лісах та садках. А натомість, повертаються синиці, щигли, коноплянки, наповнюючи своїм цвірінькканням сільські та міські подвір'я. Не забарився з поверненням й жайворонок, своїм співом сповіщаючи довкілля про закінчення зими. За ним прилітають шпаки. Зручно вмостившись на гільці яблуні чи груші, вправно копіюють котів або імітують хлоп'ячий пересвист.

Згодом, повернувшись до рідного гнізда, чарують нас своїм співом вівсянки.

На вікових дубах рижовського лісу збираються граки і своїм галасом будять лісове царство, яке ще не прокинулось від зимової сплячки.

Зі сталим теплом тягнуться з вирію вутячі та гусячі клини. Інколи, бувало, залітали журавлі чи лелеки, щоб трішки перепочити на місцевих водоймах, а потім летіли далі.

Другу половину травня чарує надвечір'я мелодійний переспів соловейка. А з ранку й до вечора у лісі або ж у садку, кує зозуля. Тоді ж з'являються куріпки, стрепети,

перепели, тетерева, бекаси. Кружляють високо у небі, вишукуючи легку здобич, яструби, соколи та орли. Метушиться, співає, цвірінькає весь пташиний світ, радіючи літу.

У річках та озерах вирує рибний ґвалт: піскарі, ірші, карасі, щуки, соми та безліч іншої риби.

Тваринний світ теж складав досить велику групу; ламаючи важкопрохідні хащі, шукаючи смачної їжі, пробирався до осель та пасік бурий ведмідь. Об'їдали молоді пагінці лосі. Виривали гострими копитами коріння та збирали жолуді вепрі та зубри. Кружляли на околиці слободи та хуторів вовки й лисиці. Спритно пробирались до курників куниці й тхори. Бігали полохливі зайці. По деревах, перестрибуючи з гілки на гілку, поспішали у своїх справах білки та соболі. А на пустищах виглядали борсуки та бабаки. Будували цілі греблі, перетинаючи слабкі лісові струмки, невтомні бурундуки.

Чарував людське око пісочинський ліс та його околиці. Та у другій половині XX ст. завдяки зростанню кількості населення, розвитку промисловості й активній людській діяльності (мисливство та інше), більшість унікальної флори та фауни перейшло до категорії «рідкісних». А такі птахи, як журавель сірий, орел-карлик та пугач, занесені до Червоної книги України. А чорна лелека, яструб-тювик, скопа, орел-змієяд, орел степовий, орел-могильник, беркут, орлан-білохвостий, сокіл-балобан, сапсан та дрофа занесені до Червоної книги колишнього СРСР.

Взагалі, до Червоної книги України внесено 29 видів ссавців, 28 видів птахів, 6 видів плазунів, 4 види земноводних, 18 видів комах та 151 вид вищих рослин.

Дивлячись на це неподобство, мимохіть згадуєш влучні рядки:

«Как это страшно – умиранье рода.
Всех поголовно, всех до одного,
Когда опустошенная природа
Уже не в силах сделать ничего.
И поползет проказа запустенья.
И пересохнут ниточки воды.
И птицы вымрут. И падут растенья.
И зверь не обойдет своей беды.
И сколько тут корысти не ищи ты,
Какой ты оговоркой не владей,
Земля защиты требует. Защиты.
Она спасенья просит у людей».

С. Островий «Червона книга»

ПЕРЕСЕЛЕННЯ

На початку XVII ст. Харківська губернія мала вигляд цілковитої пустелі «поля яловые», де у великій кількості було звіра різного, де вільно гуляли великі табуни диких коней та загони татар, що пробирались до південних кордонів Московської держави.

Але в цілому цей край не належав, у дійсності, ні московітам, ні татарам.

У цей час Україна потерпала від польсько-литовського свавілля. Французький інженер Гійом Левассер де Боплан, мандруючи її просторами, ось як описував ті події: «Селяни тут надзвичайно бідні, бо мусять тричі на тиждень відбувати панщину своїми кіньми і працею власних рук. Крім того, залежно від розмірів наділу повинні давати відповідну кількість зерна, безліч каплунів, курей, гусей і качок перед великднем, зеленими святами і на різдво. До того ж, мають возити для свого пана даром дрова та й відбувати інших робіт, яких не мали б робити. Ще вимагають від них

грошових податків, крім того, десятину з баранів, поросят, меду, усіляких плодів, а що три роки й третього волика. Одне слово, селяни змушені віддавати своїм панам усе, що тим лише заманеться вимагати. Не дивно, що цим злидарям у таких тяжких умовах не залишається нічого для себе. Але це ще не все: пани мають безмежну владу не тільки над селянським майном, а й над їхнім життям; такою великою є необмежена свобода польської шляхти (яка живе наче в раю, а селяни наче в чистилищі), що коли селяни попадають у ярмо до такого, то опиняються у гіршому становищі, ніж каторжанин на галері. Таке рабство є причиною того, що багато селян тікає, а найвідважніші з них подаються на Запоріжжя». Дійсно, рівень страждань українського народу перевищив свою апогею. Селяни не витримали знущань місцевої знаті та польської унії: захопивши весь свій нехитрий скарб, разом з родиною, покидали рідні краї.

Дорога на Торь (Слав'янськ) була відома здавна, і солевози добре знали її. Вони часто розповідали про безкраї, ніким не зайняті степові простори, про густі, повні дичини ліси північної її частини. Про спокійні річки, в яких вирує у великій кількості рибний різновид. Схід вабив людей. Він давав надію на вільне й заможне життя. Навіть монголотатарське свавілля не було перешкодою, бо тінь інквізиції закривала всі прогалини своїм чорним пологом. Чаша терпіння переповнилась. І, як говорив осадчий Данило, опинившись на східних землях: «... лучше мне осесть у тебя, мать-пустыня, в соседстве с кабаном, да с волчицей, чем пропадать, как псу от польских кнутов».

Замордований люд не витримав, пішов у нове, невідоме. Один із слобожанських полковників майже двісті років тому (1835 р.) описував ці події так: «В царствование царя Алексея Михайловича выходцы из малоросийских козаков

и Польши, гонимые нуждою или влекомые выгодами распространили свои поселения вне границ Российского государства на пустых землях по рекам Мерле, Удах, Лопани, Харьков, Моше, Коломак, Донце, Осколе и других реках и урочищах».

Так, наприкінці першої половини XVII ст. українці, утискувані польською шляхтою та унією, почали переселятися на вільні землі. Але для того, щоб спокійно обробляти ці землі, їх потрібно було обороняти від постійних нападів татар. Тому переселенці заручились підтримкою московських царів, зобов'язуючись їм на вірну службу. Цар Михайло Федорович згодився, а Олексій Михайлович підтвердив згоду: «... не препятствовать ни в чем поселяющимся народам, не делать никаких затруднений в распоряжении и устройстве их поселений, и объявить им Его Царского Величества милость, что и впредь царскою милостью они жалованы будут».

Отже, перше велике переселення черкас на Слобожанщину відбулося у 1640-1645 рр. А згодом звідусюди почали стікатися люди в Слобідську Україну, шукаючи незалежності. Приходили сюди по декілька чоловік, а іноді й по декілька десятків втікачів. Приходили поодинокі й сімейні, з дітьми й без них. Таким чином, «сюда вселились великороссы, малороссы, сербы и прочие».

З появою великої кількості переселенців утворюються міста, слободи й села. Д.І. Багалій у своїх нарисах писав: «Довольно значительное количество слободско-украинских городов было построено черкасами, но под руководством русских воевод с некоторою помощью их служивых людей». Це тими самими козаками – задніпрянами, що засукавши рукава, будували міста, села, хутори, огороджуючи їх валами й мурами під керівництвом того ж воєводства, що не

мало досвіду у цій справі, а натомість, вишукувало й займало найкращі землі для своїх маєтків.

Таким чином і було збудовано місто Харків з околицями, як військове місто-фортеця для захисту держави зі східної частини дикого поля. А згодом було сформовано полк, «а полковником був Іван Дмитрович Сірко».

«А при тім полку сотником служив Грицько Донець. Воював він на Дніпрі, будував укріплення в містечку Маяки, це було перед повстанням Брюховецького. Він приймав діяльну участь у приборканні цього заколоту, за що й отримав Харківський полк, а з ним й усі довколишні землі, по смерті Федора Ріпки».

Створивши полк, зовсім не обов'язково було утримувати його в межах міста, а в цьому й не було потреби, їх розміщували у довколишніх селах та хуторах, «а у тих селах і слободах мешкали одружені козаки і селяни-військові посполиті», таким чином утворюючи додаткове кільце довкола міста й охороняючи водночас воєводські маєтки.

Приблизно в цей період на правій притоці р. Уди, що протікала в густих заростях різнолісся й вікових дубів р. Пісочної (довжиною 4 версти) та її притоки р. Безчереватої (2–2,5 версти), струмки яких витікали з протилежного боку того ж самого пагорба, було засновано невелике поселення. Переселенці селились на обох берегах річок і в тих місцях, де були невеличкі водоймища. У книзі «Історія Слобідської України» це засвідчується так: «Інше діло ліс. Він трохи затримував заселення, але разом з тим й захищав осілого переселенця від ворожих нападів, на лісову слободу трудніше було неждано-негадано напасти навіть й татаринові, бо йому треба було вільного, одвертого шляху, щоб пуститися на втікача, як прийдеться піймати облизня».

Згодом з'являються й інші відомості, що вказують на час заснування села: «Вдова полковника Федора Григорьевича Донца в своей записи 1706-1707 гг. октября 28 дня, говорит, что супруг ея ревнуя благочестию отца свого, пожертвовал Куряжскому монастырю два грунта в с. Песочине, а на тех грунтах по обе стороны берегом речки поселились вольные люди Черкаси».

У іншому документі говориться, що: «... первый Песочинский храм, во имя святого Василия Великого, построен около 1670 г, тем более, что по делам 1683 г., Песочино називалось селом».

Ці рядки підтверджують, що Пісочинське поселення існувало задовго до 1670 р., тим більше, що «в купчей грамоте» за 1698 р. говориться: «Близ большой дороги из Харькова в Полтаву, по берегам речки Безчереватой...», що може вказувати на ймовірність більш раннього існування поселення (можливо, під іншою назвою), бо не йдеться про р. Пісочну. Навіть на плані 1777 р. у верхній частині р. Пісочної немає поселення.

Більш того, як можна було, заселяючи околиці міста, не звернути увагу на стратегічно вигідну місцевість: густий непрохідний ліс, дві річечки з чистою джерельною водою, ще й повні всілякої риби, які надавали можливість спокійного життя. І не обходить той факт, що за один рік (Григорій Донець прийняв харківський полк у 1669 р.) неможливо збудувати село й освятити церкву. На це потрібен тривалий час, бо переселенець спочатку сіяв хліб, будував дім, а вже потім зводив церкву.

НАСЕЛЕННЯ

За часи правління Олексія Михайловича (середина XVII ст.) колонізація Слобожанщини набула великих розмірів. Задніпрянці великими масами почали переселятися у межі харківського й частково на східну частину полтавського повітів, що відомі як Слобідська Україна.

Згодом багато «тяглых» людей з Московської держави, втікаючи від непомірного податкового утиску, знайшли притулок у цій місцевості.

На землі Слобожанщини приходили також й промисловці – «охочие люди».

За статистичними даними, по етнографічному складу в XVII ст. перевершував український стан – до 70%, коли російський – лише 30% населення. Поряд з цими верствами населення на Слобожанщину потяглися й іноземці, що складали 2,1%.

Вперше проникли сюди євреї (із Польщі) уже з першою течією в якості торговельних людей. Особливо збільшився їх потік під час панської колонізації [4], він становив у харківськім повіті від 1 до 5%.

Поява в межах повіту німців, греків і циган відноситься до XVIII ст., головним чином під час правління імператриці Катерини II. Ось деякі статистичні дані по харківському повіту за 1866 рік: вірмено-греки – 24, католики – 1,294, протестанти – 1,137, євреї – 813, караїми – 81, магометяни – 38, а загалом – 3,387 поселенців чоловічої статі на повіт, що з загальної кількості іноземців становило:

- вірмено-григоріанців – 0,7%;
- католиків (здебільшого поляки) – 39,6%;
- євреї та караїми – 28,9%;
- протестанти (здебільшого німці) – 29,6%;
- магометяни – 1,2%.

За планами Московії, повіти повинні були заселятися українцями з урахуванням «на их навык и искусство в борьбе с хищными татарами; но в то же время, желая подчинить их своему распорядку, оно предположило наблюдать за ними и главные сторожевые посты в новопостроенном городе и его острога удержать в руках великороссиян».

Саме в цей період велика частина вільних українських сіл змішується з російськими колоніями. Описаному раніше порядку заселення краю повністю відповідало розміщення тут трьох говорів російської мови. Але цього було замало. Московським царям потрібно було повністю підпорядкувати населення під свою владу. Розуміючи це й бачачи свою користь, керівники українського козацтва повністю віддалися на їх милість. Навіть полковники, що керували великими просторами, куди могла вміститися ціла держава, входили в стосунки з великоросійським урядом, котрий до цього схвально ставився. Але українські керівники повинні були добре знати їх мову, бо усі записи і навіть місцеве діловодство мали вести російською мовою. А інколи, щоб налагодити стосунки, деякі старшини віддавали своїх доньок заміж за російських дворян.

Та часті набіги татар змушували поселенців покидати свої домівки й переселятись в інші, більш захищені місця. Лише з появою постійної дійової частини – Харківського полку, населення було більш-менш захищене.

Д.І. Багалій наводить приклад відносно того, чи прийшов на Харківщину вже сформований полк, чи він набирався на місці.

Достовірних фактів підтвердження цього не знайдено. Відомо лише, що у Харкові було всього 50 козаків, і що воєвода Офросимов харківських черкас назвав «збродом мужиков деревенских», показуючи цим на соціальний склад

війська. Д.І. Багалій відмічав, що на чолі харківських черкас стояв отаман, голова усіх сотень і сотників, що не відповідало вимогам постійного війська. Дійсно, якщо порівняти мешканців, що населяли Харківщину й полк, то можна сказати, що харківські черкаси були складовою частиною полку. Тому можна припустити, що полк було сформовано вже у Харкові.

За другою версією, на Слобожанщину у середині XVII ст. з Черкас «прийшло 800 козаків».

Хронологія й топографія повністю відповідає припущенню, що не можна назвати іншого місця, куди могло прибути це військо. Воно було частково у межиріччі Лопань і Харків, а частково – по околиці майбутнього міста. Козаки розселялись не по сотням, а по десяткам, по довколишнім слободам й пасікам, згодом утворюючи села та хутора.

Так, на березі річок Безчереватій та Пісочній, у другій половині XVII ст. з'явилося п'ятеро козаків. Але точно назвати їх прізвища неможливо, бо до другої половини XVIII ст. в с. Пісочині не було переписної книги, що й стверджує царська грамота, яка була написана у 1686 році, з якої дізнаємося, що: «монастирь прохав оддати йому вновь поселені сельце Сінолицівка та Пісочин, деревні Гаврилівка і Коротич, де жили вільні переселенці з-за Дніпра. Грамота потребувала, щоб про ці села були зложені переписні книги про їх населення. З грамоти не видно, чи одержав монастирь ці 4 сельця, але у 1723 році він володів в селі Пісочині слободкою й хутором».

Лише у 1777 році було створено перший план с. Пісочин, у якому підписалося п'ятеро військових обивателів, що мали «вірчі грамоти» на ці землі.

Ось прізвища військових обивателів, що були записані на першім плані слободи Пісочин:

«Иван Слюсарев – за себя и за войсковых обывателей
Ивана Павленіко,
Ивана Титаренко,
Степана Кушнаренко,
Федора Левченко по прошению неграмотних руку приложил».

При цьому були присутні мешканці цього села: державні селяни Василь Шевченко й Іван Слюсаренко та представники черезмежевих сіл та хуторів.

На другім плані, утвореним 15 жовтня 1873 р., за даними плану 1777 р. й доповненім 1826 р., надано схему земель цих військовиків. З чого виходить, що всі 5 козаків мали землі у с. Пісочині, а Іван Павленко мав земельний наділ й на хут. Надточій, який належав державному селянину Надточію.

Вірогідніше за все, дані про кількість поселених козаків були дані без урахування всієї родини, що могла складати доволі велику цифру, бо звіт, що був поданий кількома роками раніше «О провинциях и комисарствах Слободско-Украинской губернии и состоящихся во оных жителях мужского и женского пола, с подразделением на сословия 1773 г. Харьковская полиция; Харьковское комисарство.

Село Песочин на рр. Песочин и Череватой, на юго-западной стороне в нем:

	М	*Ж*	*Итого*
- бывших козацкой службы подпрапорных	5	9	14
- отставных военных	4	1	5
- духовных	1	1	2
- войсковых казенних обывателей	186	178	364
- влад, подданых черкас	27	23	50
ИТОГО	223	212	435 душ.

Слобода Гуки на южной стороне р. Уды Харьковского коллегиумного монастыря:

	М	*Ж*	*Итого*
- монастырских подданых	43	39	82»

З початку заселення Слобідської України різний люд тодішньої держави (козаки, міщани, посполити) не відрізнявся значно один від одного по своїй заможності, по своїм потребам, а значить, й по своєму побуту. У них були однакові звички, робили одну й ту ж роботу, бо були майже всі землеробами.

Доказом соціального складу перших переселенців міг бути вираз воєводи Офросимова: «Все то был зброд – мужики деревенские».

Ми знаємо, що повстання Богдана Хмельницького було скеровано головним чином проти Польщі, проти унії. Але сама ціль повстання мала мету знищити привілеї окремого суспільства й перепони, що ставили у вигідне положення одних, і зовсім безправне – інших. Та не дивлячись на це, деякі ряди суспільства, особливо селянство-посполицтво, намагалось окозачитись – вступити до лав козацтва.

В ту пору саме слово «козак» було символом свободи, матеріальної забезпеченості, бо козаки були військовиками й землеробами водночас. Вони були у достатній мірі забезпечені угіддям й землею, отже, провізією й фуражем.

Таким чином, їх статут підходив, з одного боку, до селян (землеробством), а з іншого – до міщан (бо міщани теж не були вільними від військових обов'язків).

Отже, вони вже мали, за що купити нові землі й належне місце в соціальнім стані, бо ще не було обмежень в правах, і перехід з одного стану в інший був завжди можливим.

Дворянства тоді ще не було, та козацька старшина вже намагалась користуватися працею інших, але цього не мож-

на було робити відверто. Тому робилося все поступово, разом з тим, як утворювався особливий старшинський стан.

І, як писав Л.В. Ілляшевич: «Манифестом, изданным 18 февраля 1762 года, дарованы вольности и свободы всему российскому дворянству».

Отже, цим маніфестом було поставлено межу між бідними й багатими, а особливо – між українцями й росіянами.

Цим маніфестом Петро III відмінив обов'язок дворянства на службу, надавши вирішувати кожному самостійно, йти йому до війська, чи ні.

Але не довго судилося правити Петру III. По його смерті, з 2 лютого 1763 року імператриця Катерина II збирає вище коло дворянства – «особо образованную при дворе комиссию», і наказом відміняє дію маніфесту. Дворяни знову змушені виконувати наказ про військову повинність.

Лише 21 квітня 1782 року до 56-річчя свого народження імператриця Катерина Велика надає дворянству «Грамоту на права вольности и преимущества Российского двора».

Бідніша частина населення наказом від 21 квітня 1782 року була закріпачена. І лише маніфестом від 6 березня 1861 року було даровано «вільну» простому люду – скасовано кріпосне право.

Отже, різниця між козаками, селянами й міщанами була не у праці, а лише у юридичнім соціальнім стані тодішнього суспільства.

Загалом на той час землеробці становили 90%, а решта населення – 10%.

СІЛЬСЬКІ ХАТИ

«Зроби хату з лободи, а в чужую не веди»
(Українська народна пісня)

З переселенням на нові землі виникла гостра необхідність у побудові житла.

Збудувавши на швидкоруч курінь, щоб було де пересидіти літню негоду, переселенець брався до обробітку землі під посів зернових та городини.

Обсіявшись, чоловіки заготовляли деревину, хмиз, глину для майбутньої будівлі. Будівництво починали після збору хліба, бо солома й полова були важливим будівельним матеріалом.

Для дуже набожних українців вибір місця під будівництво оселі мав велике значення. Вони охоче будували житло на тих місцях, де лягала відпочивати худоба або кішка чи собака. Ці місця вважалися недоступними до різної потвори.

Нехитрий секрет хати-копанки, що була розповсюджена на центральній та східній частинах України, був відомий ще з давніх-давен. В землю по периметру забивалось декілька стовпів, потім забивались високі кілки, котрі мов тин переплітались хмизом чи очеретом, утворюючи каркас майбутньої стіни, робилися з гарно вимішаного глею, з додатком соломи й піску, котрий добре вимішували ногами або кіньми, частенько окроплюючи водою. Вимішену глину з розмаху вбивали у хмизовий пліт, розрівнюючи вальки між собою.

Коли стіни підсихали, робилась друга мазка – «поновка».

Спершу «поновку» робили «під пальці» – глину, вимішену з половою й піском, з додатком кінського кізяка, щоб стіни не тріскались, розрівнювали на стінах пальцями. Але

згодом почали використовувати маленькі дощечки, що було набагато зручніше.

Після висихання другої робилась третя мазка «перетірка». Її робили з допомогою рідкого глиняно-піщаного розчину й ганчірки, наносячи й розтираючи тонкий шар на поверхню стіни. Так робився й потолок.

Із зовнішньої сторони, довкола хати, майже до самих вікон робилась призьба – для утеплення приміщення. Призьба виплiталась з лози й забивалась, як і стіни, глиняними вальками.

Підлогою у селянській хаті служила «долівка» – суміш глею, полови, піску й кінського кізяка, котрі товстим шаром наносились на землю, посипану піском.

Дах за звичаєм робили з соломи або очерету. Солому при зборі врожаю відбирали: довші пучки зв'язували в снопи й сушили окремо. При накритті даху сухі снопи соломи щільно укладали рядами, закріплюючи їх верхню й середню частини до глиць, що при готовім даху мало вигляд двох або трьох поверхів, в залежності від висоти покрівлі. А верхні снопи, що сходились з снопами протилежного схилу, зв'язували між собою, утворюючи гребінець. Солом'яні снопи перед укладкою змочували у глинянім розчині, котрий при висиханні не пропускав воду.

Очерет заготовляли взимку на річках або озерах, коли міцна крига сковувала їх.

За давнім звичаєм зовні українська хата була завжди побілена вапном, а призьба, двері та віконні улутки – перепаленою червоною глиною.

Довкола своїх осель українці розміщували здебільшого вишневі садки.

ПОМІЩИЦЬКІ ХАТИ

У той час, коли біднота будувала свої оселі з хмизу та глини, поміщицькі шата зводились з відбірного дуба, котрого у нашій місцевості було у великій кількості.

Покрівлею спочатку служив очерет, але пізніше (у XIX ст.) почали використовувати залізо.

При описанні маєтку Григорія Дорофійовича Донця (що був у Старій Водолазі), Г.К. Лукомський писав: «Дом господний деревянный, окружен наподобие четырехугольного редута с четырьмя бастионами». Не дивлячись на те, що Г.К. Лукомський пише, ніби саду при маєтку не існувало, ми добре знаємо, що й у ті часи садки мали промислове значення і були у кожного власника землі.

Та вже за часи правління Миколи І поміщики намагалися будувати кам'яні маєтки-палаци, виписуючи кращих архітекторів і художників з петербурзького двору.

Архітектура того часу у своєму плануванні використовувала схему: головна будівля (палац), перед нею велике подвір'я з квітниками й величними кам'яними воротами при в'їзді. Решта приміщень знаходилась з боків двору. У таких маєтках часто будувались круглі бесідки з куполами.

Багато поміщиків будували власні театри, де влаштовували гучні бали чи спектаклі, в яких грали кріпосні актори або цигани.

При маєтках будували родинні склепи. Прикладом такого класицизму був Ващенківський маєток у пісочинських слобідських дачах – чудовий кам'яний палац (вкритий залізом), від воріт до головного входу котрого йшла алея з дивовижних рослин, а у квітниках стояли різні статуї.

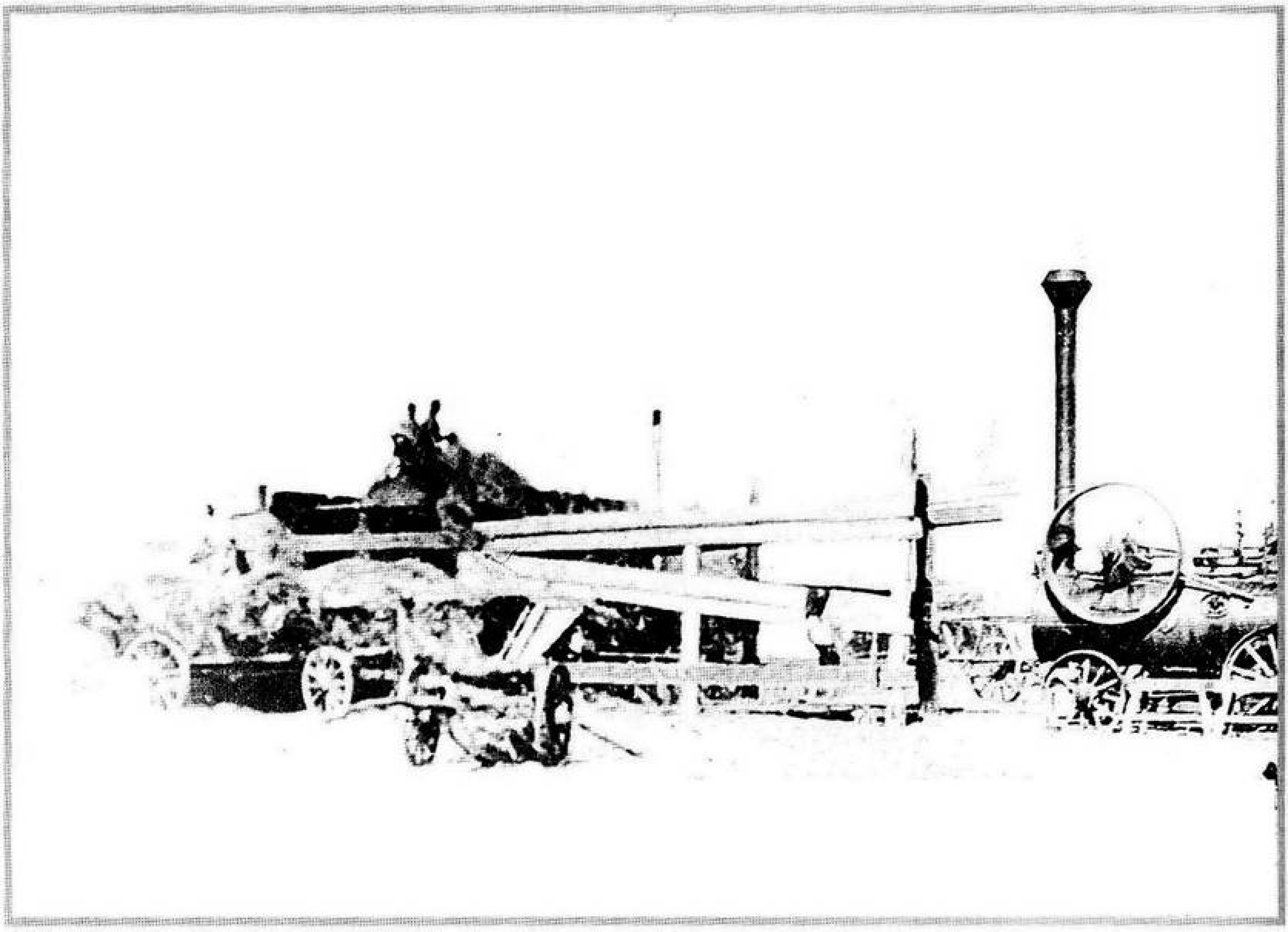
А у маєтку поміщика Філонова, у тих же дачах, в урочищі Череватий Яр, перед будинком посеред двору у

квітнику знаходилась «Кам'яна баба» – статуя половецького періоду.

Рисунок 7. Маєток (авт. А. Коцарев).

ЧАСТИНА III

ЗЕМЛЯ ТА ЇЇ РОЗПОДІЛ

Основою економічного життя населення України є земля. Споконвіку українці обробляли цю землю і користувалися її дарами.

Хто ж мав право на землю у Слобідській Україні? Хто розподіляв її? Як вона розподілялась між слобожанами? Чи справедливий був цей розподіл? Чи багато було землевласників, і скільки землі належало до їх володіння? На всі ці запитання повних відповідей не існує, але на деякі з них намагався відповісти професор Д.І. Багалій у своїх працях.

Як відомо, слобожанська земля була колись вільною і нікому конкретно не належала, але за право на її володіння йшла безкінечна боротьба між татарами та московітами. До складу московської держави ці землі війшли лише тоді, коли українці вийшли з-під влади Польщі. А це відбулося після возз'єднання України з Росією – 8 січня 1654 р. (Переяславська Рада).

Звичайно, не від заселення залежав розподіл землі, а від соціального положення і правових норм.

Отримавши наділ, люди дивились на нього, як на свою власність, тому вони не задовольнились помісним правом, на підставі котрого надавалась земля російським службовим людям. Вони хотіли, щоб їхня земля, як і у Гетьманщині, належала полковим округам, як говорили між собою козаки: «...вся земля у них була спільна й громадська, поділена потім під полки, а в полках – під сотні, а в сотнях – під містечка, села й деревні, а там – під двори, будинки й хутори; тому всі земельні володіння українців зробилися їх власністю через заїмки – земельне право».

У слобожан справа з землею стояла інакше: переселенці, що оселялись на цих землях, переходили у підданство Московії, значить, мали право на земельне забезпечення. Але в

основу їх земельного володіння, як і у Гетьманщині, було покладено не захоплення земель, а їх «заїмка», – як земельне право замість російського «помісного» землеволодіння. І ним користувалася більшість населення.

Звісно, що кращі землі були зайняті боярськими дітьми, вищими церковнослужителями та військовою старшиною. А щодо військових обивателів, то існує версія, що вони самостійно вишукували землі у своїм повіті, і якщо не було суперечок, то просили закріпити її за ними.

ХРОНОЛОГІЯ ЗАСЕЛЕННЯ

Пісочинська слобода знаходилась осторонь (праворуч) великої дороги, що йшла від Полтави до Харкова, по обидва береги річок Пісочної та Череватої.

Слобідські землі були розкидані по всій околиці. При проведенні чергового обмежування 15 жовтня 1873 р. указом імператора Олександра Миколайовича було створено межу і складено межеву книжку. Цю книжку склав інженер титулярний радник Флоринський, під назвою «Пісочинська слобода з хуторами». В ній відмічалися межі та поселення, які входили до складу слободи, а саме: хут. Надточії з хуторками Кривенків, Щербанів (Микитівський), Іванівський та володіння селянської спілки цієї слободи. Разом з ними з'являється й хут. Малинівський. До книжки також входили землі селян, володіючих ними на підставі обмеженої власності, це: слободи Пісочин – Олексія, Сидора, Гаврила і Григорія Тимченків; Матвія, Олексія та Карпа Шевченків; Дениса Бовкуна і Василя Коляди; Данила і Леонтія Олешків; Тимофія, Павла, Івана і солдатки Ірини Варибрусів; Митрофана і Трохима Щербанів; Семена Надточія; Андрія і Опанаса Кононенків. Міста Харкова – Василя, Сергія і Івана Рикових та землі священнослужителів Свято-Василівської церкви.

Але дещо раніше, у 1777 р. було написано, а у 1826 р. доповнено і у 1863 р. перевірено записи «Податной тетради» землевласників слободи, що доповнюють попередній перелік, а саме: Олексія, Михайла, Григорія та Кирила Кушнаренків; Андрія, Євстафія Титаренків; Дениса та Герасима Слюсарів; Василя Череватенка та восьми його родичів; Сидора і Семена Чередниченків; Івана, Матвія та ще тринадцять членів роду Яременків; Федора Павленка та восьми його братів.

Після розгрому Січі (1708 р.) частина козаків, рятуючись від царського гніву та закріпачення, осідає у глухих закутках Слобожанщини. Так, на пісочинських землях, за доповненням 1826 р., оселяються: Прокіп і Андрій Святенки; Порфирій, Кіндрат та Ігнат Фоменки; Ілля, Іван, Андрій і Юхим Заїки; Василь та Марко Міщенки; Кузьма та А.Т. Пиріг; Михайло Решетняк; Осип Шутка; Василь та Осип Власенки. Згодом з'являються й інші прізвища (див. список у кінці книги).

Основною складовою частиною Пісочина були хутори. Деякі з них на протязі часу змінювали свою назву. Це хутори: Бобринський, Оленівський, Філонівський – Рай-Оленівка; Череватий, Філонів – Сухачова; Федотів, Макаренків, Шевченків, Степанидин – Зайців; Дяченків, Микитівський – урочище Парк (Безчетвертного). Були хутори, що об'єднавшись з більш сильними поселеннями, назавжди зникли зі сторінок історії. Решта хуторів зберегла свою назву на протязі всього періоду існування.

З часів першого закриття Курязького монастиря (1788 р.) його підлегле село Куряж з хуторами Підмонастирські Подвірки, Гуки та хуторками – Небошним (Небоги), Невошним, Тонконошним (Тонконогів) та Губіним перейшли у підпорядкування пісочинської управи.

У середині XIX ст. купець І.І. Рижов купив лісові дачі й утворив хут. Рижов. А на початку XX ст. утворили свої хутори Савин, Шихов та Демидов.

Хутір Надточії. За місцевою легендою шостий козак, що прийшов на пісочинську землю, не зміг владнати стосунки з товаришами і був змушений піти за течію (за річку), де утворив хут. Надточії.

В архівних документах 1777 р. знаходимо перші відомості про цей хутір, де говориться, що Надточії являються власністю державного селянина Надточія, а єдиним військовим був козак Павленко, землі якого знаходились південніше хут. Щербанівського та у селищі Пісочині.

Згодом у документах 1804 р. описується, що хут. Надточії – володіння наземних обивателів й економічних селян, яке складалося з 13 дворів, у яких було 53 мешканця чоловічої та 54 – жіночої статі.

У записах 1824 р. вказується, що Надточії мали 20 дворів з 83 чоловіками і 89 жінками, та протоієрея Андрія Прокоповича економічних селян 2 двори – 8 чоловіків та 11 жінок.

Записи 1844 р. говорять, що хутір нараховував 5 дворів – 62 чоловіка та 71 жінка. Пізніше у «подворнім списку» за 1851 р. хутір мав 26 дворів – 76 чоловіків та 67 жінок. Вони мали у своєму господарстві 25 волів, 33 корови та 2 вівці. Коней на хуторі не було.

Церковна «прибуткова відомість» за 1856 р. відмічає, що хут. Надточії мав 17 дворів з 68 чоловіками і 55 жінками. Врешті, за переписом 1922 року хутір мав 88 дворів, де мешкали 231 чоловік та 271 жінка.

Поряд з Надточіями знаходились менш заселені хуторки, що адміністративно відносились до його складової. Час їх заснування відноситься до започаткування Над-

точіїв та слободи Пісочин.

Хутір Іванівський належав поміщиці сотнічисі Ганні Пестечевої. Повіреним у її справах був волосний регістратор Іван Носич.

Згодом, у 1804 р. хутір іванівської дворянки, дружини протоієрея і протопопича Марії Степанівни: дворів – 4, людей – 12 чоловіків та 13 жінок. Хутір мав 63 дес. 950 саж. землі. Стояв дерев'яний панський дім, а далі, по обидва берега р. Уди, знаходилися харківські дачі. А на пагорбі стояв чотирьохпоставний млин, котрий належав протопопичу. Біля самого хутора знаходився вітряний млин, котрим користувалася сама протопопиха і (безперешкодно) її селяни. За млином знаходився ліс з сосновими та березовими деревами. Осторонь – орна земля, частину якої селяни обробляли для поміщиці, а решту – для себе.

Пізніше, у 1844 р. хут. Іванівський переходить у володіння поміщика колезького радника Петра Прокоповича. У «приходній книзі» за 1856 р. церква відмічала, що хутір Іванівський нараховував 2 двори з 9 чол. та 10 жін. і знаходився на відстані 2 верст від приходу.

Хутір Щербанівський – Степана Петровича та Івана Михайловича Щербанів. Даних про дворових мешканців хутора не знайдено. Відомо лише, що з 1856 р. хут. Щербанівський переходить у власність статського радника Микити Дяченка (хут. Микитівський) і нараховував 3 двори з 13 чол. та 15 жін. Хутір знаходився на відстані 3 верст від парафії.

Хутір Кривенків. Даних про започаткування хутора не знайдено, але на час першої ревізії (1777 р.) він вже існував.

За документами 1870 р. землі Кривенкова переходять у спадщину до хут. Надточіїв.

Згодом, це хут. Шпаки, котрий у 1922 р. нараховував

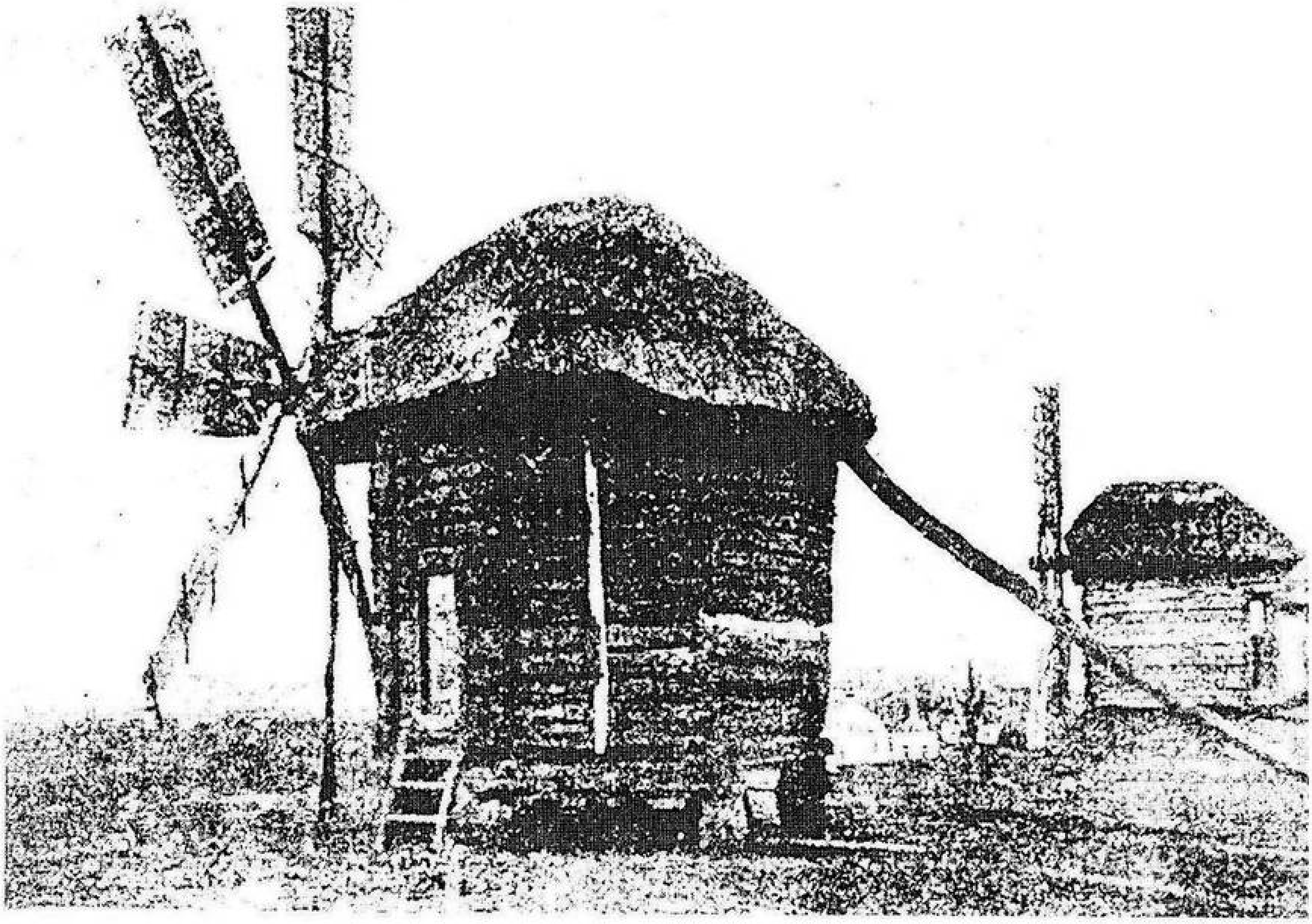

Рисунок 8. Вітряк-кругляк.

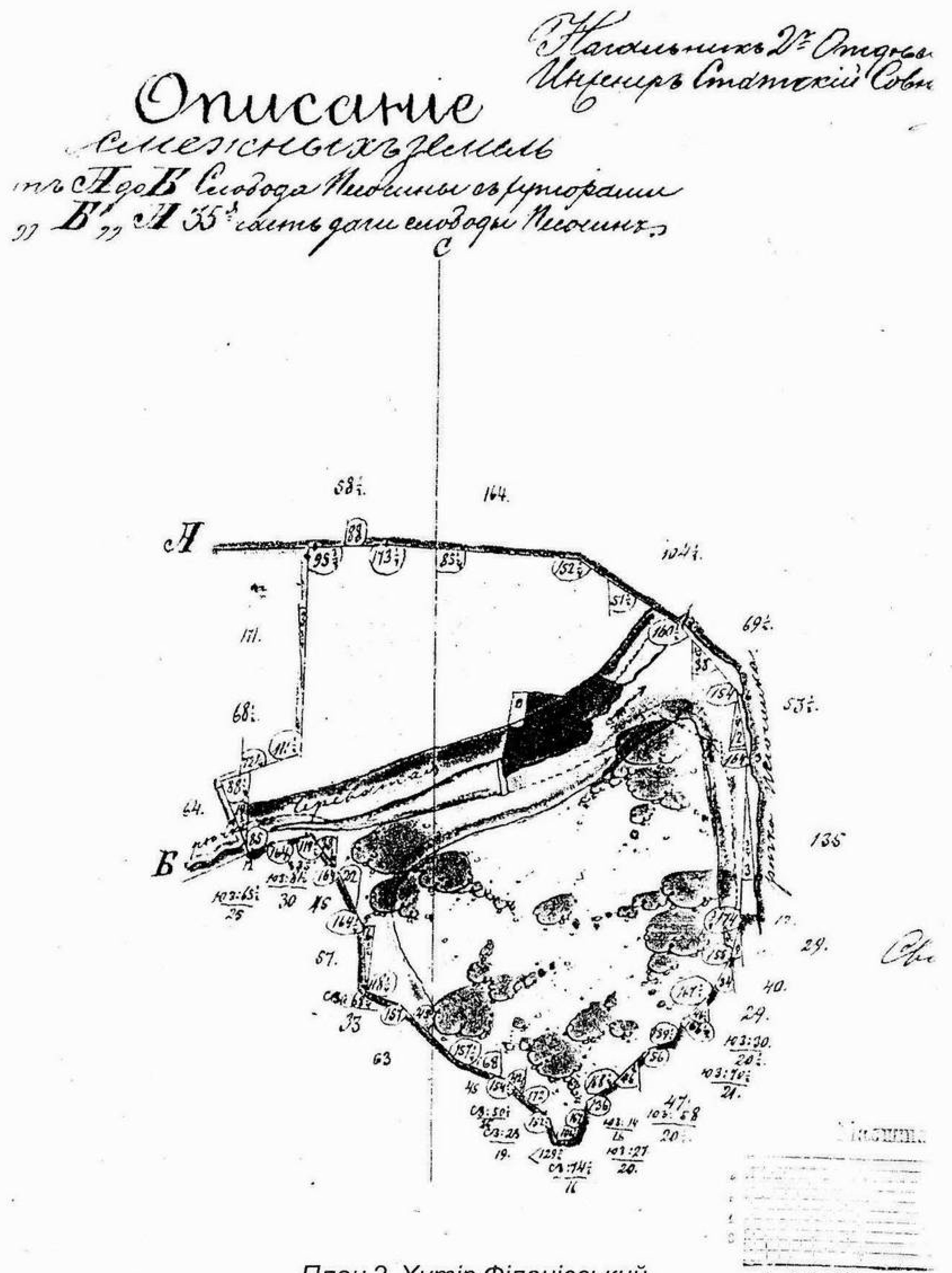
Рисунок 9. Водяний млин.

20 дворів, де мешкало 61 чол. та 54 жін. На протязі усього часу основою життєдіяльності хуторян було землеробство.

Малинівське пустище знаходилось на відстані 11 верст від доброчинного і нараховувало 34 дес. 24 квадратних сажені. Воно належало секунд-майорові Миколі Амвросієву Легачову і входило у харківські дачі. Землі цього хутора були вкриті густим чорним лісом, але ближче до р. Уди зустрічався клен, осика та зарослі горішника. Згодом весь ліс було вирубано і утворилось пустище.

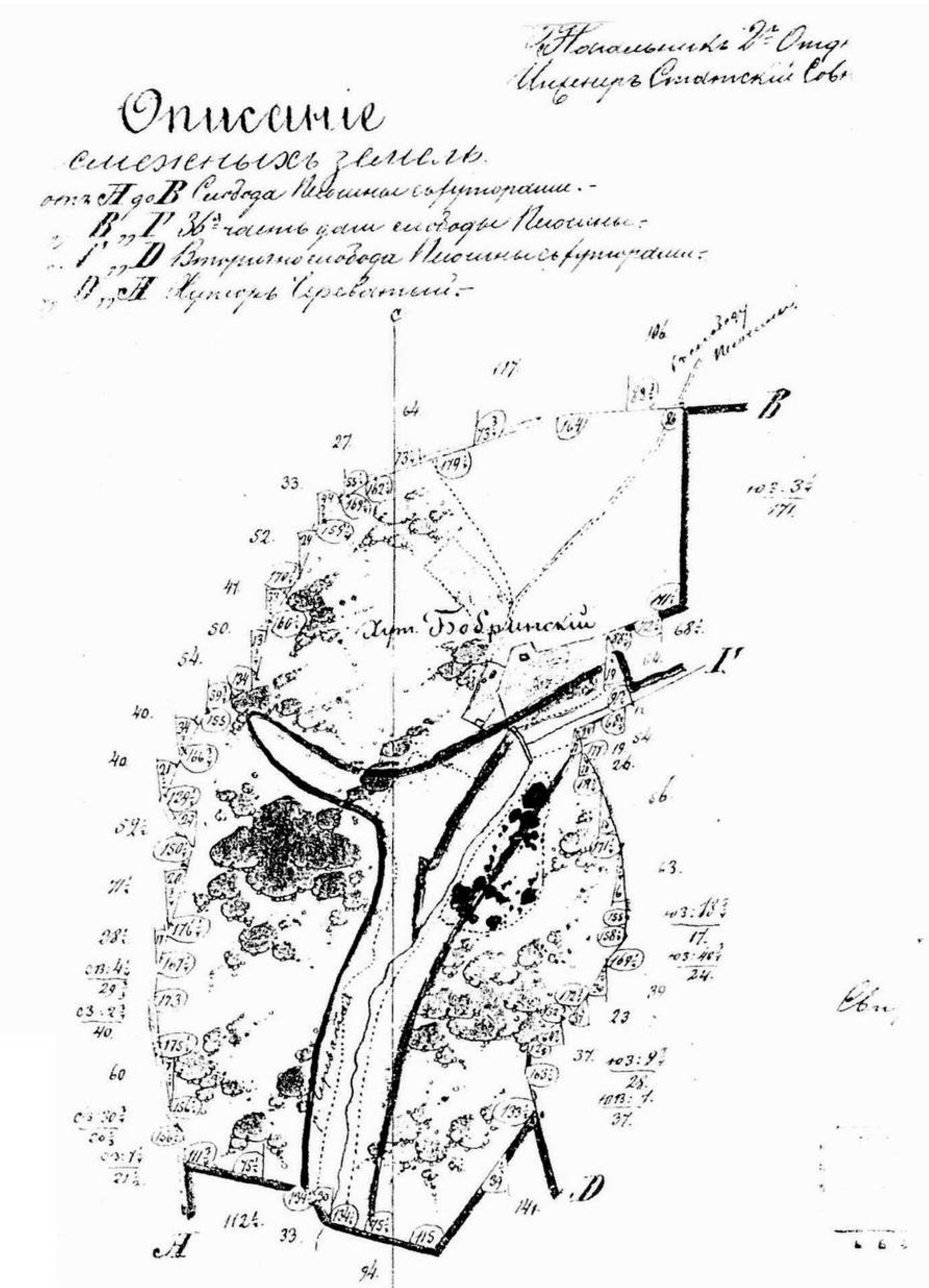
Пізніше Малинівське пустище – володіння різних осіб.

Хутір Філонівський. З глибини віків, на означених історією берегах річок Череватій та Пісочній, серед лісового різнобарв'я утворився ряд маленьких хуторів. Населення займалося усим, що пов'язувало з лісом та землеробством. Їхні угіддя мали орні землі, сінокоси, городину, багаті садки, берег річки або ставу і обов'язково ліс, з якого й розширювалися пашні. У процесі освоєння угідь виникла необхідність переробки зернових. Тому на межиріччі, де вітер міг привільно розгулятись, на невеликому пагорбі було збудовано вітряний млин, який належав слобідським обивателям. Кожен міг безперешкодно везти на обмолот своє зерно, яке мірошник, за невеликий кошт (у вигляді готової продукції) перетворював у борошно. Але з часом населення села зросло і млин вже не міг задовольнити потреби бажаючих. Будувати нові вітряки на погано обвітрюваних лісових пагорбах не було сенсу. Поселенці змушені були робити дамби на річках і ставити на них водяні млини. Один з таких млинів збудували неподалік від злиття річок – на р. Череватій, який належав прапорщиці Марії Романівській, а праворуч утвореного ставу лежали її хуторські землі. Пізніше хутір отримав назву Лопатинського, але хто був його володарем, даних не знайдено.

План 2. Хутір Філонівський.

На протилежному березі річки, теж здавна, знаходились землі надвірної радниці Олександри Філонової, які у 1777 р. становили 57 дес. 1970 саженів. На подвір'ї знаходився панський будинок та 7 чоловіків і 2 жінки у прислузі.

План 3. Хутір Бобринський.

Невідомо, коли саме протилежні хутори об'єднались, але за 10 переписом (24 серпня 1862 р.) виявилося, що Філо-

нівське мілкопомісне володіння вже мало 87 десятин землі та 7 душ подвірних чоловічої статі.

На початку XX ст. романівські землі разом з млином, були викуплені валківським поміщиком Бондаренком. А невдовзі і ставок (річки вже не було) перейшов у його володіння. З того часу за прізвищем господаря він носить назву Бондаревського ставу. Невідомо, скільки років прожила колезький асесор Олександра Йосипівна Філонова, та назва хутора проіснувала до 1920 року.

Хутір Бобринський. Захопивши порослий чагарником та мілколіссям Вовчий Яр, поміж слобідськими знаходились землі харківських поміщицьких дач. А за ними берегом річки Череватої, з продавніх-давен лежали лісові та пашні землі хут. Бобринського.

За документами 1777 р. його землі становили 92 дес. 1500 саженів, і належали харківському 2 гільдії купцеві Івану Григоровичу Ламіхову.

Сама ж річка була перетнута земляною дамбою, на якій знаходився другий водяний млин, господарем якого на 1804 р. був колезький регістратор Петро Костим, що мешкав у міських дачах.

Хутір Оленівський. Поміж хут. Філонівським та міськими дачами, що біля Вовчого Яру, знаходились землі Оленівки. З півдня її межою була спокійна, поросла дубняком річка Черевата, а з інших боків – коротичанські та пісочинські землі. За легендою, що ходить поміж сельчан, назва поселення походить від поміщика Лемехіна, який мав двох доньок – Раю та Олену. За тією ж легендою, старша – Рая на витримала батьківського гніву за те, що покохала наймита, покінчила життя самогубством. Молодша ж, Олена, невдовзі вийшла заміж за нелюба і назавжди покинула родовий маєток. З нагоди шлюбу батько подарував їй цей

хутір, сподіваючись на повернення спадкоємиці, назвавши його на честь обох доньок Рай-Оленівкою.

Якщо брати до уваги, що одна із доньок володаря хутора покінчила життя самогубством, то на це є заперечний факт: за документами 1869 року на весь харківський повіт було зареєстровано лише один випадок суїциду, але небога був чоловічої статі. Надалі факту самогубства у межах означеного часу відмічено не було. Більше того, у жодного володаря Оленівки не існувало доньок на ім'я Рая чи Олена.

Лише у старшого брата господаря, 40-річного Олександра було двоє доньок – Єлизавета та Олександра, але на означений час (1878 р.) їм виповнилося лише близько десяти років.

Сам Олександр Іванович народився у м. Костромі, а юнацькі роки провів на Єлизаветградщині в науках при мануфактурній лавці. До Харкова він приїхав у 15-річному віці і все своє подальше життя зв'язав з торгівлею.

У 1877 р. Олександр захворів на лихоманку, але за тиждень вже одужав, і лише тінь сумніву затамувалась на його обличчі. Згодом тужливість перейшла у нав'язливу думку про появу у нього сухоти і скору смерть. З такої думки він дійшов до повної втрати розуму. У зв'язку з чим майже рік лікувався у Москві, але належного результату лікування не дало. Переїзд до Харкова спровокував втрату мови. На всі запитання міг говорити лише одне слово «куди».

Окрім того, подружжя постійно мешкало у спадковому міському будинку на Різдвяній вулиці, і до Оленівського хутора майже ніколи не приїздили.

А у червні 1878 р. Олександр Іванович помер і не міг знати про юнацькі захоплення своїх дітей.

Свого часу у Рай-Оленівці існували портрети дівчат, за якими було створено цю легенду. Та наприкінці 70-х років

XX ст. вони перекочували до одного із харківських колекціонерів. За допомогою пісочинського художника Е.М. Варибрус місце їх знаходження було знайдено. А завдячуючи співробітнику харківської бібліотеки ім. Станіславського О.Б. Довженко, установлено їх справжні імена.

На портретах зображені доньки князя Петра Дмитровича Святополк-Мірського – господаря хутора Гиївки (Валківського повіту).

Старша – Рая (Софія Петрівна – портрет роботи художника Г. Каменева) невдовзі після написання портрету вийшла заміж за Похитонова і назавжди виїхала за кордон.

Молодша – Олена (Ольга Петрівна – портрет було написано теж у 1911 р., але з фотокартки, майстром М.Н. Савенко) з причини каліцтва (горбуня) вийти заміж не змогла. Тому, одержавши місце вчителя, переїхала до Москви, де працювала і у більшовицькі часи.

Відносно історії появи портретів у Рай-Оленівці існує досить тверда версія:

«Наче хрещений люд отупів.
Не приблуди, а ті, що близько,
В мирнім затишку сонних дубів
Грабували маєток Мірських...»
(Кость Маковійський)

Навпрямки від хут. Гиївки, через хут. Московку, до Рай-Оленівки лише кілька кілометрів. У 20-ті роки – період становлення більшовицької влади – населення довколишніх сіл розтягувало майно маєтків, що лишалися без нагляду. Ось у такий спосіб портрети і потрапили до Оленівської госпожі. А щоб приховати дійсне їх походження і було складено легенду про Раю та Олену.

Але то легенда. У дійсності рік заснування хут. Оленівського, як майже й усіх хуторів Пісочинської слободи, достовірно не установлено. Вони з'являються далеко із гли-

бини часу, коли перші переселенці перекочували на слобожанські землі. Відомо лише, що при складанні плану с. Пісочина у 1777 р. представником від Оленівки був Жовтень Григорій Капилу, і хутір належав титулярному радпику, капітану Миколі Оленському. А з 1835 р. ним володіла (можливо, його дружина) поміщиця майорша Олександра Данилькевичева.

За статистичними даними 1844 р., на хуторі було лише 2 будинки, у яких мешкало 7 чоловіків та 12 жінок.

А з 1863 р. Оленівкою володіла опікунша спадкоємців колезького радника Михайла Петровича Серебрякова, його удова Катерина Яківна. За звітом 10-ї ревізії, що була проведена у тому ж році, за нею числилось 72 десятини усієї землі та 20 душ подвірних. До якого часу вона володіла хутром – невідомо. Та вже у період 70-х років того ж століття хут. Оленівський було об'єднано з хут. Бобринським, збільшивши землі ламіхівського володіння.

Купець 2 гільдії Іван Ламіхов отримав цей хутір у спадок від свого батька, але здебільшого займався торговими справами і жив у місті, а родовим маєтком переймався молодший син Павло. На 66-му році Іван Григорович помер, і хутір лишився Павлові. Але розпещений, не здатний до сільських справ нащадок, ні перед ким не відчуваючи відповідальності, найняв правителя і 22 листопада 1894 р. підписав з ним угоду, надаючи йому повне право на самостійне володіння усіма своїми маєтками.

Управитель (Микола Германович Зальцберг) перші роки проявляв ініціативу, і вже 16 вересня 1896 р., за згодою П.І. Ламіхова, подав прошеніє до будівельної управи для отримання дозволу на будівництво у Рай-Оленівці (саме у цьому році назва хутора змінилася) гофманської печі. Планувалося побудувати 16 камер та 6 сараїв для сушіння

цегли. Видобуток повинен був сягати 1,5 млн. шт. на рік. 8 жовтня того ж року дозвіл було отримано.

Наступного року, з 23 квітня і до кінця жовтня, 30 дорослих найимтів від смерку до смерку заповнювали й спорожняли сараї-сушілки, і лише три годинних перепочинки на день у якійсь мірі полегшували їх важку працю. На випадок дощу чи ще якоїсь нагоди, збудували дерев'яний сарай розміром 38,5 кв. м. Харчувалися робітники власними харчами. Лише для втамування спраги господар наказав вирити колодязь.

При проведенні санітарного огляду майданчика заводу з цього колодязя було взято аналіз води, і після ретельної перевірки зроблено висновок: «Вода в нем оказалась свежою, чистою, без всякого запаха».

За розповіддю місцевого населення на початку XX ст. зробили чистку цього колодязя, після чого відкрилося потужне джерело, яке вибилося на поверхню триметровим стовпом.

Влітку біля природного фонтану дітлахи влаштовували забави. А взимку велике крижане дерево прикрашало підніжжя лісового схилу.

У 20-ті роки, при перенесенні дамби, колодязь було забито. Та час і сила природи не підвладна людині. Тому згодом водяні потоки знову вийшли на поверхню, стікаючи веселим струмком, поповнюючи водяний запас Бондаревського ставу (зараз це колодязь, що стоїть під великою осикою біля старого моста за малим ставом).

У вересні 1897 р. за дорученням П.І. Ламіхова, приватний повірений М.Г. Зальцберг подав нове прошеніє до будівельного відділку повітового правління, у якому просив дозволу на будівництво парового млина. У тому ж році було почато його будівництво.

Але будучи занадто довірливою людиною, Павло Іванович став жертвою підступних шахраїв. Користуючись його добротою й гостинністю, нечисті на руку люди при веселому застіллі лишили господаря 3/4 всього маєтку. За цієї обставини Ламіхова було позбавлено купецького звання. І від 11 червня 1899 р. за наказом Харківської Казенної Палати переведено до міщанського стану. М'який за характером одинокий старий холостяк не витримав злої іронії долі, піддався своїй давній хворобі – схильності до міцних напоїв.

Знаючи про сердешність та набожність Павла Івановича, присяжний повірений Володимир Косьмич Глущенко, купецький син Федір Іванович Іванов та їхні дружини Єлизавета Олександрівна й Олександра Олександрівна разом з матір'ю – удовою московського купця Оленою Василівною Хоніною (за першим шлюбом Ламіховою), у 1901 році дали свідчення у харківському міському Сирітському суді під час обговорення питання про опіку над маєтком П.І. Ламіхова. Вони свідчили: «... вследствии своего доверия к людям совершенно устранился от своих торговых дел, полного невнимания к своим имущественным интересам, сообщества и сожития с людьми сомнительной репутации и при своем бессознательном состоянии алкоголизма – потерял более трех четвертей ймення».

Розглянувши це питання, харківський міський Сирітський суд постановив призначити опікуном П.І.Ламіхова його родича, присяжного повіреного Володимира Глущенка.

Павло Іванович розумів, що колишня дружина його брата та її зяті хочуть відібрати маєток, тому він пише прошеніє у різні інстанції, дійшовши навіть до Правлячого сенату. Ламіхов намагався змінити опікуна, щоб врятувати залишки маєтку, обравши для цього свого товариша присяжного по-

віреного Миколу Олександровича Довженка.

Сенат, розглянувши питання, виніс вердикт, у якому попереднє рішення визнав недійсним, тому що це питання повинна була розглядати не купецька, а міщанська спілка, адже Ламіхов вже вважався міщанином.

Задовго до цих подій, ще у 1898 р., П.І. Ламіхов, зрозумівши всю складність обставин, до яких призвело гультійство, залишив батьківський міський будинок і остаточно переїхав до свого улюбленого хутора.

За рапортом пристава 1-го стану харківського повіту від 28 листопада 1901 р., Ламіхов постійно проживав у своїй лісовій дачі. Залюбки, разом зі своєю челяддю займався господарчими справами. Гостей, окрім ділових зустрічей, не приймав. Вів спокійне, розмірене життя.

На протязі всього судового періоду Ламіхов збирав рапорти від знайомих та родичів і відсилав їх до опікунської ради, котра у 1903 році винесла рішення про остаточну відміну опікунства над маєтком. А згодом, враховуючи минулі благочинні діяння, Павлу Івановичу було повернуто і купецький статус.

За архівними документами на той час ламіхівські угіддя становили: 90 дес. лугової, лісової та садибної землі. На подвір'ї знаходився флігель, сарай, амбар, а дещо осторонь – цегляний завод. Господар із прислугою мешкав у одноповерховому будинку з мезоніном.

За кілька років тяжких судових митарств Павло Іванович вщент зруйнував своє здоров'я, і в межах 1905 р. помер. Його поховано у родинному склепі на Успенському цвинтарі у м. Харкові.

Ще за деякий час до смерті Павла Івановича молодша племінниця Олександра Олександрівна написала листа, у якому вона слізно прохала дядю пробачити її за ганебний вчинок, і, зглянувшись на малолітніх дітей та тяжкий ма-

теріальний стан родини, виділити їй бодай якусь частину із його статку. Та за переказом мешканців Рай-Оленівки, після смерті Ламіхова всі землі перейшли у володіння В.К. Глущенка та держаного селянина І.М. Обухова, що й підтверджують документи, датовані 21 листопада 1911 р.

На початку XX ст. до Харкова переселився валківський поміщик Бондаренко. Поступово скупаючи пісочинські дачні наділи, він оволодів і невеликою частиною Рай-Оленівки (південно-східною).

У роки становлення більшовицької влади всі землі, починаючи від сіл Коротич та Березівка і закінчуючи руслом вже не існуючої річки Пісочинки, перейшли до Рай-Оленівки.

Стосовно етимології назви, існує доволі логічна версія. На березі спокійної річки, що тонула у дубовім гаю, стояв ошатний будинок, а доброзичливий господар завжди був радий приїжджій людині. Чом не рай?! «Рай» Оленівський.

Хутори Попів та Назарьки. Лівим берегом на захід, за кілька сот метрів від хут. Оленівського, у непрохідних хащах знаходився Вовчий Яр. Він тягнувся від річки лісом до східної околиці деревні Коротич. Якщо брати до уваги, що на той час у лісах водилося безліч усілякого звіра, то це було вельми небезпечне місце, про що й говорить його назва.

План 4. Хутори Попів та Назарьки.

У верхів'ї Вовчого Яру, потопаючи в садках, знаходилося два невеличких хутора. Власником першого був поручик Олександр Попов. Другим володів державний селянин Петро Назаренко.

Рік появи та зникнення, як і кількість мешканців цих хуторів, невідомі. Відомо лише, що населення займалося постачанням будівельного та дров'яного лісу, мало великі й чудові садки. Офіційне їх обмежування відбулося 10 липня 1777 року.

Бігунівське пустище. Лівим берегом від витоку р. Безчереватої, на невеликому схилі розкинулося чорнолісся Бігунівського пустища. Його непролазні хащи займали 56 дес. 1010 саж. землі.

За часів володіння ним Харківським колегіумним монастирем ліс було повністю знищено, а саме пустище покинуте за непотребом.

Згодом воно було відписане таганрозькому уланському полку під військове поселення. Але наказом від 29 жовтня 1820 року в обмін на інші землі було віддане титулярному раднику Миколі Івановичу Зайцеву.

За цією назвою сучасні мешканці Рай-Оленівки і пам'ятають кошару, що знаходилась на схилі під Коротичансько-Березівською дорогою.

Хутір Череватий. У верхів'ї першого та другого Череватих ярів (див. план №1) знаходився хут. Череватий. Загальна його площа сягала 76 дес. 2030 саж.

Спочатку це було пустище, яким володіли монахи Колегіумного монастиря, та після знищення лісових угідь було покинуте. З роками чагарник покрив його землі, а згодом з'явився й ліс.

За документами 1804 року пагорби Череватого хутора були покриті чорноліссям та горішником, яблунями і грушами. Самі ж землі належали економічним селянам Пісочина. Тому влітку заможні селяни вивозили сюди свої пасіки (не боючись судового позиву про межеве порушення) й отримували великий збір духмяного меду. А по яркам зна-

ходилося 43 кошари, у яких селяни робили вирубку для опалення. Решта лісу була запасником.

Та вже у 1844 році хут. Череватим володіє поміщик штабс-капітан Павло Іонін. У його садибі серед молодого лісу стояло два будинки з 8 чоловіками та 9 жінками у прислузі. Згодом, за документами 1883 року, говориться, що хутір належав землевласнику Борису Григоровичу Філонову. Та у подальшому землі хутора, як і багато інших, скупив харківський дворянин, що мешкав у с. Березівці – губернський секретар Костянтин Павлович Алферов.

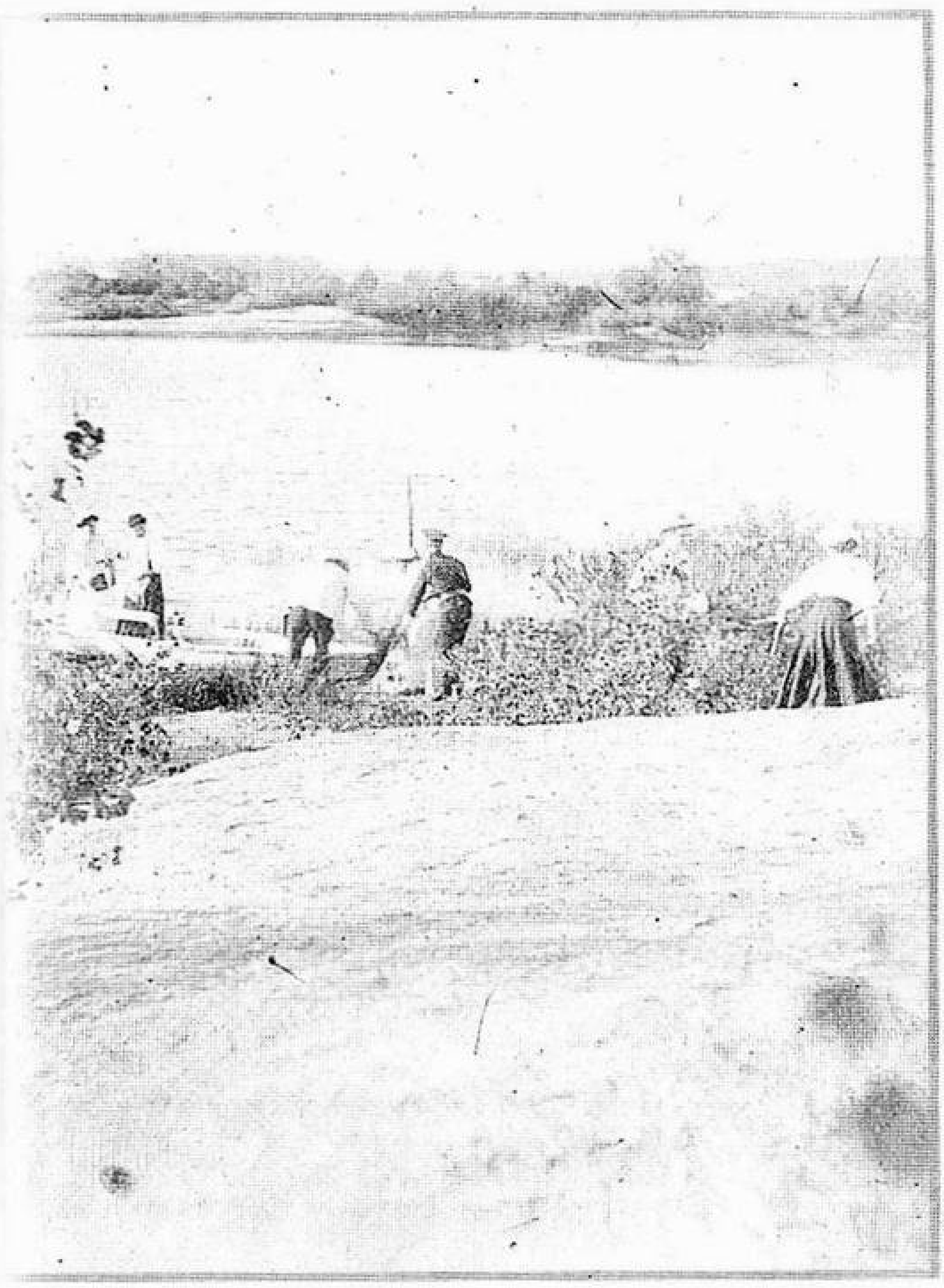

Фото 3. Біля хутору Зайці (Федотов). кінець XIX - початок XX ст.

На початку XX ст., за документами 1922 року, на цих землях знаходився хут. Сухачева і мав два двори з 8 чоловіками та 6 жінками.

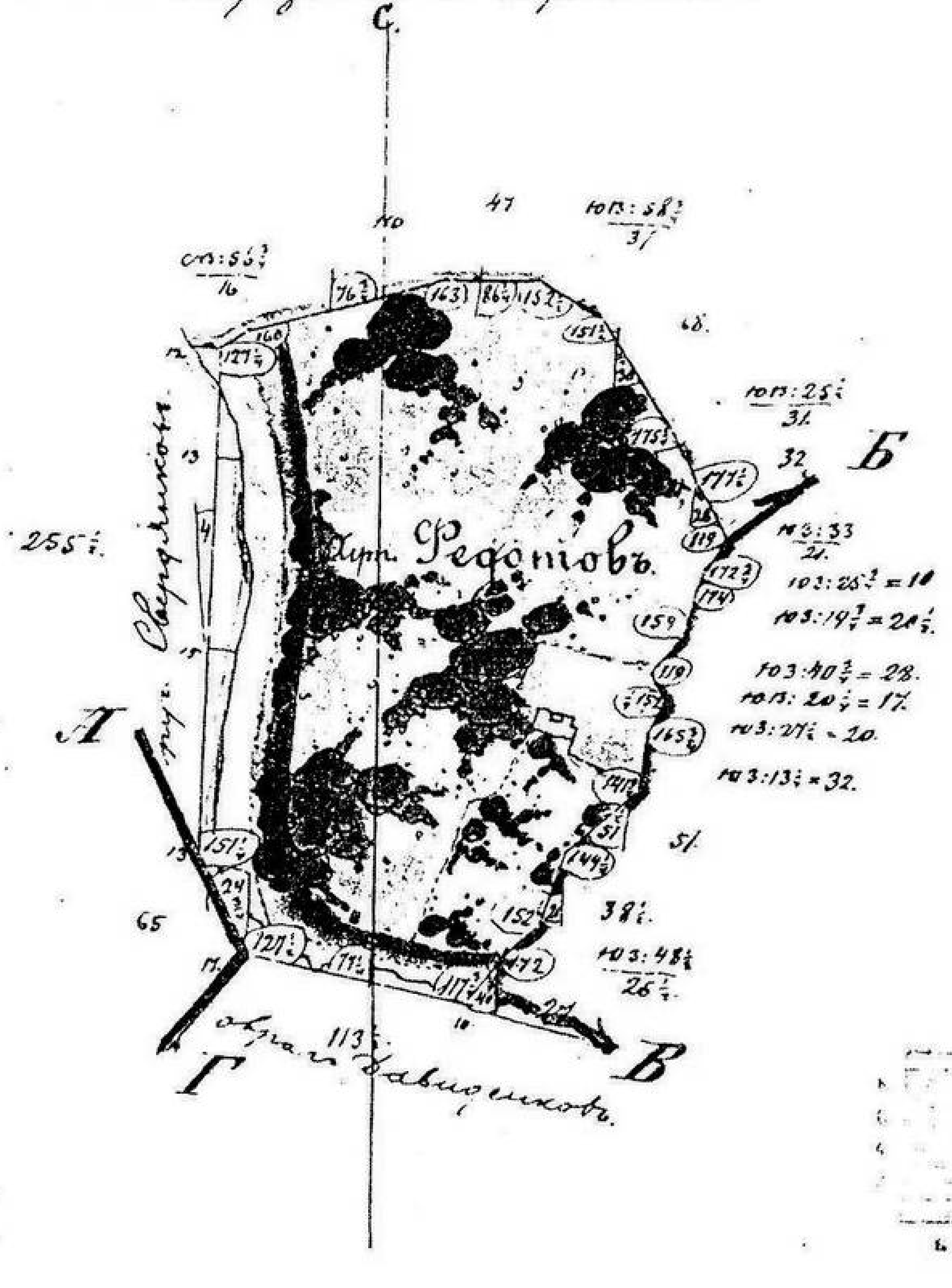
Хутір Федотів. Від Череватого хутора на південний схід йшов яр, що мав назву Широка Долина. Його схили вкривав горішник, а на галявах красувався глід та колючі кущі терну. Щодалі долина звужувалася й ставала глибшою, а по її низині з'явився струмок, назва якого загубилася поміж століттями. Звернувши ліворуч, струмок потрапляв у інший яр, що мав назву Копійчин, який поніс його прохолодні

немъ одинъ барскій домъ.

Начальникъ 2-го О.
Инженеръ Станюки

Описание
смежныхъ земель

отъ А до Б Слобода Песочны съ хуторами.
" Б " В 2-я часть слободы Песочны и хуторами.
" В " Г Деревня Зуи, Филиппово смотръ съ деревни Лидное.
" Г " А Села: Березовое и Коротичъ.

План 5. Хутір Федотів (Зайці).

Для актовъ, оплачиваемыхъ сборомъ высшаго оклада, на сумму не свыше 1000 рублей, и для актовъ, оплачиваемыхъ сборомъ низшаго оклада, на сумму не свыше 10.000 рублей.

1. Окл 1667
303

АКТОВАЯ БУМАГА.
ЧЕТЫРЕ РУБЛЯ.

ВЫПИСЬ изъ крѣпостной Харьковскаго Нотаріальнаго Архива книги по Харьковскому уѣзду за 1909 годъ № 2 часть 4.

Страница 96 и 97.

5 р. - 1905 г. - 5 р.
Цѣна пять рублей.

Тысяча девятьсотъ девятаго года Января двадцать шестого дня, явились къ Дмитрію Глѣбовичу Жигуровскому, Харьковскому Нотаріусу, въ контору его находящуюся четвертаго участка, въ Купеческомъ переулкѣ, въ домѣ подъ № вторымъ, извѣстные ему лично и къ совершенію актовъ законную правоспособность имѣющіе, запасный нынѣ отставной нижній чинъ изъ крестьянъ Юхновскаго уѣзда Рубихинской волости, деревни Мосейкова Василій Федоровичъ Зайцевъ и крестьянинъ той же деревни Мосейкова Яковъ Федоровичъ Зайцевъ, въ сопровожденіи лично ему извѣстныхъ свидѣтелей: дворянина Евгенія Евстафьевича Ветюлькина, запаснаго фельдшера Іосифа Николаевича Гриковскаго и крестьянина Николая Яковлевича Коркишко, съ объявленіемъ, что они, Зайцевы, желаютъ совершить актъ купчей крѣпости на слѣдующихъ условіяхъ: тысяча девятьсотъ девятаго года Января двадцать шестого дня Василій Федоровичъ Зайцевъ продалъ я Якову Федоровичу Зайцеву, принадлежащее мнѣ право/жребій/ на половинную часть недвижимаго имѣнія, находящагося въ общемъ моемъ Василія Зайцева съ нимъ, покупщикомъ Яковомъ Зайцевымъ, владѣніи, состоящаго Харьковской губерніи и уѣзда, въ дачахъ села Песочина, доставшагося намъ отъ вдовы личнаго почетнаго гражданина Феофаниды Егоровны Прохоровой по купчей крѣпости, утвержденной Харьковскимъ Старшимъ Нотаріусомъ десятаго Марта тысяча девятьсотъ

Кн. 27 2Р. 1032.

Документ 1. Купча кріпость на хутір Зайці.

води на північ, лишаючи праворуч лісові угіддя деревні Уди та с. Пилипового з хуторами. А ліворуч – ліси другої частини Пісочина, що належали селянам Степану Петровичу та Івану Михайловичу Щербаневим.

Прошелестівши травами Копійчаного яру, струмок з розбігу влився у води Свердянківського струмка, давши початок р. Пісочній.

Води Свердянківського струмка починали свій плив зі сходу, низиною Давиденкового яру, вздовж Федотового хутора, який на період 1777 року належав селянину с. Березового Луці Прокоповичу Пироженку. Ймовірно назва хутора лишилася від попереднього власника і мала землі: сінокосу – 2 дес. 21600 саж., листяного лісу – 23 дес. 601 саж., фруктового саду – 2 дес. 2100 саж., під маєтком – 1 дес. 720 саж., під половиною річки –1 дес. 225 саж.

На узліссі, біля чудового саду здавна стояв міцний дубовий панський дім.

Згодом, за записами, зробленими у межевому журналі 16 грудня 1897 року, хутір став власністю поміщика, колезького радника Григорія Васильовича Макаренка. Потім, зовсім короткий час, ним володів полковник Шевченко. А невдовзі його купує білгородська купчиха Степанида Прохорова (власниця хут. Прохоровка на Білгородщині).

За сімейною легендою, на початку XX ст. Степанида Єгорівна Прохорова мала залізорудні копалини у с. Мосейкове Юхнівського повіту Рубикінської волості. Під час затоплення рудника ґрунтовими водами виникла загроза його обвалу. Терміново потрібно було закріпити стояки (підпорки). На цю ризикову справу погодився багатодітний шахтар Яків Федорович Заєць. Безліч разів йому довелося пірнати у прохолодну воду, доки не були зафіксо-

вані основні стояки. Шахту було врятовано. За цей самовідданий вчинок Степанида подарувала Якову Зайцю свій пісочинський маєток.

Як виявилося згодом, додають інші члени сучасної родини, дружина Якова Зайця була рідною сестрою Степаниди, Ірина Єгорівна по батькові теж Чепілова.

Чи були ці жінки рідними сестрами, чи ні, відповіді немає, бо архівні документи с. Мосейкове знаходяться в іншій державі. Не виключний факт його знищення під час Великої Вітчизняної війни. Але зберігся документ «купчей крепости», який вказує, що Степанида Єгорівна Прохорова у 1903 р. продала цей маєток Василю Федоровичу Зайцеву. А той, у свою чергу, продав його половину своєму рідному брату Якову Федоровичу Зайцеву. Акт «купчей крепости» підписано 26 січня 1909 р.

Невдовзі Яків Федорович помер від водянки, полишивши на удову Ірину Єгорівну 12 дітей різного віку. Четверо з них померло під час голодомору 1921–1923 років, а решта прожила свій вік, відпущений Богом.

Хутір Олешки. Після зруйнування військом Петра І у 1709 році Старої (Чортомлинської) Січі, уціліла частина козацтва подалася до міста Алешки (Олешки, а з 1928 р. – Цюрупінськ Херсонської, обл.), що належало Кримському Ханству. Там, у пониззі Дніпра, на річці Підпільній запорожці утворили Нову (Олешківську) Січ.

Великий бойовий шлях пройшли січовики-олешківці. Та за час керування Катерини II, котра вбачала в Січі осередок антикріпосницької боротьби українського народу, своїм указом у 1775 році скасувала її.

Боючись закріпачення, козаки залишили Олешки, тікаючи хто до Туреччини на службу, хто на Дон до своїх побратимів, а були й такі, що подалися на Слобожанщи-

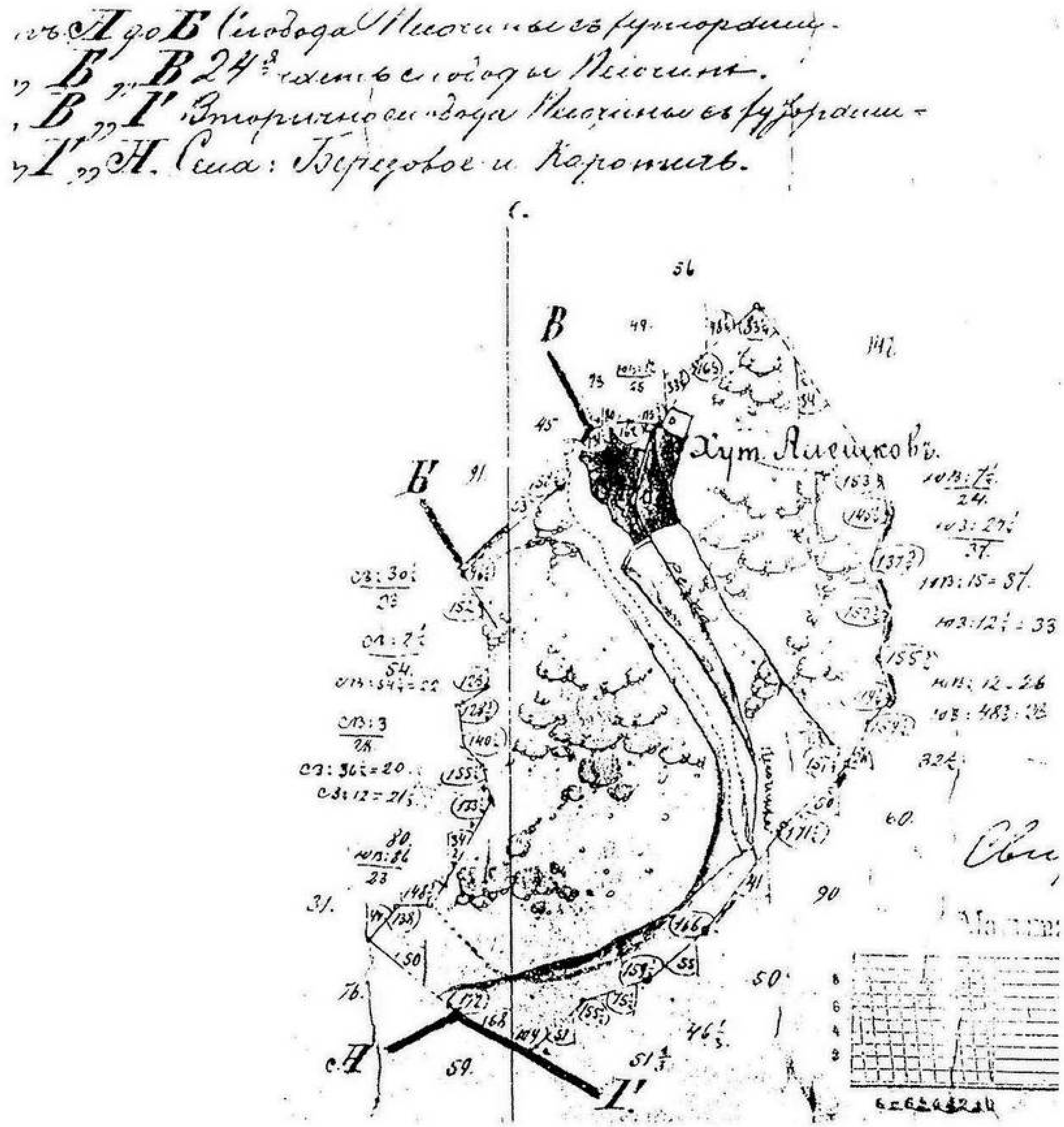

Фото 4. На Олешківських землях.

ну. Так, у другій половині XVIII ст., у селі Пісочин з'явилися селянин Іван Леонтієвич Олешко, а невдовзі – відставний солдат Павло Ткаченко. Купивши разом клапоть землі (по течії нижче хут. Федотова), вони утворили власний хутір.

Невелика спокійна річка, що нагадувала р. Підпільну, роз'єднувала навпіл його землі, а лісові схили – сам хутір. За спільною згодою хутір нарекли Олешками, що й було зазначено при створенні слобідського плану 1777 року. А вже у 1873 р., за указом імператора Олексія Миколайовича, створено межеву книжку, де хут. Олешки позначено як 23-ю частину Пісочина.

Описуючи план хутора, інженер титулярний радник Іван Флоринський указував, що до його складу входило: орної землі – 3 дес. 1300 саж., сінокосу – 1 дес. 1360 саж., сінокосу по болоті – 1 дес. 200 саж., лісу листяного – 33 дес.

План 6. Хутір Олешки.

1280 саж., під подвір'ям та городом – 1 дес. 1850 саж., а під річкою та ставом – 1 дес. 2010 саженів.

Під час останнього обмірювання 15 жовтня 1873 року хутір нараховував два двори, в котрих мешкало три душі селян чоловічої статі.

Понад два століття, через пекло війн та голодомори, сталінські репресії й комуністичні «гулаги», пройшли спадкоємці славетних козаків-олешківців, не втративши ні слави, ні імені. Вони й зараз живуть у рідному хуторі і обробляють, нехай і невелику, частку землі своїх предків.

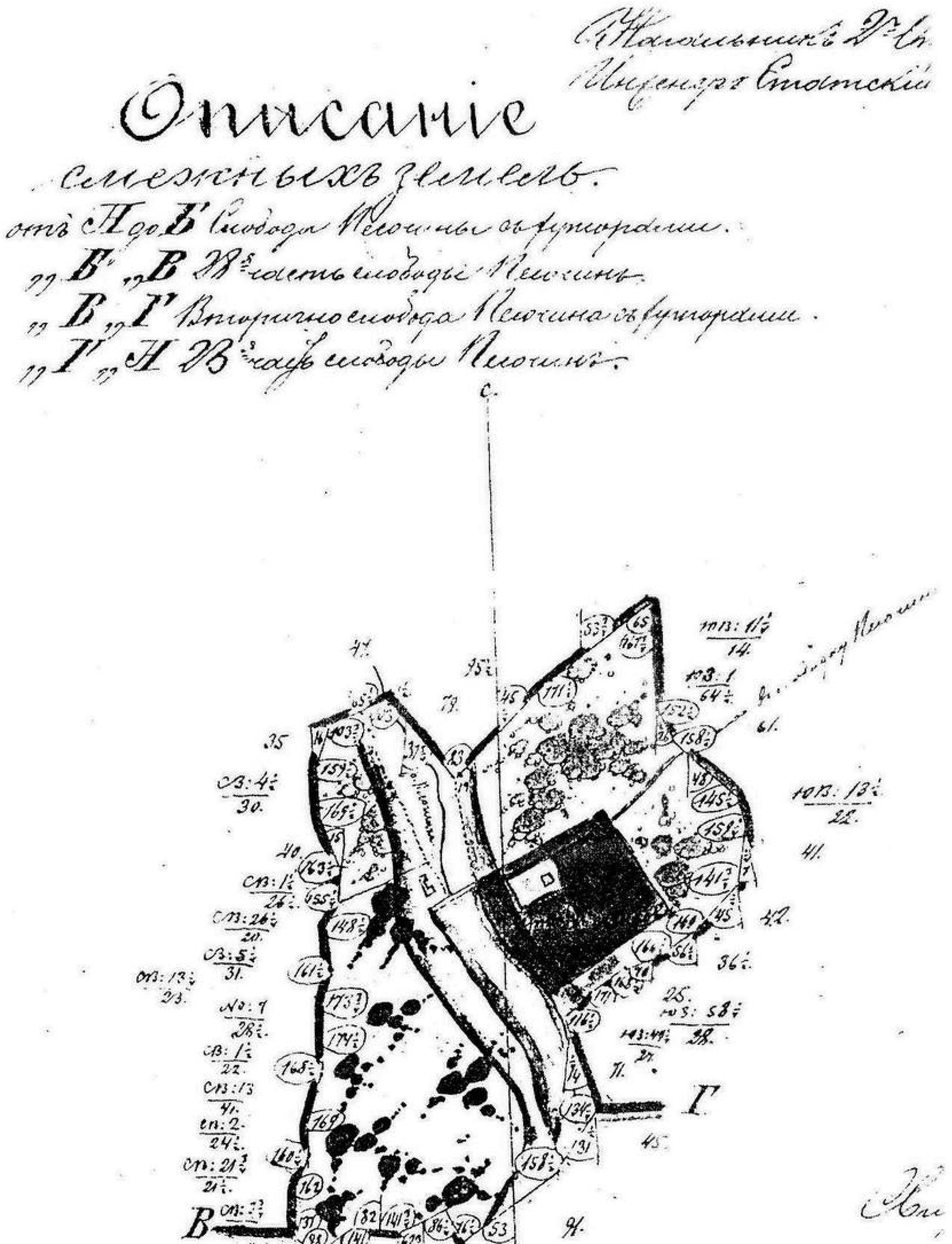
Хутір Дяченків. Від хут. Олешків до злиття річок (хут. Філонова), обабіч р. Пісочинки, здавна розташовані землі Потомственного Почесного Громадянина Олександра Сергійовича Дяченка. Як і решта хуторів, хут. Дяченків (санаторій "РОЩА") з 1777 р. мав геометричний план, а з 1873 р. – й межеву книжку, де вказувалося, що до 24 частини села входило: сінокосу – 2 дес. 600 саж., листяного лісу – 11 дес. 2081 саж., під садибою та городом – 4 дес. 720 саж., фруктового саду – 14 дес. 1300 саж, під половиною річки та ставом – 2 дес. 1800 саж., під путівцем – 2 дес. 1114 саженів. Загалом хутір мав 36 дес. 415 саж. землі. При маєтку селянських дворів не було, а стояв лише один панський дім.

За церковним звітом, у 1856 р. стацький радник Микита Дяченко перейменував його у хут. Микитівський і мав на своєму подвір'ї три будинки, де окрім господарів знаходилося 13 чоловіків та 15 жінок подвірних.

Згодом хутір став власністю купця 1 гільдії Івана Герасимовича Безчетвертного.

Попри те, що 66-річний купець був відомим меценатом (добудовував Пісочинський храм, пожертвував на відбудову Благовіщенського собору та інше), він був знаним і у бізнесових та політичних колах міста. Але, не дивлячись на суспільне визнання, майже 50-річний відрізок часу, що він провів у м. Харкові, його минуле лишилося темною цяткою в історії міста. Відомо лише, що його дружиною була Марія Архипівна. Після її смерті Іван Герасимович одружився вдруге. На час, означений даним документом (1906 р.), друга дружина Лідія Павлівна мала 51 рік від народження.

Від цього шлюбу подружжя мало сина Павла. На час, вказаний документом (1906 р.), йому був 21 рік, а його дружині Марії Василівні – 20, донькам Івана Герасимовича: Агропіні – 28, а Конкордії – 19 років.

План 7. Хутір Дяченків.

Фото 5. Зліва направо: невідомий, Агропіна Іванівна, невідомий, Конкордія Іванівна, невідомий, Павло Іванович, священник Олексій Василевський, Іван Герасимович Безчетвертнов

Фото 6. Лідія Павлівна Безчетвертна у власному маєтку в урочищі «Парк».

Взимку 6 грудня 1905 року за видатні заслуги перед суспільством, купець I гільдії Іван Григорович Безчетвертнов був нагороджений орденом «Святого Станислава» 3-го ступеня, що надало право на присвоєння Потомственного Почесного Громадянства. Лише 12 лютого 1907 року за № 332 йому та його родині присвоїли це почесне звання.

Подальша доля родини Безчетвертного не відома. Відомо лише, що у перші роки Радянської влади його маєток перейшов у підпорядкування ревкому.

Так замкнувся трикутник – р. Черевата, Яр Широка Долина та р. Пісочна, що утворився у південній частині Пісочинської слободи. Він вібрав у себе близько 20 хуторів, землі слобідських та міських дач, кошару та угіддя об'єднаного слобідського товариства.

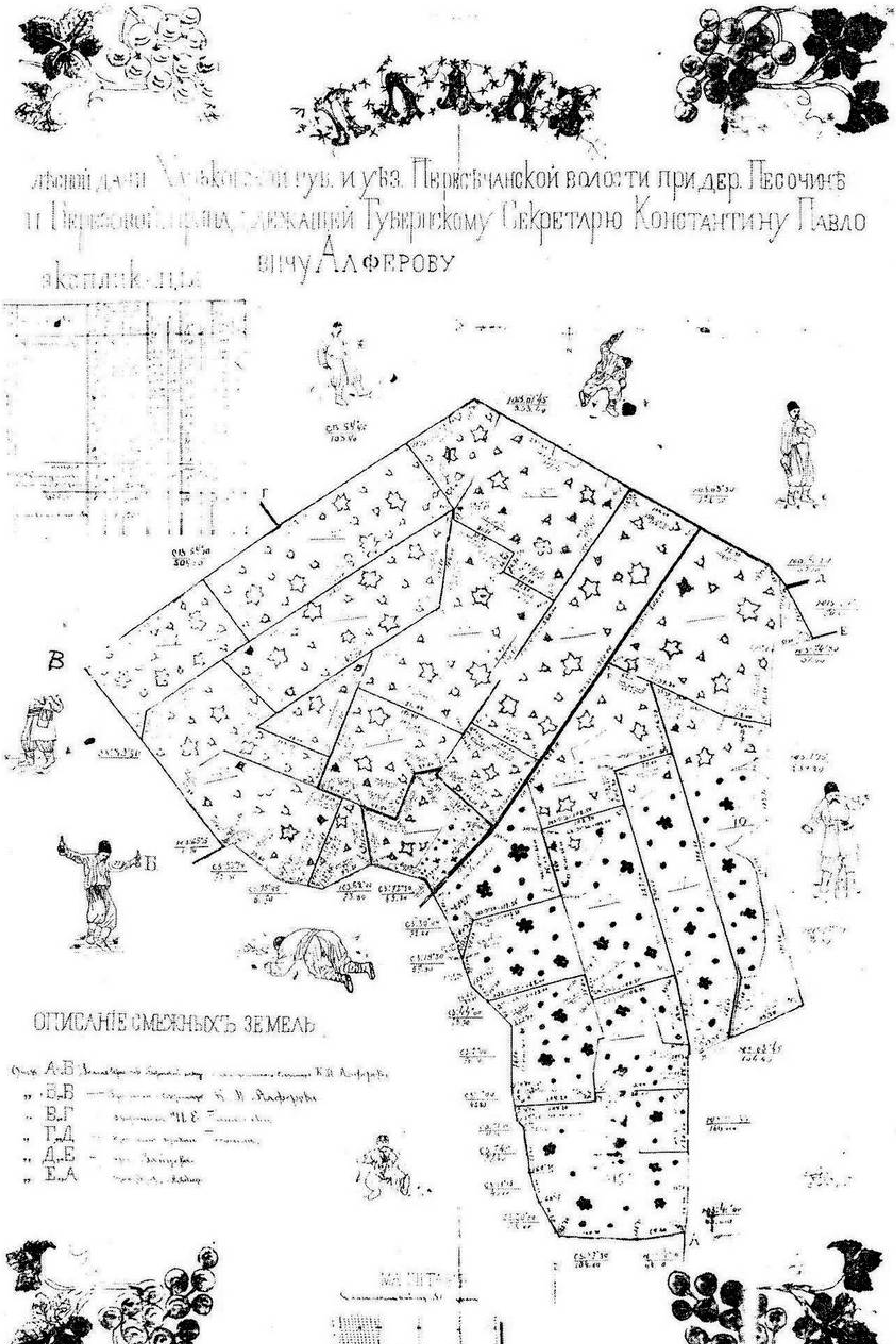
Починаючи з другої половини XIX ст. і до Жовтневого перевороту 1917 року, більшість з них перейшла у володіння дворянина, губернського секретаря Костянтина Павловича Алферова.

Зійшовшись разом, річки Пісочна та Черевата продовжили свій подальший шлях у відстані й часі, як єдина річка Пісочинка.

Несучи свої вже слабкі води центральною частиною села на північ, вона заповнювала ряд невеликих ставків, що створювали поселенці. На дамбах цих ставків стояли два водяних млина, один з яких належав державним обивателям, а інший (верхній) – майору Фідлеру. На землі, що прилягала до цього озера, стояв дерев'яний панський дім та гуральня, у якій варили гарячі вина для поміщиків різного рангу.

Землі центральної частини села мали чернозем.

Піщані береги річок були порослі осикою, липою, частково березою та сосною, а більш за все – горішником.

План 8. План лісної дачі Павла Алферова.

На розроблених угіддях селяни займалися хліборобством. Але землі було не досить, тому селяни вирощували зернові виключно для власної потреби. Гарним підспір'ям було й скотарство.

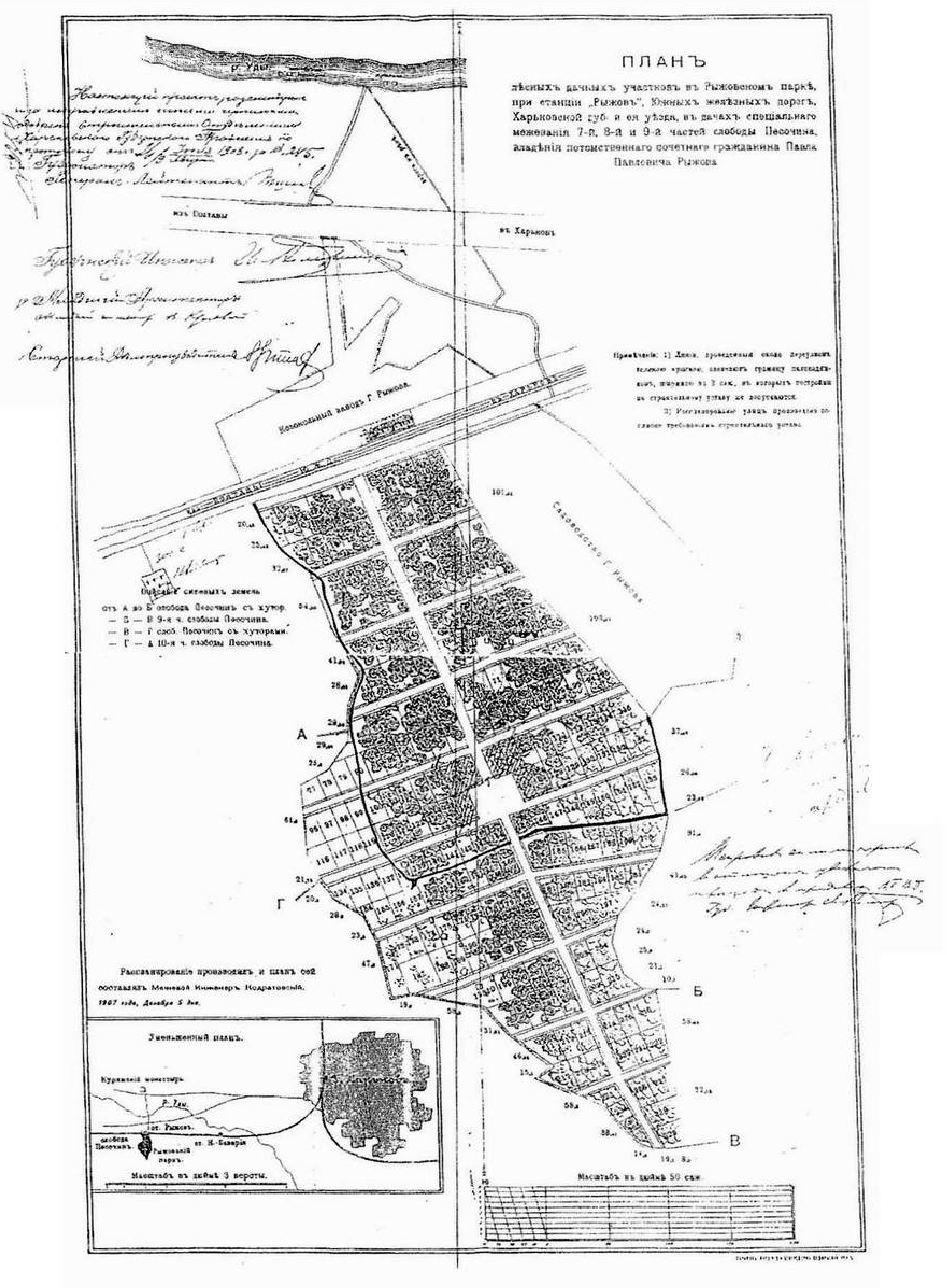
Хутір Рижов. Калузький 2 гільдії купець Іван Іванович Рижов (1784 р. н.), що мешкав у м. Харкові, у 50-х роках XIX ст. придбав хутір купця Ємекіна, поблизу слободи Пісочин. Чудова лісова місцевість імпонувала до смаку купця-промисловця, а незначна відстань від міста надавала додаткової зручності.

Землі було небагато. Загальна її кількість сягала лише 49 дес. 1200 саж., з яких: 27 дес. 1168 саж. – листяного лісу, 300 саж. становило дзеркало ставу, 15 дес. 1604 саж. – сінокосу, 550 саж. займав сам маєток, а 1 дес. 100 саж. – різноманітний фруктовий сад. Решта землі знаходилася під дорогами.

Та все ж цього вистачило, щоб побудувати завод з виготовлення дзвонів. Єдине на півдні імперії подібне підприємство не мало конкуренції, тому давало добрі прибутки і належну шану в суспільстві.*

По смерті Івана Івановича (1863 р.) хутором і заводом опікувалася дружина покійного племінника, московського II гільдії купця – Настасія Тимофіївка Рижова. Та вже у 1869 р., за духовною грамотою, вона передала все майно своїм синам – Павлу (1827 р.н.), Олександру (1829 р.) та Івану (1831 р.). Але Олександр не був схильний до провінційного життя – переїхав до Москви і продовжив батьківську (торговельну) справу. Згодом його ім'я назавжди зникло у часі. Павло ж з Іваном займалися торговими та промисловими справами на Харківщині та через обставини, що сталися, у 1873 р. вони розділили дідівське майно

* Про родину Рижових готується окрема книжка.

План 9. Хутір Рижов.

Фото 7. Портрети П.П. Рижова (справа)
та його дружини Валентини Олександрівни.

навпіл, після чого рижовський хутір лишився у старшого – Павла.

Саме на цю годину спадкоємці покійної дружини колезького секретаря Катерини Ільїної Скобічевської, маєток яких межував з маєтком Рижова, виставили його на продаж. Маєток був значно менший за Ємекінський і становив лише 16 дес. 78 саж., та чудовий двоповерховий будинок на березі маленького лісового озера приваблював своєю казковістю. Згодом Рижов збудував на середині цього озера фонтан, а білі лебеді, що гордовито плавали поміж лататтям, придавали йому особливої чарівності.

У 1890 році, під час перебування на Харківщині відомого провидця о. Іоана Кронштадського, і багато років по тому, саме цей дім слугував йому гостиною, що справжнім лихом оберталося для господині та садівника. Адже вели-

Фото 8. Отець Іоанн Кронштадський.

чезний некерований натовп стражденних, котрий бажав зустрічі із священником, вщент знищував квітники довкола будинку, а місцями й огорожу.

Події 19 лютого 1861 р., як і значну частину спантеличеного заможного суспільства, у 1873 р. змусили продати свої землі й брата покійного Скобічевського, теж колезького секретаря, Якова Петровича. Землі Якова Скобічевського майже повністю складались із лісових угідь, і становили 20 дес. 720 саж. Але кількість угідь не мала особливого значення, головне, що об'єднані землі становили суцільне помістя, де спокійно можна було виїздити на прогулянку, або ж полювання.

У тому ж році об'єднані помістя отримали назву хутора Рижова.

На час об'єднання скобічевські ліси досить сильно постраждали від вирубки. Тому Павло Іванович засадив пусті галявини молодим дубом та швидкорослою липою. Підсадка проводилась цілеспрямовано, так що по закінченню утворились алеї, котрі ділили урочище на квартали, тим самим надаючи йому вигляду парку. Багато років по тому, у

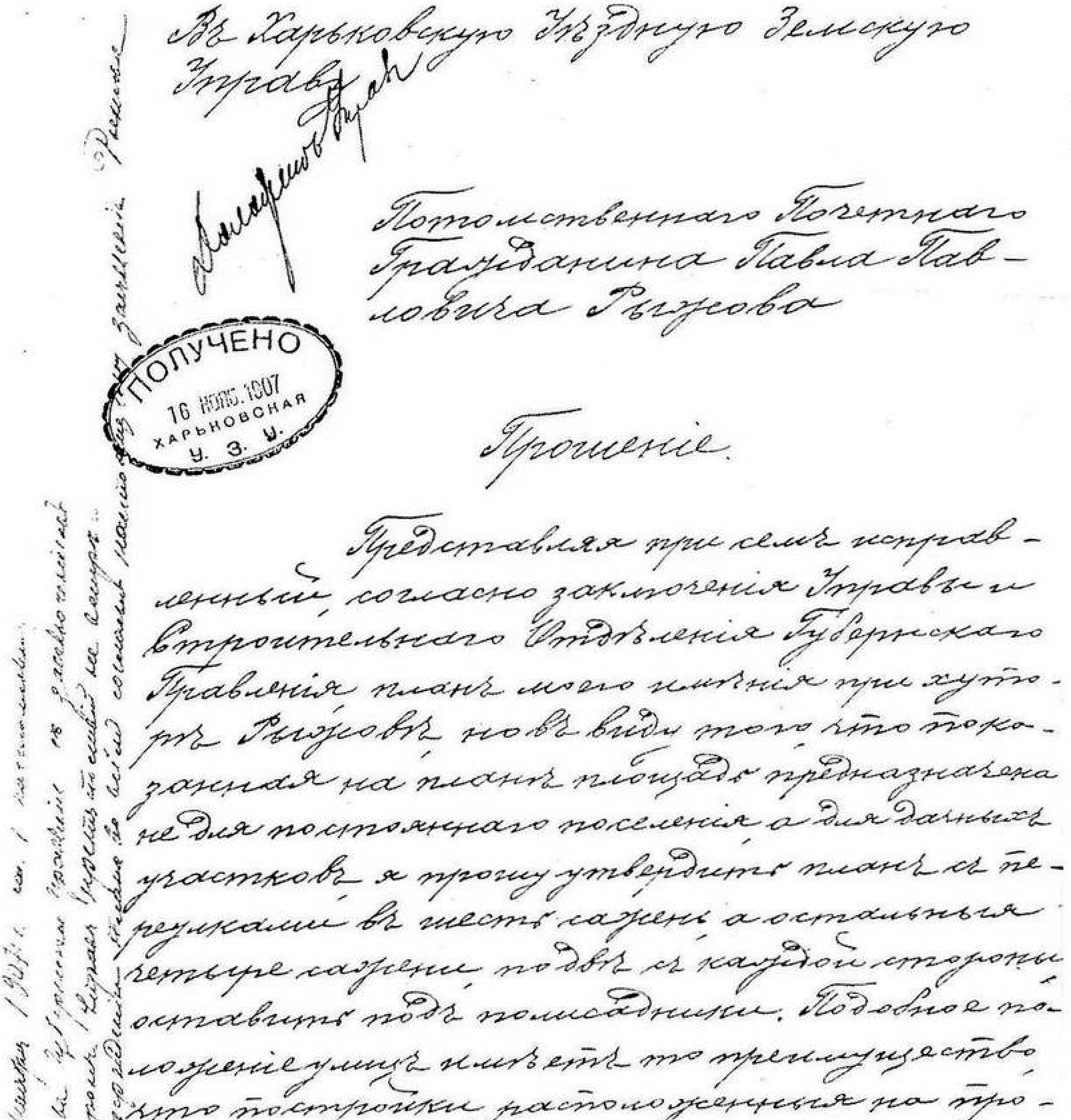
путівникові, який видав Харківський університет, описувалося: «Со ст. Рыжов можно до отхода поезда (с разрешения г. управляющего имением) на час пойти в парк г. Рыжова, лежащий против платформы».

Відійшовши від платформи, людина потрапляла у своєрідну оазу: болотиста місцевість довкола поросла віковими дубами та різнотрав'ям, притаманним цій місцевості. Далі болотистість зникала, і велетенські дуби своїм могутнім гіллям, немов руками обхопивши молоді саженці, стояли у мовчазному забутті. І лише у ті години, коли йшло випробування дзвонів, гучне відлуння пробігало по їх гілочках, здіймаючи стайки наполоханих лісових мешканців. А потім знову тиша. І лише розмірене гудіння бджіл та джмілів, що працювали на квітковій ниві, порушували спокій.

Не дивлячись на те, що ці хутори знаходилися на значній відстані від міста (9 верст), і територіально були майже у середині земель слободи Пісочин, адміністративно відносились до м. Харкова і вважалися харківськими дачами, та все ж поступово перейшли у сільське підпорядкування. У 1885 р. помер Павло Іванович і всі його справи, разом з маєтком, перейшли до сина, Павла Павловича.

Юнак всі свої сили спрямував на промислові та торговельні справи, а згодом, і на політичні (чоловіки родини Рижових, починаючи від 1871 р. і до більшовицького повстання 1917 р., займали почесне місце «глашатая» у міській думі).

На початку XX ст., а саме влітку 1907 р. Павло Павлович, щоб дістати прибуток із свого лісового угіддя, вирішив розділити паркову частину (не знищуючи деревину) на ділянки і надати міським мешканцям під будівництво літніх дачних будівель. З цього приводу він написав прошеніє до земської управи, в якому докладно описував всі деталі свого проекту.

Въ Харьковскую Уѣздную Земскую Управу

Потомственнаго Почетнаго Гражданина Павла Павловича Рыжова

ПОЛУЧЕНО 16 НОЯБ. 1907 ХАРЬКОВСКАЯ У. З. У.

Прошеніе.

Представляя при семъ исправленный, согласно заключенія Управы и Строительнаго Отдѣленія Губернскаго Правленія планъ моего имѣнія при хуторѣ Рыжовѣ, но въ виду того что показанная на планѣ площадь предназначена не для постояннаго поселенія, а для дачныхъ участковъ, я прошу утвердить планъ съ переулками въ шесть саженъ, а остальныя четыре сажени по двѣ съ каждой стороны оставить подъ палисадники. Подобное положеніе улицъ имѣетъ то преимущество, что постройки, расположенныя на противуположныхъ ея сторонахъ, огражденныя четырехсаженнымъ лѣснымъ насажденіемъ, охраняются отъ огня гораздо болѣе, чѣмъ открытыя пространства—

Документ 2. Прошеніє Рижова (частково).

Але ідея з дачними наділами виявилася неефективною, а події 1917 р. назавжди закреслили її.

Після закінчення Громадянської війни (1920 р.) весь маєток і лісова його частина перейшли у підпорядкування революційного комітету.

Маєток Шихова. Частково південна та південно-східна частина земель, що приєднувалася до Рижовського хутора, здавна належала одній із найбільших пісочинських родин, родині Тимченків. Але в силу різних обставин, з другої половини XIX ст. вони частково належали державному селянину Олешко. А ближче до сходу невеличким перешийком, всього у 155 саж., до рижовських земель приєднався маєток Шихова.

Дійсний статський радник, дворянин В.В. Шихов 14 червня 1878 р., після довгих службових митарств, оселився у Харкові. Через кілька років, дійшовши пенсійного віку, Василь Васильович за невеликий кошт на крутосхилі, купив у Тимофія Степановича Литвинова 2076,18 кв. саж. землі. У тому ж 1905 році він збудував чудовий двоповерховий будинок з двома балконами.

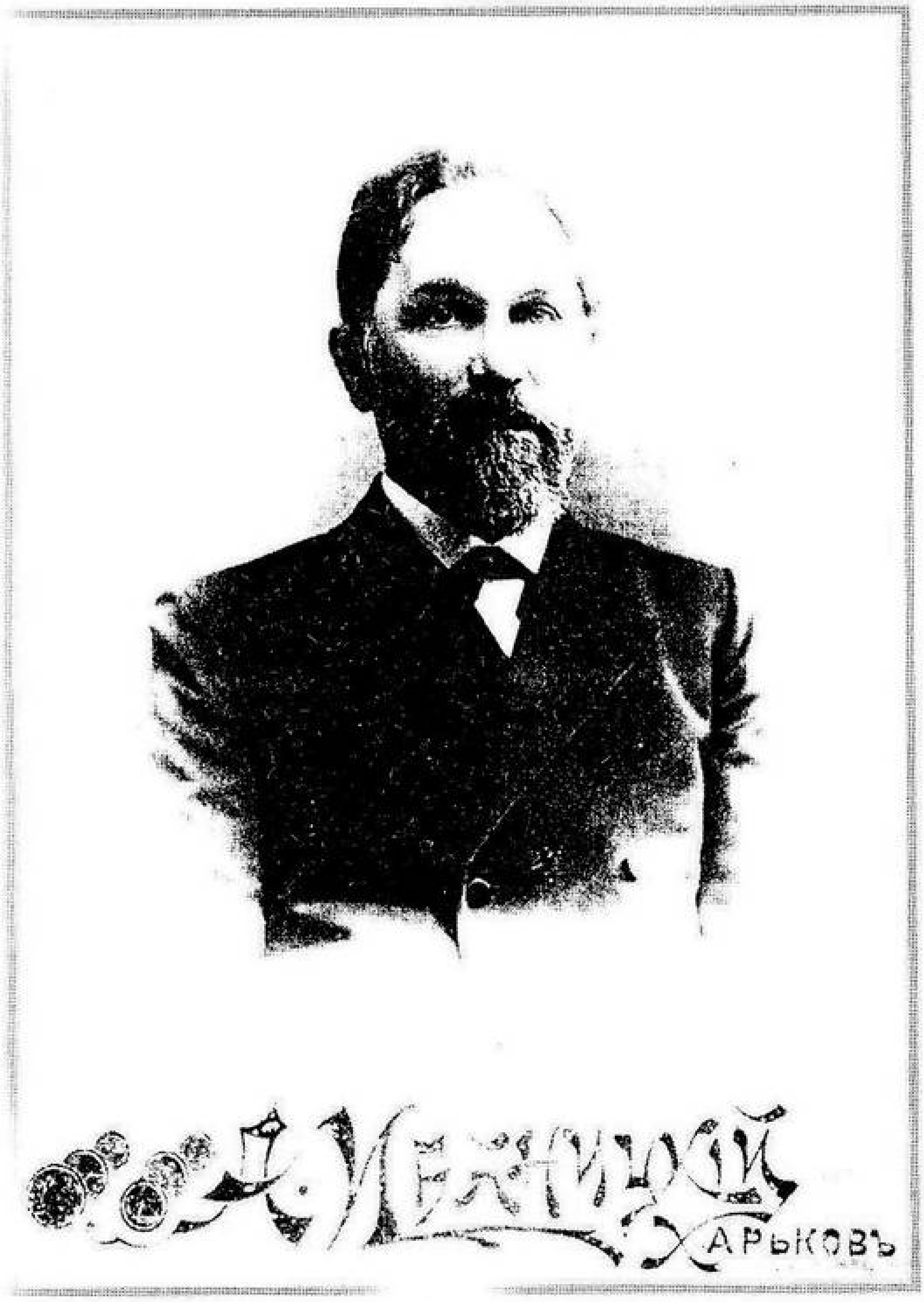
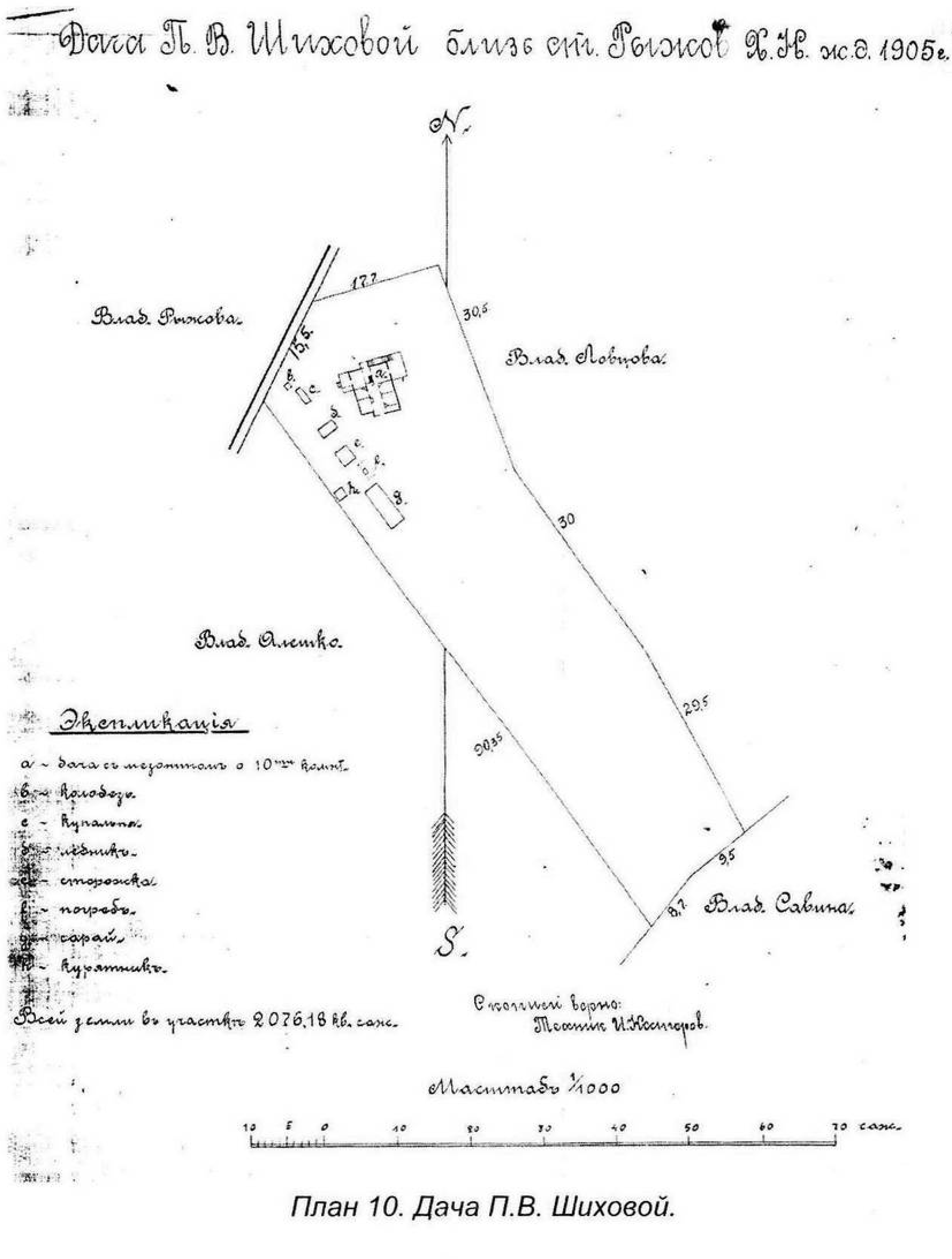

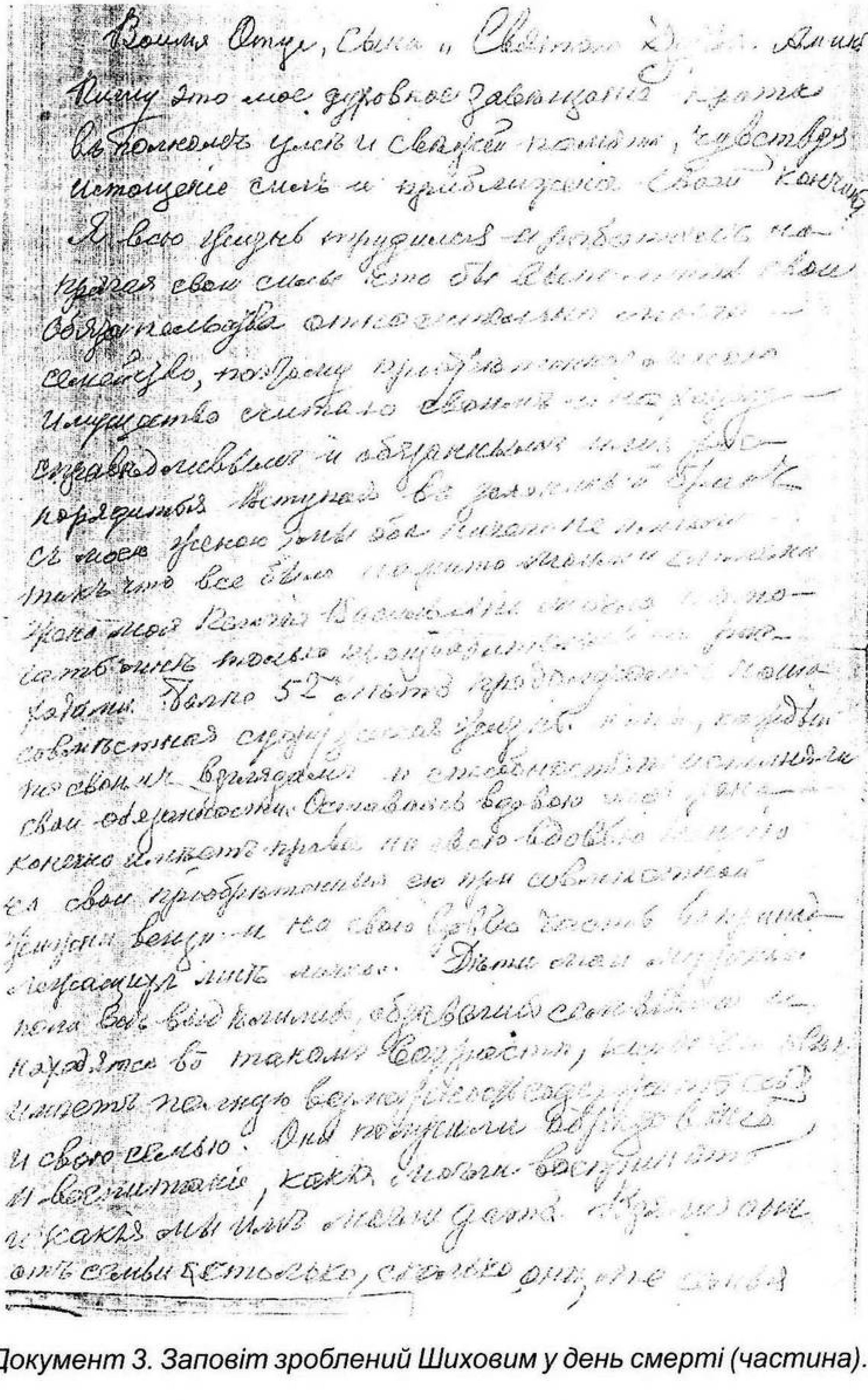
Фото 9. В.В. Шихов.

За розповіддю старих мешканців села: від залізниці повз ши-

План 10. Дача П.В. Шиховой.

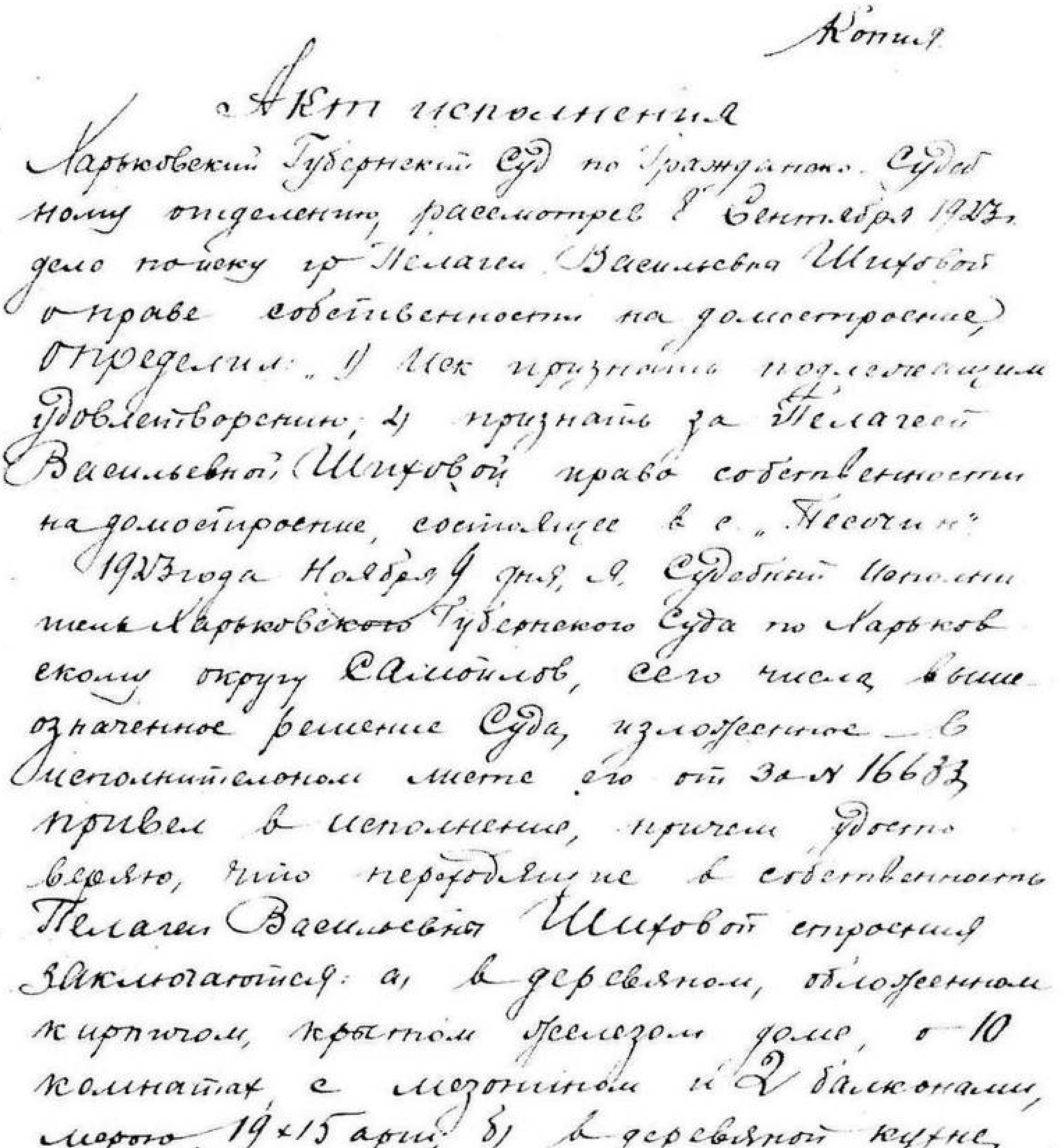
ховські землі йшла устелена битою цеглою дорога, а від неї, до самісенького будинку простяглася соснова алея. А перед його сходами, поблискуючи водяною прохолодою, красувався невеликий фонтан, який в разі потреби використовувався як купальня (на плані відмічені споруди не відповідали призначенню. Замість курника височив двоповерховий кам'яний будинок. Замість сарая стояв дещо менший

Во имя Отца, Сына и Святого Духа. Аминь
Пишу это мое духовное завещание, будучи
в полном уме и светлой памяти, чувствуя
истощение сил и приближение своей кончины.
Я всю жизнь трудился и работал, не

Документ 3. Заповіт зроблений Шиховим у день смерті (частина).

господарський, теж двоповерховий будинок. Фонтан, взагалі, знаходився осторонь будинку).

Згодом, відчуваючи фінансову скруту і розуміючи недоцільність утримування міського будинку, Шихов назав-

Копия.

Акт исполнения

Харьковский Губернский Суд по Гражданско-Судебному отделению, рассмотрев 8 Сентября 1923 г. дело по иску гр. Пелагеи Васильевны Шиховой о праве собственности на домостроение, Определил: 1) Иск признать подлежащим удовлетворению, 2) признать за Пелагеей Васильевной Шиховой право собственности на домостроение, состоящее в с. „Песочин".

1923 года Ноября 9 дня, я, Судебный Исполнитель Харьковского Губернского Суда по Харьковскому округу Самойлов, сего числа вышеозначенное решение Суда, изложенное в исполнительном листе его от 30 № 16683, привел в исполнение, причем удостоверяю, что находящиеся в собственности Пелагеи Васильевны Шиховой строения заключаются: а) в деревянном, обложенном кирпичом, крытом железом доме, о 10 комнатах с мезонином и 2 балконами, мерою 19×15 арш., б) в деревянной кухне, обмазанной глиной, крытой железом, в 2 комнаты, мерою 6×6 арш., в) в деревянной сторожке, обмазанной глиной, крытой железом, в 2 комнаты, мерою 6×6 арш.; г) в хворостяном сарае, крытом тесом, в 1 отделение, мерою 7×5 арш.; и д) в колодце, обставленном тесом, — и находятся на усадебном участке земли, состоящем Харьковской губернии и округа, в селе Песочине, при станции „Рыжов",

Документ 4. Виконавчий акт губернського суду.

жди переїхав до свого пісочинського пристанища.

За часи більшовицької влади 77-річною людиною ніхто не переймався. Ледь зводячи кінці з кінцями, майже у повному жебрацтві, 18 березня 1920 року Василь Васильович помер, лишивши по собі у день смерті заповіт, який стверджує його право на це володіння.

Як видно із заповіту, будинок і все майно Шихов лишив своїй дружині Пелагеї Василівні (за дівочим Осиповій) та донькам – Галині, Вірі й Наталії. Але не дивлячись на заповіт, у 1923 році Пелагеї Шиховій довелося звертатись до харківського губернського суду, щоб довести своє право на власність. Та не набагато пережила свого чоловіка Пелагея Василівна. Вона померла 26 лютого 1929 року на 73 зиму свого життя.

З того часу жоден із членів родини ніколи не переступав поріг цього будинку. Та гарна споруда не могла довго лишатись без господаря. Тому невдовзі ним вже опікувався Рашкін. Що це була за людина? – мешканці села не пам'ятають. Можливо, це хтось із тих, хто так ревно допомагав владі, або ж її представник. Так чи інакше, та на 1937 рік, і до початку Вітчизняної війни, будинок стояв порожній.

На початку війни, під час бомбардування, підвал основного будинку використовували як бомбосховище. А у часи окупації дубові стіни споруди бачили обличчя фашистських офіцерів, шалені зп'янілі вечірки, розпусту та кривду. За зміною влади чули стукіт шпитального ліжка, стогін поранених та сльози скалічених душ.

У повоєнний період будинок використовували у якості санаторія для безпритульних дітей, хворих на туберкульоз. У 50-х роках, завдяки сусідства рижовського лісу, шиховські будинки виконували функцію літнього міського дитячого садка. А вже із 60-х років у їх кімнатах господарювало дзвінкоголосе населення піонерського табору «Дружба».

Фото 10. Будинок Шихова (на фото сторонні особи).

Наприкінці 80-х років вогонь знищив верхній, дерев'яний будинок. Згодом зруйнували й кам'яний. А ще через деякий час назавжди зникла остання споруда Шиховського маєтку – будинок господаря. Зараз на цих землях виріс сучасний масив багатоповерхівок із гучною назвою «Надія».

Саввина гора. Вся південно-східна частина шихівського володіння, що займала половину схилу, межувала із землями професора В.І. Савви, пашні землі якого, змішуючись з невеличкими урочищами та садками, тяглися на південь до с. Людного (Лідного).

Володимир Іванович Савва, син чиновника, народився 1865 року в м. Кишиневі. Початкове навчання отримав у 1 -й Кишинівській гімназії, яку закінчив у 1884 р., того ж року вступив до історико-філологічного інституту кн. Безбородко у м. Ніжені. Після його закінчення, у 1888 р. отримав посаду вчителя у жіночій гімназії Оболенської у м. Харкові. У 1892 р. склав магістерський іспит з російської

історії у Харківськім університеті, де з 1895 року й читав лекції з цього предмету. А 1902 р. у стінах цього ж університету захистив дисертацію за темою: «Московские цари и византийские василевсы. К вопросу о влиянии Византии на образование идеи царской власти московских государей». Після чого в університеті читав курс історії Московської Русі й вів практичні заняття, які складались з читання та розбору посібників.

В. И. Савва

У подальшому Савва продовжував читати лекції з історії стародавньої Русі на жіночих курсах при Харківському університеті.

Володимир Іванович придбав цей порослий лісом схил у пересічанському лісництві, а пашні землі з садками – у державного селянина Тимченка на початку XX ст. Збудувавши кілька цегляних будинків, віддав їх під дачі, і лише короткі години відпочинку проводив у своїй садибі. Але цей період саввинського життя лишився по за межами відомості. Навіть саме ім'я Володимира Івановича місцевим населенням було забуте. І тільки назва Саввиної гори ще міцно тримається у їх свідомості.

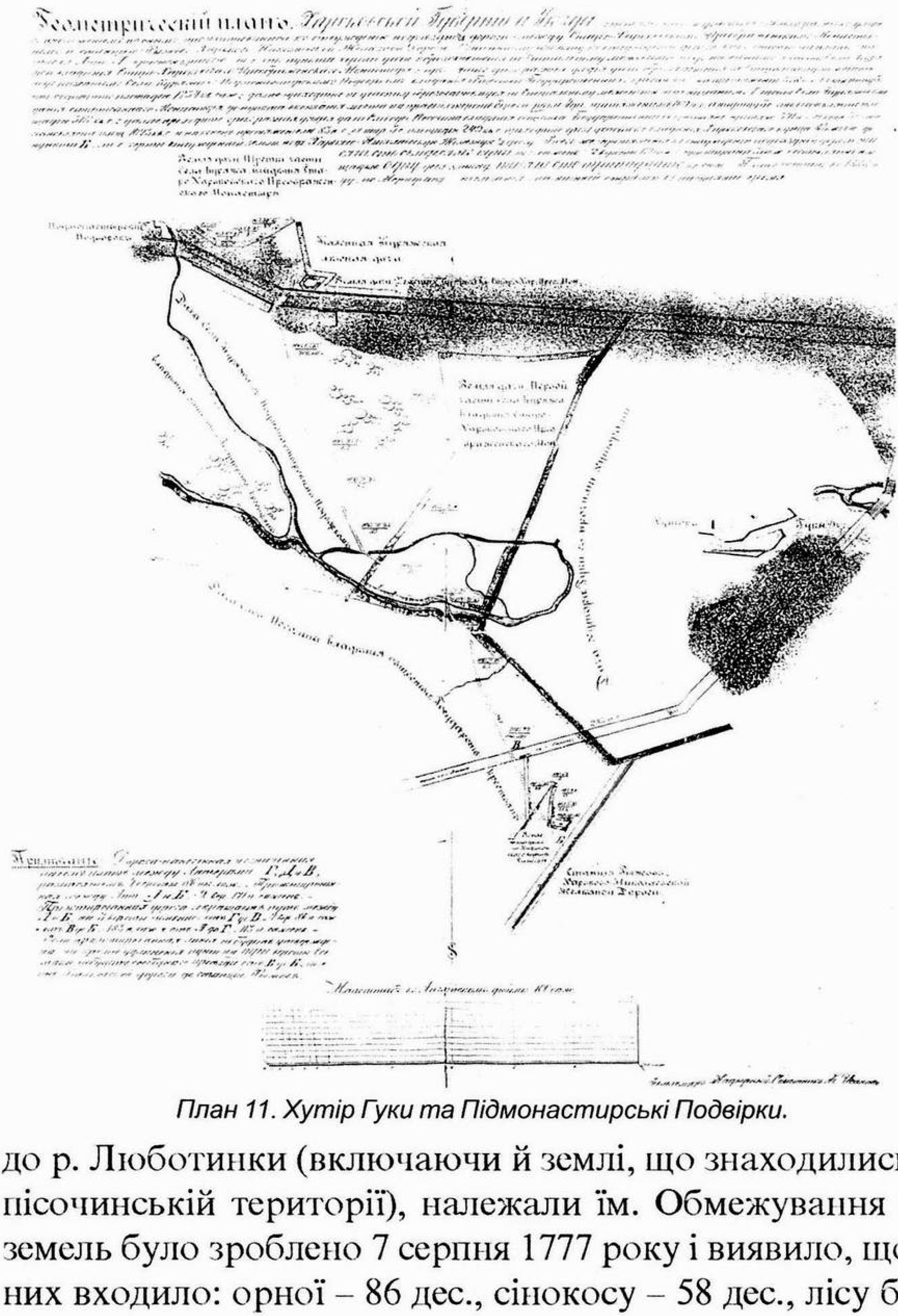
Минутка. Зі сходу пісочинські землі межували із харківськими. Саме там ще здавна існувало Кубрахове урочище, яке належало Пісочинському сільськогосподарському товариству. Та харківський купець Демидов, який з другої половини XIX ст. господарював на цих землях 11 вересня 1908 року подав у Харківську повітову земську управу план проекту на будівництво при ст. Рижов нового поселення «Минутка». Та події 1917 р. надовго затримали це будівництво. І лише у 1932 р. при побудові маргаринового заводу почалося його будівництво. У тому ж році, під час розширення міської зони, було утворено Жовтневий район, до складу якого увійшло нове поселення.

Хутір Гуки. У межиріччі, де р. Пісочинка зустрічалася з р. Уди, з 1687 р. лежали землі відписних від Харківського колегіумного монастиря економічних селян. Утворений хутір мав назву Гуки. До його складу у 1773 р. входило 43 чоловіка та 39 жінок.

А за документами 1804 року хут. Гуки мав 15 дворів з 38 чоловіками та 40 жінками. До нього також входило: сінокосної землі – 448 дес., пашної – 86 дес., під поселенням – 2 дес., під річкою та болотом – 152 дес. 887 саж. Загалом хутір мав 746 дес. 887 саж. землі.

Само ж поселення розмістилося на правому березі р. Уди, а дещо осторонь обома берегами розташувалися курязькі монастирські дачі. Вони мали «грунт» [5] землі та густий ліс різних порід деревини. Через дачі пролягала велика поштова дорога, що з'єднувала м. Харків з Валками та Богодуховом. З цих дач для архієрейського дому відводилось 23 дес., а крім цього 60 дес. пашні та лісу від монастирської землі.

На протязі століття різні люди дарували свої землі Курязькому монастиреві, які здебільшого переходили у підпорядкування хут. Гуки. Всі луки від монастирського хутора

План 11. Хутір Гуки та Підмонастирські Подвірки.

до р. Люботинки (включаючи й землі, що знаходились на пісочинській території), належали їм. Обмежування цих земель було зроблено 7 серпня 1777 року і виявило, що до них входило: орної – 86 дес., сінокосу – 58 дес., лісу будівельного і дров'яного – 448 дес., під поселенням городами і гумном – 2 дес., під дорогою з м. Харкова до м. Ольшани – 11 дес., під путівцем – 1 дес. 100 кв. саж., під р. Уди, р. Пісо-

чинкою та болотом – 140 дес. 787 кв. саж., що становило 746 дес. 887 кв. саж. всієї землі.

Далі за ревізією різних років у означенім хуторі було: 1824 р. – 39 чол., 44 жін.; 1844 р. – 19 двор., 76 чол., 72 жін.; 1869 р. – 34 чол.; 1873р. – 50 чол.; 1922 р. – 50 двор., 129 чол., 121 жін.

Поблизу хут. Гуки з давних давен знаходилося 4 маленьких хутора – Небошний, Невошний, Тонконошний та Губін. Спершу вони були приписані до Зміївського собору, а згодом перейшли до Харківського колегіумного монастиря, а далі до с. Григорівки Миколаївській церкві, що у Залютинському урочищі.

У другій половині XIX ст. хут. Невошний з'єднався з основним поселенням. Хут. Небошний за старозаімочним володінням державного селянина Небоженка мав 49 дес. землі і два дерев'яних будинка й опікувався ними самостійно.

Хутір Тонконогів – за с. з. в. [6] державного селянина Тонконогова – 2 буд.

Хут. Губін, за с. з. в. державного селинина Губського, теж мав два дерев'яних будинка. Дані про мешканців цих хуторів не надаються.

Деревня Куряж та хутір Підмонастирські Подвірки. На північний захід від хут. Гуки, за р. Уди розкинулися землі Курязького чоловічого монастиря. Ще на початку будівництва (1673 р.) харківський полковник Донець дав у монастирське підпорядкування куплену у Балашу пасіку з бджолами, сто овець, волів, а для обробки землі – плуг. Окрім дарованих купцями земель, Донець віддав власний грунт, що на Польовій, куплений ним у боярських дітей Тюленінова та Дубоносова, а у додаток дав і «поступний лист» на право володіння цим грунтом. Монастир збуду-

вали на лівому березі р. Куряж, а довкола нього здійнявся кам'яний мур. З південної частини стояли здорові дубові ковані залізом в'їзні ворота, а поряд красувалася кам'яна чудової архітектури триповерхова дзвіниця. На монастирському подвір'ї стояло три кам'яні церкви: перша – на честь Преображенія господнього; друга, двопристольна – на честь святих Петра і Павла та великомученика Георгія; третя, що стояла на джерелах біля р. Куряж – на честь святого Онуфрія. Спочатку вона була дерев'яна, а вже у 1753 р. – кам'яна. При монастирі знаходилось багато дерев'яних келій для монахів. На протязі всього часу існування монастиря його з різних причин тричі закривали.

За часи історичного забуття монастир виконував дію звичайної парафіянської церкви. А приписані до нього монахи жили на власний кошт від своєї праці та від милості пастви.

За монастирем знаходився дерев'яний гостиний дім зі службами. Нижче, на правому березі р. Куряж, стояв хутір Підмонастирські Подвірки. А дещо вище по річці утворилося с. Куряж. Рік його утворення відноситься до року будівництва монастиря (1678 р.).

Деревенські та хуторські землі знаходилися поміж лісом, а сінокос – берегами річок Куряж та Уди.

Земельний грунт був здебільшого чорноземний.

Хутір Підмонастирські Подвірки розташувався у сосновому лісі. Осторонь хутора, по обидва береги р. Куряж знаходився різнорідний чорний ліс.

Населення займалося виключно землеробством та за обмаллю землі вирощувало сільськогосподарську продукцію лише для власного прожитку. Скотарством майже не займались. Тому рівень життя був невисоким.

Статистична таблиця мешканців і угідь с. Куряж та хут. П.-Подвірки

	Відстань від міста	*Дворів*	*Чол.*	*Жін.*	*Дес. землі*	*Саж. землі*
Слободи Куряжа економіч. селян	9	42	130	136	-	-
У П.-Подвірках	-	10	97	97	-	-
Під поселенням	-	-	-	-	27	-
Пашні	-	-	-	-	300	-
Сінокос	-	-	-	-	200	-
Ліс паливний	-	-	-	-	580	-
Неугіддя	-	-	-	-	120	296
Разом		**52**	**227**	**233**	**1227**	**296**

Із цих земель 30 дес. лісу і сінокосу було відписано вищеназваному монастиреві.

До неугіддь входили землі, на яких лежала велика поштова дорога від Харкова до Богодухова та Валок.

У 1863 році за даними «полюбовной сказки» вся земля була розмежована на частини і віддана у користування власників.

За «Подвірским списком» на 1851 рік у с. Куряж жили мешканці на призвища:

1. Коваль – хлібороб
2. Сліпченко – хлібороб
3. Макаренко – хлібороб
4. Максименко – хлібороб
5. Шовкун – хлібороб із купецьким крамом, торгував у інших губерніях
6. Жилін – хлібороб

На хут. П.-Подвірок жили мешканці на прізвища:

1. Коваленко – хлібороб (кравець)
2. Чернуха – хлібороб
3. Зарицький – хлібороб (і наймався)
4. Мирошник – хлібороб.

Межі між наділами були умовними, тому за них постійно йшла жорстока боротьба. Ось один із епізодів цих ворожнеч: «У листопаді 1877 року селянин Артемій Штонда, що мав наділ у курязьких дачах, вирішив відновити межі своєї частки. З цією метою було визвано міського землеміра Васильєва. Та селяни П.-Подвірок Ульяна Ткачева, Григорій Симченко і Борис Ткач розірвали вимірювальний ланцюг (7), чим учинили опір владі. А підбурювали їх у цій справі мешканці с. Куряж Карпо Мусійович Симченко, Микола Шовкун, Федір Босвій та сільський староста Микола Григорович Зієнко. У зв'язку з цим було визвано станового пристава, який про це неподобство доповів в управу харківського генерал-губернатора. У відповідь старшому повітовому приставу надійшов наказ: винних у підбурюванні населення взяти під охорону у тюремний замок строком на 6 місяців, а старосту, окрім цього, ще й звільнити з посади. Самих порушників спокою ув'язнити на 3 місяці, з достроковим звільненням (після проведення розмежування).

На північ від с. Куряж знаходився невеликий хутір Кременний (1804 р.), господаркою якого була дворянка Олександра Беляєва, а у найманих робітниках працював селянин Сірик, який згодом й оселився на цих землях.

Документ, датований 1869 роком, зазначає, що у хуторі знаходилось 7 ревізьких душ.

У сучасності цей хутір має назву Сіряки і знаходиться у курязькому лісі, осторонь об'їзної дороги московського напрямку.

ЧАСТИНА IV

БОРОДИНСКОЕ СРАЖЕНИЕ
Группировка сил к началу боя
26 августа 1812 г.
1000 0 1000 м
РУССКИЕ
Охранение
Укрепления
Пехота
Кавалерия
Артиллерия
Наблюдательный пункт Кутузова
ФРАНЦУЗЫ
Охранение
Шевардинский редут
Пехота
Кавалерия
Артиллерия
Наблюдательный пункт Наполеона
Положение 3 корпуса по замыслу
БОРОДИНО
КУТУЗОВ
БАРКЛАЙ ДЕ ТОЛЛИ
БАГРАТИОН
НАПОЛЕОН
Семеновское
Шевардино
Горки
Татариново
Псарево
Утица
Тучков
Старая Смоленская дорога
Новая Смоленская дорога
Казаки Платова
Новый Выселок

ПОЛІТИЧНЕ ТА ВІЙСЬКОВЕ НЕУЗГОДЖЕННЯ

Часті напади кочовиків (римських татар та Орди) робили шкоду Російській державі. Тому, знаючи хист козаків до військової справи, російські державотворці підтримали переселення задніпрян до південних кордонів своєї імперії, намагаючись використати їх як аванпост.

Французький інженер Тійом Левассер де Бопман, що прожив багато років на Україні, дав влучну характеристику українському козацтву. Він писав: «У них немає нічого простацького, крім одягу. Вони кмітливі й проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя. Задля цього так часто бунтують та повстають проти шляхтичів, бачачи, що їх у чомусь утискають. Таким чином, рідко коли минає сім чи вісім років, щоб вони не бунтували чи не піднімали повстання проти панів...

Вони добре загартовані, легко переносять спеку й холод, спрагу й голод, невтомні в битвах, відважні, сміливі чи, радше, одчайдушні, власним життям не дорожать... Мало хто з козаків умирає від недуги, хіба що у глибокій старості, бо більшість з них гине на полі слави».

Саме таке військо і повинно було стати авангардом. Тому московські царі обіцяли всіляку підтримку у переселенні на нові місця та повну їх самостійність. Але вже з перших років існування Слобожанщини його населення розділили на дві групи. Одних приписали до полкової, а інших – до облогової, тобто міської служби. Виняток було зроблено лише для духовенства та церковнослужителів.

Переселенці, які були приписані до полкової служби, називалися козаками, а до міської – міщанами. Від того, до якої служби відносився слобожанин і залежала його

військова повинність. Козаки були більш привілейовані, але до цієї служби міг потрапити лише заможний чоловік, бо для цього потрібно було мати доброго коня, зброю, а під час походу утримуватися за свій власний кошт. Тому і відмічається у другій половині XVII та першій XVIII ст. на Харківщині незначна кількість козацтва – 800-850 вояків.

Міщани в походи не ходили, вони виконували усі службові обов'язки, що були зв'язані з військовою потребою: несли вартову службу, будували укріплення, постачали харч, фураж та інше.

З появою на той час великого міста виникла гостра необхідність в утворенні постійного війська, яке з перших років свого існування не лише охороняло б кордони від нападів татар, а й приймало участь у будівництві самого міста та його околиць.

На відміну від будівництва міста та довколишніх сіл і слобід Харківщини с. Пісочин не потрібно було обносити огорожею чи валом, воно було природньо захищене: віковий ліс, густі непролазні хащі і доволі широкі річечки були великою перешкодою для нападників. Тому за всю історію існування села не знайдено жодного документа, стверджуючого про напад татарських загонів. Навіть великий похід (1680 р.) самого хана, загони якого спустошували усі села Харківщини, не заходили до Пісочинської лісової слободи. Але обробляючи землю, переселенець змушений був мати при собі зброю, бо він був на межі безлюддя, а особливо у ті часи, коли його гарант безпеки – козак йшов воювати проти татарина чи кримського хана, або за наказом «його Величності» здобувати славу «во имя царя и Отечества». Одним із доказів цих походів є записи історика Харківського козачого полку Альбовського та частково Головинського. У ті давні часи вони писали, що під час козаць-

кого повстання на чолі з гетьманом Виговським до складу війська Ромоданського входили й харківські козаки, а так як пісочинські козаки були приписані до Пересічанської сотні (сотник Андрій Головашин), а ті, у свою чергу – до другого Харківського полку, то звісно, що жоден з походів не обходився без участі пісочинського козацтва.

Далі полкові історики описували, що у 1668 році під час повстання, на чолі якого стояв гетьман Іван Брюховецький, що повернув проти російського царя, та кошовий отаман Іван Сірко, який примкнув до нього, вірні московському престолу харків'яни вели запеклу боротьбу з ними і приклали усі зусилля, щоб відстояти своє місто від бунтівників. У тому ж році під керівництвом полковника Федіра Ріпки вони вели бої з прихильниками Петра Дорошенка під Чугуєвом.

У 1672 році харківські козаки бились з татарами під Мерехвою, пізніше – під Печенігами та Малинівкою.

У 1678 році вступили у бій з татарами під Савинськом, а у 1679 р. знову відбивали напад татар під Харковом.

У 1680 році відбувалася серія самих спустошливих нападів кочовиків на Слобожанщину (Золочів, Ізюм та сам Харків). У цих боях загинула велика кількість козаків та цивільного населення. Було зруйновано майже всі села довкола Харкова, а населення та худобу забрано в ясир [8]. І лише настиглим загонам Г.Д. Донця вдалося розбити татар і відбити полонених та награбоване.

1682 рік відмічається битвою харків'ян на Азові, де козаки розбили ординські загони.

У 1687 році велись бої під Фоміним-Рогом, а роком пізніше – під Водолагою, де табором розташувалася Орда.

У 1691 знову напад татар на Харківський полк, і майже повне його знищення.

У 1693 році – напад на Харківщину під керівництвом Нуреддина. У 1697–1698 роках харківські козаки бились

під Перекопом, а у цей час татари знову напали на Харків і ледве не оволоділи ним.

У 1710–1712 роках Слобожани відбивали напад щойно обраного гетьмана Пилипа Орлика з татарськими загонами.

Напади окремих татарських загонів та харцизів-запорожців відбувалися на протязі всієї першої чверті XVIII ст. А останній великий похід татар на Харківщину припадає на 1738 рік. У перші роки існування харківського полку його основною задачею було захищати околиці Російської імперії та землі Слобожанщини. Але незабаром з ними перестали церемонитися, їх почали використовувати у близьких і дальніх походах.

Із документів, що дійшли до наших часів, невідомо, чи билися харківські козаки під Чигирином, чи ні, та що вони ходили у похід на Крим (1687–1691 рр.), під керівництвом князя Галіцина, відомості є.

Описуючи саме ці походи харківського полку, Альбовський вперше вказав на некомпетентність та бездарність російських головнокомандуючих.

У черговому поході на Азов (1695—1696 рр.) харків'яни входили до складу армії боярина Бориса Петровича Шереметьєва, а наступного року відбивали напад татар під Коломаком. У тому ж 1697 році, війшовши до складу армії боярина Шейна, обороняли кордони Росії та Слобожанщини.

У 1698 році входили до складу війська князя Довгорукого і бились з басурманами під Перекопом.

Ще у 1695 році Петро І розпочав війну з Туреччиною та кримськими татарами і мобілізував для неї всі козацькі сили. Але погано озброєні, постійно голодні, керовані бездарними російськими воєводами, вони зазнавали значних втрат.

Не встигло козацтво вийти з однієї війни, як почалася інша. Намагаючись вийти до Балтійського моря, 18 серп-

ня 1700 року Петро І почав війну зі шведами. Всі козацькі війська були передислоковані на північ, де вони потрапили у такі ж тяжкі обставини, як і на півдні. До цього часу їм доводилося воювати з добре знайомим противником, таким як він сам, і у рідній місцевості. Але зараз вони зустрілися з невідомим ворогом, тактику якого не знали.

Добре озброєна, вишколена, належно одягнена регулярна армія, яка вважалася кращою у Європі, повинна була протистояти легкій кінній обшарпаній ватазі, дії якої сковувала лісова болотяна місцевість.

Харків'яни не потрапили під Нарву, де російські війська були безжалісно розбиті. Вони були змушені зимувати на кордоні Ліфляндії [9], де потім довелося брати участь у різних великих та малих боях. На північ вони потрапили лише наприкінці 1702 року. Але основна частина коней під час походу загинула, а козаки потерпали від хвороб та голоду, тому вони були відправлені додому.

Петро І був дуже обурений своїми поразками, і всі ці невдачі намагався віднести на рахунок козацтва, яке давно вже мріяв знищити.

У 1705 році харківські полки брали участь у приборканні астраханців.

Цікава й трагічна історія передить Полтавській битві 1708 року зі шведами. «Дуже давно український народ мріяв звільнитися від російського ярма. І ось гетьман Мазепа вирішив здійснити цю мрію, але самотужки здолати Петрове військо йому було не під силу. Мазепа вгледів у шведськім королі Карлі XII свого спільника і вирішив з ним укласти угоду.

Дізнавшись про змову, вірні прихильники російського престолу військовий суддя Кочубей та полковник Іскра написали листа Петру І, в якому доповідали про наміри Мазепи. Та Петро не повірив цьому доносу і віддав дописувачів

на військовий козацький суд, котрий засудив їх до страти.

За таємною змовою Мазепи з Карлом XII шведські війська повинні були йти на Смоленськ, а потім, з'єднавшись з козаками, нанести удар російському війську. Але Карл раптово змінив свої наміри.

У вересні 1708 року шведські війська ступили на українську землю і зупинилися під Полтавою. Російські війська вирушили їм на зустріч. Петро І вислав наказ, щоб Мазепа зі своїми козаками негайно виступив проти Карла XII. Мазепа зволікав, намагаючись виграти час.

Дізнавшись про Петрів наказ, запорізька старшина наполягала, щоб гетьман не підкорявся російському царю, а з'єднав свої війська зі шведськими для спільної боротьби з росіянами.

Залишивши частину війська у Бутурині, а частину – у Січі, Мазепа поїхав до Карла XII.

Під час зустрічі козацька старшина погодилася з пропозицією шведів, але виставила їй свої умови: «Україна обох сторон Дніпра з військом запорізьким і народом малоросійським має бути вічними часами вільна від усякого чужого володіння».

Дізнавшись про Мазепину змову, Петро послав військо до Батурина, і з допомогою зрадників оволодів ним, влаштувавши по тому криваву січу. Інше російське військо пішло на Запоріжжя і зруйнувало Січ.

Мазепа не встиг донести до народу про свої наміри. Тому налякані жорстокістю російського війська і заплутані дезінформацією люди не підтримали Мазепу. Лише невеликий загін запорожців на чолі з кошовим отаманом Костею Гордієнком пішов за гетьманом.

Мало хто з козаків уцілів після цієї різнечі.

Тяжка битва під Полтавою завершилася поразкою шведів. Мазепа змушений поспішно втікати до Туреччи-

ни, а уцілівше козацтво пішло до татар, у Олешки, утворивши там нову Січ, що проіснувала до 1727 року».

Смерть Петра I не дала харківським козакам звільнення від походів. Новий похід, що йменувався «Гильянським», загнав 257 козаків до далекого Дагестану. Лише через три роки хворі, голодні слобожанці повернулися додому. У тому ж 1728 році на їх місце були відправлені інші. І лише у 1731 році ця компанія завершилась.

Під час царювання імператриці Ганни, харків'яни ходили на Литву та Польщу. У 1736 році Харківський полк втратив велику кількість козацтва у битві на Чорній Долині, а повернувшись додому, був змушений знову охороняти кордони від нападу кочівників.

У 1737–1738 роках походи потребували стільки матеріальних та фізичних затрат, що обивателі, не взмозі обробляти свої землі, були змушені продавати або покидати їх і тікати знову у Гетьманщину.

У 1739 році харківські козаки приймали участь у поході до Молдови.

Лише під час правління Єлизавети Петрівни харків'яни трішки перепочили. Але вже у 1746 році їх змусили виступити до Австрії.

У 1757 році вони брали участь в боях з військами Великого Фрідріха під Грос-Егендорфом, де їх спіткали нові невдачі.

У 1805 році Харківський полк у складі російської армії вів бойові дії проти французів, які закінчилися для Росії Аустарлинською поразкою. У цій баталії полк прийняв участь під командуванням П.І. Багратіона.

Одержавши поразку, армія Багратіона почала відступ, водночас відбиваючись від шаленого наступу противника.

Під час відступу харків'яни двічі намагалися атакувати французів, але врешті були розбиті.

Описуючи події тих років, історики наводили приклад хоробрості й взаємної підтримки українських гусарів та драгунів. Вони писали: «Во время отступления колонны Багратиона, стремительной атакой французов был захвачен в плен вместе со своими орудиями подполковник Алексей Петрович Ермолов. Спасением будущего героя 1812 года обязан, как он сам впоследствии писал, «Елизаветградского гусарского полка полковнику Василию Ивановичу Шау, который догнал меня с несколькими человеками Харьковского полка. Французы были обращены в бегство и истреблены, и мне через самое короткое время возвращена свобода».

Не встигли харків'яни оговтатися від цієї поразки, як 7 грудня 1806 року Слобідсько-Українському губернаторові Івану Івановичу Бахтіну надійшов царський указ, котрий сповіщав, що 3 грудня Росія знову почала військові дії проти французів.

У війні 1806–1807 років харківські полки (гусарський і драгунський) знову знаходились у діючій армії Багратіона.

За героїчні подвиги цієї кампанії 50 гусарів було нагороджено знаком «Отличник Военного Ордена» – так тоді називався Георгіївський Хрест.

За ствердженням військового історика Д.П. Бутурліна, до початку наполеонівського вторгнення 1812 року харківськими полками все ще командував П.І. Багратіон (Друга західна армія).

22 липня 1812 року армія Багратіона з'єдналася в районі Смоленська з армією Баклая (Чугуївський полк). На військовій нараді, у невеликій сільській хатині було прийнято рішення – перейти до наступальних дій.

23 липня харківський полк разом з дивізією Д.П. Неверовського вирушив обороняти місто Красне і підтримувати козацькі застави, водночас захищати дороги до Орші та Могилева.

2 серпня вони за наказом Неверовського пішли в бокову атаку 15-тисячної армії Мюрата. Але значна кількісна перевага противника змусила їх відступити, втративши при цьому 21 драгуна.

Відступивши до Смоленська, 4 і 5 серпня харків'яни прикривали переправу через Дніпро. А наступного дня знову вели бої з ворогом. Напередодні Бородинської битви харківські гусари захищали Шевардинський редут. За ствердженням Бутурліна, бій тривав близько 12 годин. Лише опівночі, коли почалася чергова атака, підіспіли полки генерал-майора І.Д. Панчулідзе, а разом з ним і харківські драгуни, які сходу прорвали передні ряди 111 французького полку і знищили основні його сили. Решта почала хаотичний відступ. Після цього бою 111 полк втратив близько 300 чоловік. Вся полкова артилерія разом з людьми загинула.

Під час цієї битви харків'яни – унтер-офіцер Ігнат Фесенко, драгуни Герасим Павленко, Степан Губський, Сазон Терещенко і Іван Гончаренко – відбили у противника пушку і під свист картечі відвезли до свого табору.

Знаменитий ранок Бородинської битви (26 серпня 1812 р.) харківський драгунський полк зустрів на лівому фланзі 4-го кавалерійського корпусу – стверджують записи Д.П. Бутурліна.

Довгий час полк знаходився в резерві. Та коли французи відтіснили російські загони за с. Семенівське і двома кавалерійськими корпусами замкнули їх у Семенівському яру, настав час харківських драгунів. Атака була настільки стрімкою, що 9 легкокінний полк з корпусу Мансути був знищений, а захоплені ним пушки були повернені.

Відомостей про загиблих харків'ян у Бородинській битві нема. Але відомо, що за цю битву усі офіцери були нагороджені, а 40 драгунів отримали хрести Військового Ордену.

Після Бородинської битви харківські драгуни захищали російську столицю та разом із іншими полками були змушені лишити її межі, ледве не потрапивши у полон.

Під час контрнаступу російської армії біля Вязьми, 22 жовтня харків'яни були відрізані від основних бойових сил. Завдякуючи хоробрості та винахідливості командира Юзифовича, їм вдалося прорвати оточення. Під час прориву Юзифович кричав французькою мовою спантеличеним італійцям: «Друзья, не стреляйте – дарю Вам жизнь!» Здивовані італійці не зробили жодного пострілу, завдяки чому ніхто з драгунів не постраждав.

Та хибно було б вважати, що під час цієї кампані в зимовий період страждали лише французи. Погано одягнені, голодні війська захисників теж втрачали своїх героїв від негоди.

У 1813 році харків'яни разом з іншими слобожанськими та російськими військами визволяли землі Німеччини від Наполеонівської армії. А 14 серпня у Сілезії на березі річки Кацбах російсько-пруські війська зійшлись у битві з армією Макдональда і розбили її.

Наздогнавши рештки цієї армії під містечком Пільгрімедорф, завдяки хоробрості харківських драгунів, 1200 чоловік разом з пушками здалися на милість переможців.

У цій війні велика кількість гучних перемог була на рахунку харків'ян. Саме за цей бій харківський драгунський полк було нагороджено почесним штандартом, напис на якому наголошував: «За отличие противу не приятеля в сражении у Кахбаха» 14 августа 1813 года». Цей штандарт був дуже цінною нагородою, не дивлячись на помилку у самому тексті (бій проходив 15 серпня 1813 року).

У великій битві під Лейпцигом (4–7 жовтня 1813 р.) брали участь всі харківські полки.

О 9 годині ранку 19 травня 1814 року російські війська

урочисто відмічали завершення кампанії, що підтверджувалося повною капітуляцією наполеонівського війська. Та незважаючи на капітуляцію, союзним військам неодноразово доводилося вступати у перепалку із залишками побічників Наполеона. І лише 31 березня, коли війська переможців увійшли в Париж, Франція остаточно визнала поразку.

Так завершилась одна з найвизначніших війн XIX століття.

З 1826 по 1828 рік харківський полк брав участь у російсько-перській, а згодом, не роблячи перепочинку, у 1828–1829 роках – у російсько-турецькій війні. У літку 1829 року харків'яни були відкомандировані на Балкани.

З 30 червня у складі російських військ харківські полки почали перехід через Балканські гори. Перехід від Шумли до Бургасу зайняв всього два тижні, але це коштувало великих зусиль. Нещадна денна спека та важка ноша (вода, провізія та зброя) дуже знесилювала вояків. Коні, на відміну від людей, невитримували навантаження, шаленіли й зривалися у провалля. Та врешті-решт перехід завершено, і 12 липня драгуни несподівано атакували місто Бургас і оволоділи ним.

До весни 1830 року харків'яни знаходилися в Румунії. А вже у 1831 році брали участь у приборканні Польського повстання. Як зазначав російський військовий історик генерал-майор Г.М. Пузиревський: «Єдиний бій вирішив долю повстання».

У липні 1849 року, перейшовши через Карпати, російська армія разом із слобожанськими загонами провела кампанію в Угорщині.

У 1853 році почалася Східна, або Кримська війна.

А з другої половини 1863 до весни 1865 року харків'яни знову у ратнім поході до Польщі.

Семидесяті роки XIX ст. відзначалися військовими перемінами. На зміну рекрутству прийшла загальна військова повинність. Назавжди зникла така термінологія, як гусарські та уланські полки. На їх місце з'явилися номерні козацькі полки. У військах почалися кардинальні зміни.

У 1877–1878 роках розпочалася нова російсько-турецька війна.

Але не треба вважати, що козацька повинність обмежувалася лише походами та війнами. У ті роки, коли не було війни, дошкуляли інші проблеми, котрі відволікали козацтво від побутових справ.

Ще за часів керування полковника Донця харківські козаки будували охоронні споруди, що йшли від Царевоборисова до Коломака. Працювали на спорудженні Перекопського валу. У 1685–1686 роках будували земляне місто на р. Тора та зводили славетне місто Ізюм.

При Петрі І козак перестав бути воїном. При затвердженні постійного війська на нього стали дивитися, як на холопа і почали використовувати, окрім бойової справи, у різних чорних роботах.

У 1697 році харківські козаки відбудовували укріплення Кизикермень. У 1719 р. разом з козаками інших слобожанських полків вирушили на будівництво Ладозького каналу. Примітна особливість: це відрядження лягло повною мірою на плечі тих, хто лишився вдома, бо саме вони несли фінансовий тягар цього походу.

Примусова праця засланців була непосильною і багато з них загинуло у чужім кліматично суворім краю. Ті, кому пощастило повернутися у рідні краї, страждали від тяжких недуг. А ті, що лишилися вдома, пухли від голоду, бо військові та державні побори майже не лишали продовольчих запасів.

Історики тих часів зрівнювали число загиблих на Ладозькому каналі, не враховуючи померлих від батрацької праці на слобожанській землі, із загиблими у війнах.

З 1731 року харків'яни брали участь у будівництві «Української лінії» [10]. Пізніше, у 1738 році, знову з'явилися татари на цих землях. Саме на ту годину все військо було в роз'їздах, і лише 70 охоронців, на чолі з харківським полковником Тевяшевим, змогли протистояти їм.

При Петрі II організовано регулярне військо, яке на європейський манер, між війнами, займалося «муштрою».

У 1756 році, при Єлизаветі, було утворено гусарський, а згодом, драгунський та уланський полки. Ось яку пісню народ створив про набір у гусари:

«Усіх хлопців в гусари забрали,
Мене, молодого, охвіцером зробили:
Та дали ж мені коня вороного,
Та послали мене попереду війська всього,
Та звеліли мені серед полку стати,
Та сказали мені у суремочку грати.
Ой, ви грайте, суремочки, ви, суремочки, грайте,
Мені, молодому, жалю не завдайте,
А завдайте тому та темному лугу,
Темному лугу або коню вороному,
А ніж мені, парню молодому.
А не жаль мені та у дому нікого,
Тільки жаль мені: матуся старая,
Матуся старая, сестриця малая,
Сестриця малая, а жона молодая».

Та не лише муштрою займалися рядові гусари. За записами 1763 року у харківську полкову канцелярію надійшла доповідна від поручика Раєвського, котрий належав до відомства комісії про слобідські полки. В цій доповідній він писав: «Многое полковое начальство использует казаков

в своем хозяйстве, а если отказываются, то стража бьет плетьми и садит в холодную».

Після смерті Імператриці Єлизавети та роком пізніше – Петра III, наприкінці 1762 року на престол сіла його дружина Катерина II. Посібником у цій справі був український гетьман Кирило Розумовський. Не міг гетьман знати, чим обернеться йому це посібництво. Та втім дуже швидко він відчув владну руку цієї безжалісної жінки.

В замовниках зберігся документ – таємна інструкція Катерини II генерал-прокуророві Сенату князеві Вяземському. Де писалося: «Малоросія, Ліфляндія і Фінляндія суть провінції, які правляться дарованими їм правами; порушити ці привілеї за чужі й поводитися з ними, як з чужими землями, це була б явна дурниця. Ці привілеї так само, як і Смоленщину, треба легкими способами привести до того, щоб вони обрусіли й перестали дивитися, як вовки в ліс...».

Ця таємна інструкція була дійсна аж до кінця XX ст. Російському Урядові майже вдалося завершити ідею Катерини II. І лише з 1991 року, після чергового проголошення незалежності України, народ поволі почав повертатися до своєї рідної мови, до своїх звичаїв.

Початок XX ст. теж не обійшовся без трагедії. Кінець літа 1914 року харківський полк зустрів у поході до Східної Прусії. А кінець весни 1915 року – на Північнім фронті у Прибалтиці. Наступні 1916–1917 роки полк продовжував приймати участь у російсько-германській війні.

У травні 1918 року його було направлено до Москви.

Як стверджує С.В. Патрашков: «История не распологает сведениями, как встретил Октябрьскую революцию харьковский полк, равно, как и не знаем, где и как прекратил он свое существование. Очевидно, это случилось в феврале-марте 1918 года».

ЧАСТИНА V

Колокольный Заводъ
Почетнаго Гражданина
Харьковскаго 2й гильдіи Купца
ИВ. ИВ. РЫЖОВА
ВЪ ХАРЬКОВѢ

ПРОМИСЛИ ТА ПРОМИСЛОВІСТЬ

ЗЕМЛЕРОБСТВО

Головним промислом слобожанців того часу було землеробство. На землі працювали не тільки мешканці сіл, деревень, хуторів, а й мешканці міст та містечок.

Не дивлячись на політичну нестабільність, козаки з першого ж року переселення взялися обробляти землю. Воєвода Щетинін писав: «Гетьман з козаками зрубав собі хати й орють свої землі; більш усього вони засіяли ярини, урожай усіх хлібів видався дуже добрий. А великоросійські служилі люди, не взираючи на укази, неохоче бралися за землеробство. Стрільці пояснили се тим, що у них не було коней».

Ще одне підтвердження працелюбства слобожан надав академік Зуєв, котрий перебував на Слобожанщині з 1780 до 1782 року: «Земля дуже родюча і її більш усього обробляють так, що куди не підеш, усюди вона вкрита хлібним колосом, а потім баштанами або садами і кожен з мешканців є і обиватель, і пахарь, і садовничий, і службу одправляє».

Мешканці слобід жили не дуже заможно, бо більшість земель була власністю поміщиків. А хуторяни жили дещо привільніше, тому переселенці навмисне селились по хуторах, щоб жити осібно.

Заможні хуторяни мали багаті хлібні запаси: жита – до 100 четвертей, пшениці – теж до 100, вівса – до 300, гречки – 50, ячміня – 150 четвертей на рік.

Середні мали половину цього, а бідні – 1/3, і то не всіх хлібів.

Як писав Д.І. Багалій, на той час вартість хліба була дуже дешевою: «Четверть жита продавали по 50-60 коп., а найдорожче – по 80 коп., пшеницю – по 1 карб. 50 коп. –

2 карб. Мішок вівса – по 5-8 коп., коли в інших місцях він продавався по 40 коп., а віз сіна, що коштував 6 карб. – по 50 копійок.

Така дешевизна визначалась тому, що нікому було купувати цю продукцію, бо кожен мав своє. А хто не мав, у того не було грошей. Але не завжди гарними були врожаї на Слобожанщині. І раніше, подібно до 1920 року, заморозки знищували від 75 до 90% посіву. Звісно, поля доводилося пересівати, але на це не завжди було зерно та кошти. Тому такі періоди завжди відзначалися голодоморами.

САДІВНИЦТВО, ОГОРОДНИЦТВО ТА БДЖІЛЬНИЦТВО

Пісочинці, як і всі слобожани, із давніх давен займалися як садівництвом, так і огородництвом.

Вони любили розводити садки з плодючими деревами та ягідниками, і навіть з пасіками. Ще Д.І. Багалій відзначав, що у XIX ст. села Пісочин, Солоницівка, Люботин, Ольшани та деревня Коротич були відомі своїми чудовими садками далеко за межі Слобожанщини. В них були духмяні яблука, груші, червоні смачні вишні, різноманіття слив та чималі плантації аґрусу, порічки, смородини, великі зарослі запашної малини та інше.

В огородах садили огірки, картоплю, буряк, моркву, редиску, капусту, часник, пастернак, селеру, салат, окріп; на баштанах – кавуни, дині та гарбузи. Це огородницьке різноманіття у великій кількості та за безцінь продавалося на всіх базарах Слобожанщини.

Особливу увагу переселенці приділяли вирощуванню тютюну.

Чудові садки, духмяна липа, великі гречкові лани та лугове різнотрав'я робили досить багатими пасіки. На цих

пасіках, що ховалися у квітучих садках, на узліссях, на лісових галявинах можна було нарахувати від 50 до 100 і навіть 150 вуликів. Здобуту продукцію, мед та віск пасічники збували на місці й в сусідні держави, за кордон.

Але пасіки були справою досить коштовною, тому ними займалися лише заможні переселенці.

СКОТАРСТВО

Багато рогатої худоби привели з собою переселенці. Коні, корови, вівці, кози та свині складали їх подвірний скарб.

Про великі слобожанські стада свідчать документи, що описують напади татар на їх землі. Так, у 1691 році взято 358 коней, 2272 вола і корови, 2272 вівці та кози.

Іноді козаки розбивали татарські загони і одбирали все, що ті встигли награбувати за час набігу, і цим поповнювали свої стада. Але траплялися роки, коли ще страшніший ворог, ніж татари, нападав на стада переселенців, – це падіж. Найбільш вразючими падіжами були ті роки, коли відзначались низькі врожаї та голодомори, що припали на 1834, 1835, 1840 і 1848 роки. Такі падежі відбувалися і у 20-х, 30-х роках, і наприкінці 40-х років XX ст.

Ці катаклізми не давали достатньо розвинутись скотарству. Через що, до кінця XIX ст. відмічався спад у цій галузі сільського господарства.

ВИНОКУРЕННЯ

Найважливішим промислом після землеробства було горільчане діло. Це, можна сказати, було чисто українським промислом, бо росіяни цим зовсім не займались.

Викурювали горілку з борошна, що не йшло на продаж (низькі сорти) і вживалося лише на виготовлення горілки.

Курниці, як і пасіки та млини, були першими промис-

Рисунок 10. Сільський шинок.

ловими одиницями на Слобожанщині.

Винниці та броварні переселенці держали безоброчно. Катерина II власноручно підписала «жалованные грамоты» слобожанській знаті, щоб отримати їх прихильність. Але виробництво було обмеженим. Кількість виготовленої продукції залежала від потужності курильні, а вона, в свою чергу, від чину чи посади. Чим виший соціальний статус мав господар, тим більше котлів дозволялося мати у курильні, рівно як і кількість запряжених коней у екіпажі. Г.К. Лукомський у книзі «Старинные усадьбы» уточнює ці ієрархіальні сходинки: «а) Генералитету до полковника по их благоразсуждению, во сколько котлов кто пожелает; б) полковникам – в 4 котла; в) штаб-офицерам, также слободской бывшей казачьей службы полковникам, обозным и судьям – в 3 котла; г) обер-офицеру – в 2 котла и т.д.».

Але й у ті часи існували підпільні винокурні. З «прошения», яке було написане Фадієм Православним дійсному статському раднику Слобідсько-Українському губернатору і кавалеру Івану Івановичу Бахтіну у липні 1807 р. ста-

ло відомо, що донька померлого іноземця Григорія Фідлера (ім'я невідомо) на пісочинських дачах мала винокурний завод. Відомо також, що вона підробляла іноземні напої, виготовляючи їх з місцевої продукції: ягід, фруктів та пшениці. Продавала вона ці напої не тільки у Харкові, а й в інших містах і значно дешевше.

ПОБУТ І РЕМЕСЛА

Побут і ремесла пісочинських поселенців нічим не відрізнялись від усієї Слобожанщини, бо вони майже всі були вихідцями із Задніпрянщини, де провели частину свого життя і набули певного досвіду. Все, що вони знали й уміли, перенесли з собою у нові місця. Навіть знаряддя праці були принесені із дніпрянських країв, а ті, що зроблені на місці, являлись точною копією тих, котрими вони користувалися раніше.

Московський уряд помітив різницю економічного і культурного побуту українців й зважив за доречне його використання. Спільне існування двох культур внесло свої корективи в життя цих народів.

З цього приводу французький інженер Г.Л. Боплан у 1651 р. писав, що: «серед українців є багато усяких майстрів – теслі, стельмахи, ковалі, кожум'яки, римарі, шевці, кравці та інші. Вони дуже добре виробляли салітру, якої здобувається багато у всій країні; з неї вони роблять гарний порох; жінки у них прядуть пряжу, з котрої виробляють полотна і тканини для свого ужитку. Усі вони уміють добре обробляти землю, сіяти, жати хліб, готувати м'ясо, варити пиво, мед, брагу, курити горілку і таке інше. Усі вони дотепні до усього того, тільки одні більш до одного, другі – до другого рукомесла. Трапляються між ними і більш освічені, ніж остатні; взагалі усі вони досить освічені, хоч за-

ймаються тільки тим, що необхідно у житті, особливо деревенському». (Д.І. Багалій. Історія Слобідської України)

ТОРГІВЛЯ, ЯРМАРКИ

У Пісочині, як і в усій Україні на той час, базари відбувалися лише по понеділках та п'ятницях, щоб не відволікати людей від праці. А коли приїздили продавці з інших сіл, або щось треба було терміново продати, то їздили по вулицях, стукаючи полицею об воза, сповіщаючи цим, що вони щось продають.

Так виконувався роздрібний продаж товару.

Через близкість міста ярмарок у Пісочині не було. Тому мешканцям слободи доводилося їздити в міста, села чи хутори, де вони відбувалися.

На ярмарках продавався різноманітний крам: сукна, золота та срібна парча, матерія, шовк, оксамит, хустки шовкові англійські, турецькі та німецькі панчохи, табакерки, скрипки, струни, коси, французькі та німецькі рушниці. З Таганрогу, Ростову та Херсону привозили бакалію – фініків, фиг, волоських та грецьких горіхів, ізюму, мигдалю, маслин, олив, чорносливу, рожків, грецького мила, турецького тютюну.

Через різні порти везли на ці ярмарки й іноземні вина: мушкатель, сантуринське, шкапельське й алонське. З Москви – монастирське й волоське; з Петербургу – шампанське, бургунське й англійське пиво; з Риги – французьке шампанське й португальські вина, з Москви – книжки громадські та духовні, срібний, мідяний, олов'яний та кам'яний посуд, російські сукна, шовкову тахту, стрічки, хустки та інші вироби московських фабрик.

Везли також черевики та чоботи, французький та голандський тютюн, цукор, зелений та чорний чай, кофе, хо-

мути, вуздечка, сідла, дробу й свинцю (щоправда останнє у XIX ст. почали виготовляти у Харкові).

Великі ярмарки були швидкопливні, бо купці та крамарі скупившись, намагались як найшвидше потрапити на малі ярмарки або базарі, щоб встигнути продати як найбільше товару й заробити бариш.

Ось які ціни були на харківських базарах у 1732 році: четверть (8,5 пуда) борошна – 70 коп., четверть пшеничної муки – 1 карб. 7 коп., пшениці – 1 карб. 6 коп., гречки – 56 коп., муки гречаної – 82 коп., пшона – 1 карб. 30 коп., солоду яшного – 85 коп., вівса – 25 коп., гороху – 77 коп., ячменю – 34 коп., віз сіна – 44 коп., пуд лою – 60 коп., пуд тютюну – 59 коп., кабан – 1 карб., пуд сала свинячого – 55 коп., пуд солі – 26 коп., цебер меду сірого – 2 карб. 21 коп., гарнець (міра рідини) меду сичиного – 4 коп., гарнець пива – 4 коп., кварта (міра рідини – посудина) конопляного масла – 8 коп., цебер доброго вина – 1 карб. 51 коп., цебер простого вина – 80 коп., пуд коров'ячого масла – 78 коп.

Так описував слобожанські ярмарки Д.І. Багалій.

ЧУМАЦТВО

Поряд з сільським господарством, скотарством й іншим промислом виникла необхідність у чумацтві. Чумацтво – це торгово-візницький промисел. Основний перелік товару, котрим торгували – сіль, риба, ліс, дьоготь, вироби ремесла й промислів; пізніше – хліб, сільгосппродукція.

На Торських (Слав'янськ) озерах у 1650 році будувались заводи по переварці солі, куди й потяглися вози з усіх сторін лівобережної України.

Перші чумаки на Харківщині з'явилися у середині XVI ст., але у 1654 році хан з татарами вщент розгромив ці

копалини і зруйнував солеварні, а тих, хто захищався, забрали в неволю, а хто чинив опір – вбили. Тому харківський воєвода Селіфонтов звелів знищити цей шлях, і чумакам довелося їздити на Азов.

Азовський шлях був більш безпечний, бо він проходив неподалік від запорозьких застав – козацьких дозорів.

Славетний Муравський шлях (Чумацький шлях) проходив по межиріччю Дніпровсько-Донецького басейну. Старовинний татарський шлях використовувався посольськими й купецькими караванами, що їздили з Росії до Криму і навпаки. Цей шлях пролягав від самого Кримського Перекопу до м. Лівни і далі до Тули. Цей важливий шлях з Перекопу йшов до верхів'я р. Молошні Води, проходив між нею й Кінськими Водами, далі по р. Бику, Вовчими Водами й Торччю, а потім – по Харківщині й Курщині, по межиріччю Дона й Оки до Тули.

Муравський шлях розділявся на Ізюмський та Кальміутський. Перший починався у верхів'ї Орелі, у Катеринославщині (Дніпропетровщині) і йшов по Ізюмському й інших повітах Харківської губернії, і знову з'єднувався з Муравським шляхом на Курщині.

Кальміутський шлях відходив ще більше на схід, на 50–70 км. від Ізюмського шляху, і йшов до верхів'я Молошних Вод, до міста Лівни (Орловської губ.), проходячи по Харківщині, Воронежчині й Курщині, де з'єднувався знову.

Протоптали цей шлях, або, як говорили раніше, «сакму» татари у XVI ст., коли ходили військом на південну Московщину.

По Слобожанщині цей шлях проходив по межиріччю річок Мжа й Коломак на території сучасних м. Валок і с. Перекоп. Саме там знаходився козацький кордон, котрий був південним форпостом Московії.

У «Книге Большому Чертежу» написано: «... рву верст

с три, а ров в ширину сажени полторы, а в глубину сажень, а инде и больше. А по сторонам того рву обойти нельзя; пришли леса и болота». Як бачимо, цей кордон дійсно був перепоною для непроханих гостей, який обійти було неможливо.

Мало хто із сучасників знає, що чумацтво виникло ще в далекі часи Київської Русі.

Не кожен зважувався на ці далекі, важкі й дуже небезпечні мандрівки, бо після такої подорожі чумаки, як і козаки після бою, часто не дораховували багатьох в своїх рядах. Тому для безпеки вони об'єднувалися у «валки», які очолювали отамани.

Для догляду за худобою наймали погоничів і до сотні чоловік охорони.

Основним транспортним засобом чумаків були вози «мажі» (по народному «можарі»), які запрягалися парою, або чотирма волами.

В похід чумаки готувалися самостійно; самі робили вози, ремонтували їх. Самі шили свій дорожній одяг. Щоб захистити себе від згубної дії солі на тіло і від різних комах, що дошкуляли у дорозі, проварювали одяг у спеціальнім розчині, який готували теж самі.

У XVII ст. чумацтво перетворилося на одну з найважливіших позаземельних занять козаків і державних селян.

На Слобожанщині збільшувалась кількість населення, і збільшувалась потреба солі. Про солеву потребу Харківщини ми можемо дізнатися з відомостей обороту за 1859 р., що зберігаються в архівних замовниках. У цих документах вказується:

«а) запасы соли в губернии вообще доставлены и хранятся в амбарах и домах солепромышленников;

б) значительного завышения и упадка цен не было;

Наименование соли	Пуды	Фунты	Откуда привезено	Сумма		Сколько за год привезено		В запасе	
Кременных озер	8720	-"-	из тонкой	2632	-"-	7033	25	1686	15
Белаго	7335	27	из перекоп	2520	75	5630	17	1605	10
				руб.	коп.	пуд.	фунт.	пуд.	ф.

По каких ценах продавалось		Примечание
руб.	коп.	Привезенная из Крыма соль промышленниками сел Мерефы, Липец, Ольшаной, Б. Даниловки, Артемовки, Пересечного, Б. Проходов, Дергачей государственными и помещичьими крестьянами. Продается оптом в г. Харькове и полатьях при сельских ярмарках.
серебром		
-"-	67	
-"-	70	

в) в 1859 году вывезено было крымской соли в смежные губернии: Курскую – 4690 пуд., Полтавскую – 11323 пуд.»

Серед пісочинців чумацтвом займалися Іван, Григорій та Федір Череватенки. Чому саме вони, відомостей не знайдено. Але що саме Череватенки їздили за сіллю, відомо з подвірного списку за 1851 рік:

«Іван Череватенко – на 3-х парах волів чумакував й возив купецький крам в інші губернії.

Григорій Череватенко – чумакував.

Федір Череватенко – на 4-х парах волів чумакував, а з поверненням займався пасікою. У нього було 40 вуликів з бджолами».

Закінчувався сезон, поверталися додому вкрай стомлені й виснажені важкою дорогою чумаки, співаючи свої похідні пісні:

«Забіліли сніги,
Забілились білі,
Забілилися.
Заболіло тіло,

Чумацькеє біле,
Заболіло.
Й ніхто не заплаче
По чумацьком білом.
– Ой, ти, товаришу,
Ой ти, рідний брате,
Прощай, бо я вмру.
Зроби мені, брате,
Рідний товаришу,
З клена-дерева труну.
– Ой де ж тобі, брате,
Клен-дерева взяти.
Будеш же ти, брате,
Рідний товаришу,
В дубовім лежати».

(Михайло Слабошпицький. З голосу нашого КЛ10)

Ось такі сумні пісні полишили нам чумаки. Пісні, котрі допомагали їм долати важкі дороги. А ще полишили слід у нічному небі, що зветься «Молочним Шляхом», а серед українського народу «Чумацьким Шляхом».

Своє існування чумацтво припинило у другій половині XIX ст., з появою залізниці на південь – до Азову.

ЛІСНИЦТВО

З часів надання земельних заїмок надавалося право й на лісові наділи, їх мали всі мешканці, але у різних розмірах.

Зрозуміло, що бідна частина населення не могла самотужки обробляти свої пашні й лісові наділи, бо для цього потрібен був віл або кінь, тому селяни, беручи худобу для праці у заможного сусіда, зобов'язувалися вчасно сплатити за її використання. За звичай оплата провадилась збіжжям. Та це не завжди можна було зробити, бо на перешкоді були неврожаї та інші негоди. Селяни змушені були

розраховуватися за свій борг пашними та лісовими наділами, що все більше збагачувало заможних, або викуповувалося приїжджими поміщиками та купцями. Прикладом цього є лісові наділи сіл Березового та Коротича, які були скуплені по частинах у селян дворянином Алферовим. Пісочинські лісові наділи, що на такий манер перейшли у його підпорядкування, на 1917 рік сягали 90 десятин.

З початку надання лісових наділів велика частина лісу належала Харківському колегіумному монастирю. Але по мірі знищення лісу наділи були залишені на призволяще і згодом перейшли у належність губернської управи. Приблизно із 1863 року пройшов розподіл лісів на державні, власні (поміщицькі) та суспільні.

Коли саме було створено Харківське губернське лісництво, документів не знайдено, але 14 серпня 1866 року було зроблено перевірку документів на право володіння цими наділами, з чого виходить, що весь ліс належав харківському лісництву, але за старими заїмками лісовими наділами користувались мешканці слобід та хуторів із правом продажу іншому користувачеві. Але користувач повинен був сплатити податок за кожне вирубане дерево, що йшло чи то на продаж, чи на приватні потреби. За невиконання цього наказу йшов суворий вирок.

Так у січні 1870 р. пожежний староста хут. Гуки Антон Беліменко вночі, без дозволу, зрубав два дуба коштовністю 62 коп. у хут. Небоги (помічником був Гаврило Сосновський). За скоєне злочинство старосту зняли з посади.

Будівельний ліс використовувався головним чином у межах губернії, бо сплавляти річками було неможливо із-за великої кількості дамб.

Наприкінці XIX ст. у с. Пісочині: «До 120 домохазяїв займалися перевезенням лісних матеріалів й дрів з довко-

лишніх лісів. Прибуток одного робітника сягав 40 руб.». Це був ще один спосіб заробітку пісочинських селян, як вказують сторінки у «Материалах статистическо-экономических описаний Харьковского уезда».

Але не треба вважати, що ліс йшов тільки на будівництво та паливо. Харків та його околиці, включаючи й Пісочин, мав досить велику кількість майстрів різних ремесел з бондарських виробів, різного посуду, підвод, деталей для плугів, меблів та іншого.

Згодом для охорони лісів був утворений Лісоохоронний Комітет, дані про який вперше з'являються 19 липня 1888 року. Але ще 18 грудня 1866 року було видано наказ лісництва по всіх селах повіту про обнесення лісових наділів рівчаками з метою протипожежної безпеки.

Список Лісоохоронного Комітету не знайдено, але зберігся список чиновників Харківського губернського лісництва за 1888 рік, де вказується, що:

1) старшим лісничим ревізором Харківської і Полтавської губернії був стацький радник Микола Іванович Гораїн;

2) старшим лісничим ревізором Харківської і Полтавської губернії був колезький радник Олександр Карлович Петерсон;

3) молодшим лісничим ревізором Харківської губернії був подвірний радник Володимир Якович Воскресенський.

4) лісничим Харківського лісництва – титулярний радник Павло Петрович Сусликов.

5) його помічником – лісничий кондуктор Іван Антонович Яцкевич. Приватні (поміщицькі) лісові наділи не входили до складу губернського лісництва, вони були усобними і належали лише їм.

РИЖОВСЬКИЙ ДЗВОНОЛИВАРНИЙ

Велика кількість промислового люду, що осіла на вільних харківських землях, звільнившись від постійного страху перед татарськими нападниками, на початку XIX ст. сприяла активному розвитку промисловості, як у місті, так і за його межами.

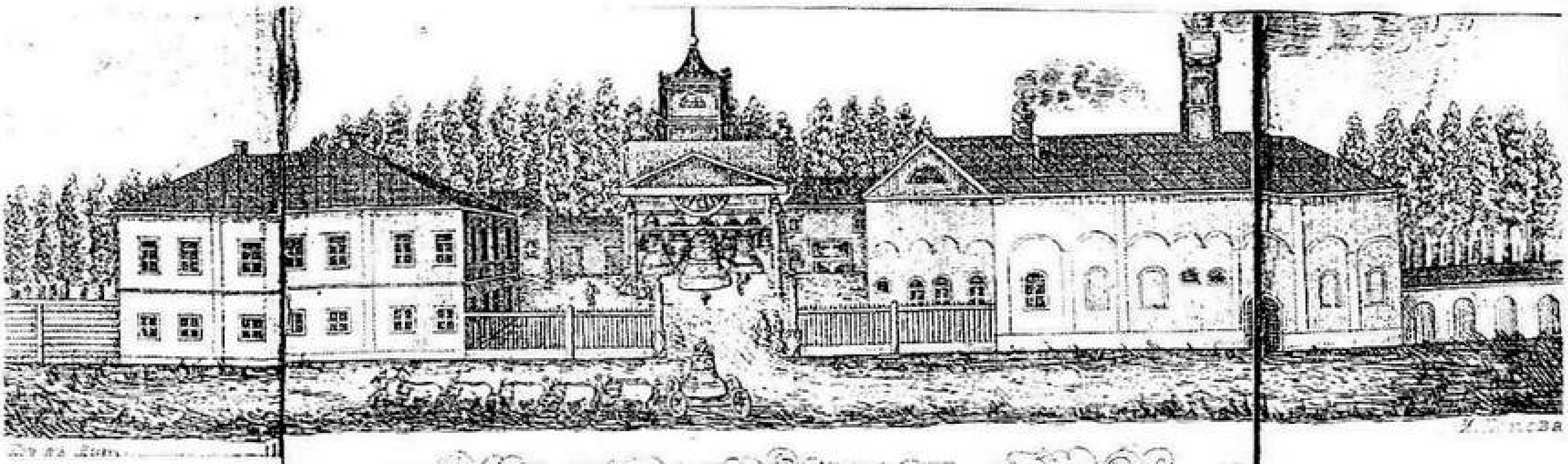
На той час у Пісочині було декілька винокурень, але їх діяльність не досягала потужності справжнього підприємства. А цегловий завод Ламіхова, що знаходився на хут. Оленівці та Гуківський асфальтний завод, не зважаючи на значний прибуток, теж не могли вважати себе початківцями пісочинської промисловості, бо з'явилися лише наприкінці століття. Тому цілком справедливо можна вважати появу на хут. Ємекіна ливарного заводу первістком місцевої промисловості.

«Изготовление колоколов относилось к глубокой древности: они были известны евреям, египтянам, употребляющим их при священнодействиях на празднике Озириса, и римлянам, у которых употреблялись маленькие звонки для призыва слуги и для многих целей, как, например, для военных сигналов, для принесення жертв, и, наконец, такие звонки прикреплялись к колесницам победителей при триумфальных шествиях.

Грекам тоже были известны колокола: у асинян при храмах Прозерпины и Цибелы существовали колокола с той же целью, как и у нас, – ими народ призывали к богослужению».

Майбутній засновник єдиного на Слобожанщині дзвоноливарного заводу Іван Іванович Рижов народився у 1784 році. Дитинство пройшло у слободі Знаменській на Калущині, у родині купця 3-ї гільдії.

На початку XIX ст. молодого купця торгові справи привели до Харкова – до міста, якому він присвятив все своє подальше життя.

Колокольный Заводъ
Почетнаго Гражданина
Харьковскаго 2й гильдіи Купца
ИВ. ИВ. РЫЖОВА
ВЪ ХАРЬКОВѢ.

Вновь Сооруженъ въ Харькове Колокольный Заводъ-1858го году съ-4го Мая, и по-4е число Ноября Сегоже Года, Колокольнымъ Мастеромъ Михаиломъ Алексеевымъ Сухоруковымъ.
1е Корпусъ Литейной Вышиною Каменной Кладки 9 1/2, Длиною-38-арш: Поперешникъ-20-арш: А ее Литейные Печи-1я въ Діаметрѣ-4 арш 2-вер: -2я 2 арш:-2- вер: Употреблено для Печей Кирпича Красного-80- Тысячъ Белого-10-тыс Железа Связнаго въ Печахъ-250пуд —
3е Строеніе деревянное для Машины точенія Колоколовъ-Вышиной-9-арш: Длиной 15- Шириною-12- арш:- въ Машинѣ Колесо Скулаками въ Діаметрѣ-5 1/2 арш-3- шестерни-1я 2 1/2-арш:-2я-1 арш: 12 верш: 3я-13-верш:-Толчея,-4- Песта вышиною 4- арш: Толщины-4- верш: Квадрату-
4е Порозмеръ Шаблона, доски или Шаблоны, Шпиль, Шатунки, Веретены, Косицы, Железные, Веретены деревянные Навелкіе формы-Совершенно всѣ Принадлежности къ Заведенію Колокольному,-Близь Села Песочина-10й версты отъ Харькова при Полтавской дорогѣ

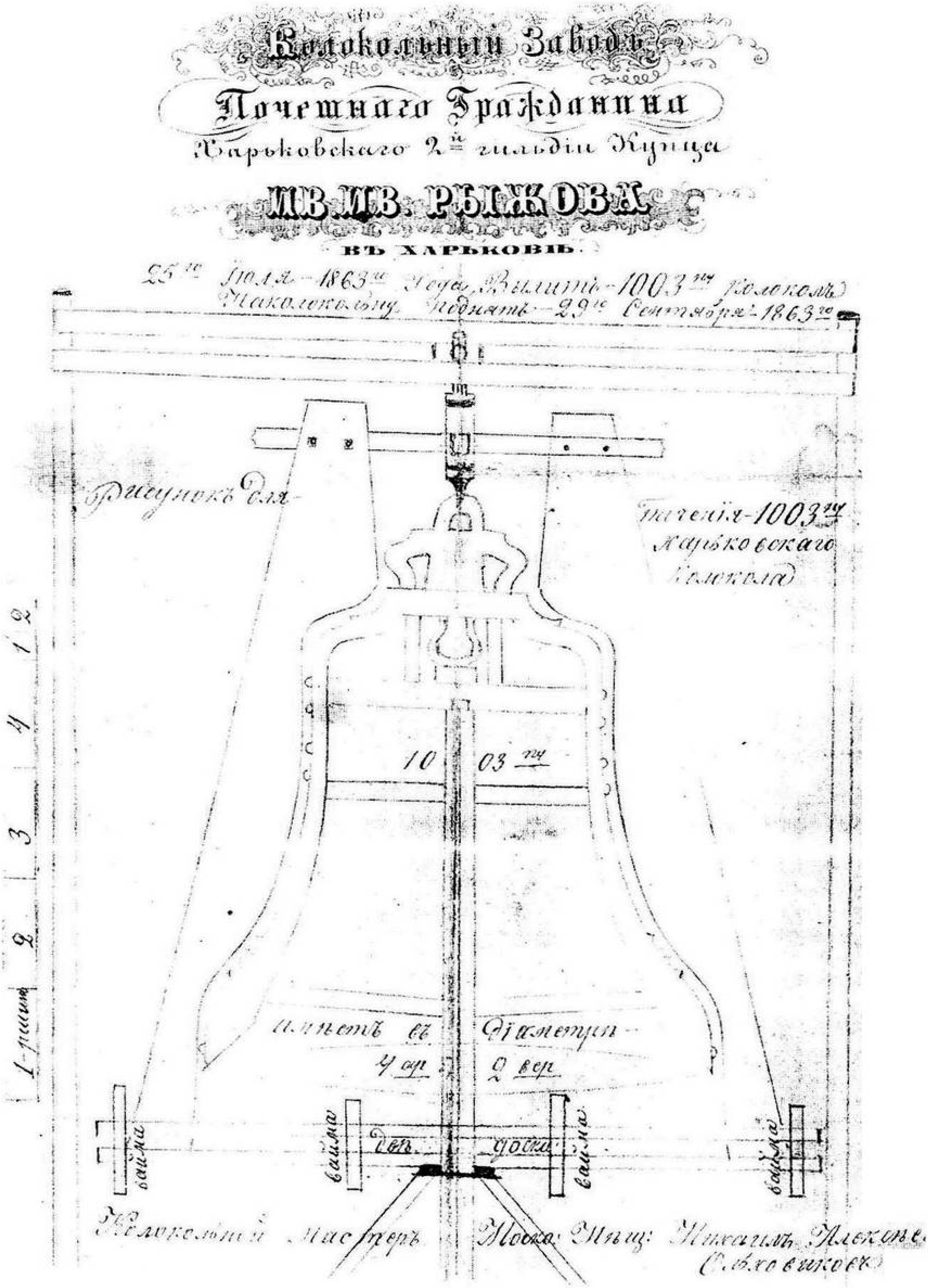
Документ 5. Інформаційний лист про дзвоноливарний завод І.І. Рижова.

Коли саме Рижов почав займатися промисловістю, відповіді не знайдено, але вже у 20-х роках мав мідно- та залізоливарні заводи. Згодом найняв двір у харківського купця Бесходарного, що знаходився на Поцигінській вулиці (від вул. Римарської берегом р. Харків до р. Немишлі), і разом з господарем розпочав справу. Але у 1841 р. частина будівлі згоріла. Тому Рижов купив ближче до пустиря кам'яний будинок, що належав удові генерал-майора Панютіна та титулярному радникові Каратасу. Захопивши частину пустища, він переніс на це подвір'я ливарний завод, а решту – до р. Немишлі, засадив садом. Вулицю невдовзі перейменували у Рижовську Набережну, але у 1894 р. її було перейменовано у вул. Франківську, а потім у Бахметівську. Зараз це вул. Шлюзова.

Іван Іванович з давніх-давен мав бажання зайнятися виготовленням дзвонів, і навіть у 1853 р. відлив набатний дзвін на своїх немишлянських заводах, який подарував другому резервному полку. Тоді ж його було встановлено на штабній вежі м. Чугуєва, де розташовувався корпус.

Та місто росло. Жилі приміщення будувались вже далеко за рижовськими цехами. Для будівництва подібного підприємства потрібно було шукати нові землі.

Ще на початку 50-х років міська влада розробляла план з'єднання Харкова з іншими містами центральної України і далі, до моря. Свого часу Рижов був міським головою, тому дещо знав про ці розробки. На цю годину поблизу Пісочинської слободи продавався невеликий хутір, що розташувався на шляху майбутньої залізниці, а поруч проходила велика дорога до Полтави. Іван Іванович придбав цей маєток, і року 1858, привізши з Москви збанкрутілого міщанина, розпочав будівництво нового ливарного заводу.

Документ 6. Креслення дзвона.

Михайло Олексійович Ольховіков (так звали міщанина) знався на дзвоновій справі, тому вбачаючи перспективу промислу, допоміг старому товаришеві. Розпочавши 4 травня 1858 року будівництво, вони встигли за 6 місяців (до 4 листопада) збудувати дві ливарні печі та ряд допоміжних споруд. На будівництво цих печей пішло: червоної цегли – 80 тис., білої – 10 тис. штук, заліза для зв'язування у печах – 250 пудів. На протязі наступних осінніх місяців над цими печами здійнялося приміщення заввишки – 9,5; завдовшки – 38 і завширшки – 20 аршин. Водночас будувалася дерев'яна будівля для обробки дзвонів. У цьому приміщенні встановили шліфувальну машину, яка мала колесо з кулаками діаметром 5,5 аршин. І як свого часу писав великий Шиллер до Гете, описуючи відлиття дзвонів:

«Утвердивши форму в глине,
Обожженную огнем,
Выльем колокол мы ныне.
Ну, живей, друзья, начнем!
Медь пружнее плавь,
Олова прибавь,
Чтобы с силой надлежащей
Медь лилась струей кипящей».

Разом з цією розпеченою міддю полилась слава про рижовські дзвони спочатку по Росії та Україні, а потім далі, за її межі.

Почала збуватися мрія Івана Івановича: спочатку з'явилися 40 та 160-пудові дзвони, котрі збуджували дзвіниці харківського Успенського собору та інших церков міста й околиць. А 29 вересня 1863 року з'явився на світ 1003-пудовий дзвін (16 т 389 кг), який у присутності великої кількості народу було піднято на перший поверх дзвіниці Успенського собору, де, доречно сказати, близько десяти років Павло Іванович (старший онук) служив старостою

(до 1885 р.). У 1867 р. був виготовлений дзвін для Вознесенської церкви на суму 427 р. с. А дещо пізніше, у 1875 р. – 320 пуд. 10 фунт. на суму 5018 р. 50 коп. сріблом. Та це лише невелика частка тієї продукції, яка виготовлялась рижовськими майстрами.

Після смерті діда (у 1863 р.) все майно по завіту у рівних частинах перейшло до Павла та Івана. Але рижовський дзвоновий завод взяла під свою опіку Настасія Тимофіївна, мати спадкоємців.

Як стверджує відомість:

«Колокольный завод, стоящий на полтавской дороге близ с. Песочина, принадлежащий потомственной почетной гражданке Харьковской I гильдии купчихе Настасье Тимофеевне Рыжовой.

Наименование изделий	*Число печей*	*Пудов*	*На сумму серебром*	*О мастеровых*
Колокола продаются по 15 р. 75 коп. серебром за пуд.				При заводе две печи медиплавильных и одна машина. Мастеров - 1, подмастерий - чернорабочих - 16 Все русские вольнонаемные
	2	4000	63000	

Особые примечания:

1. На заводе приобретается штыковая медь сибирских заводов покупкою в Нижегородской ярмарке, в Москве и Ростове-на-Дону. А олово в слитках – из Одессы, частью из Москвы.

2. Сбыт колоколов в г. Харькова, Полтавской, Ильинской и Курской коронной ярмарках.

3. Завод помещается в одном каменном здании и двух деревянных строениях, при которых находится машина для точения колоколов, действуя одноконным приводом.

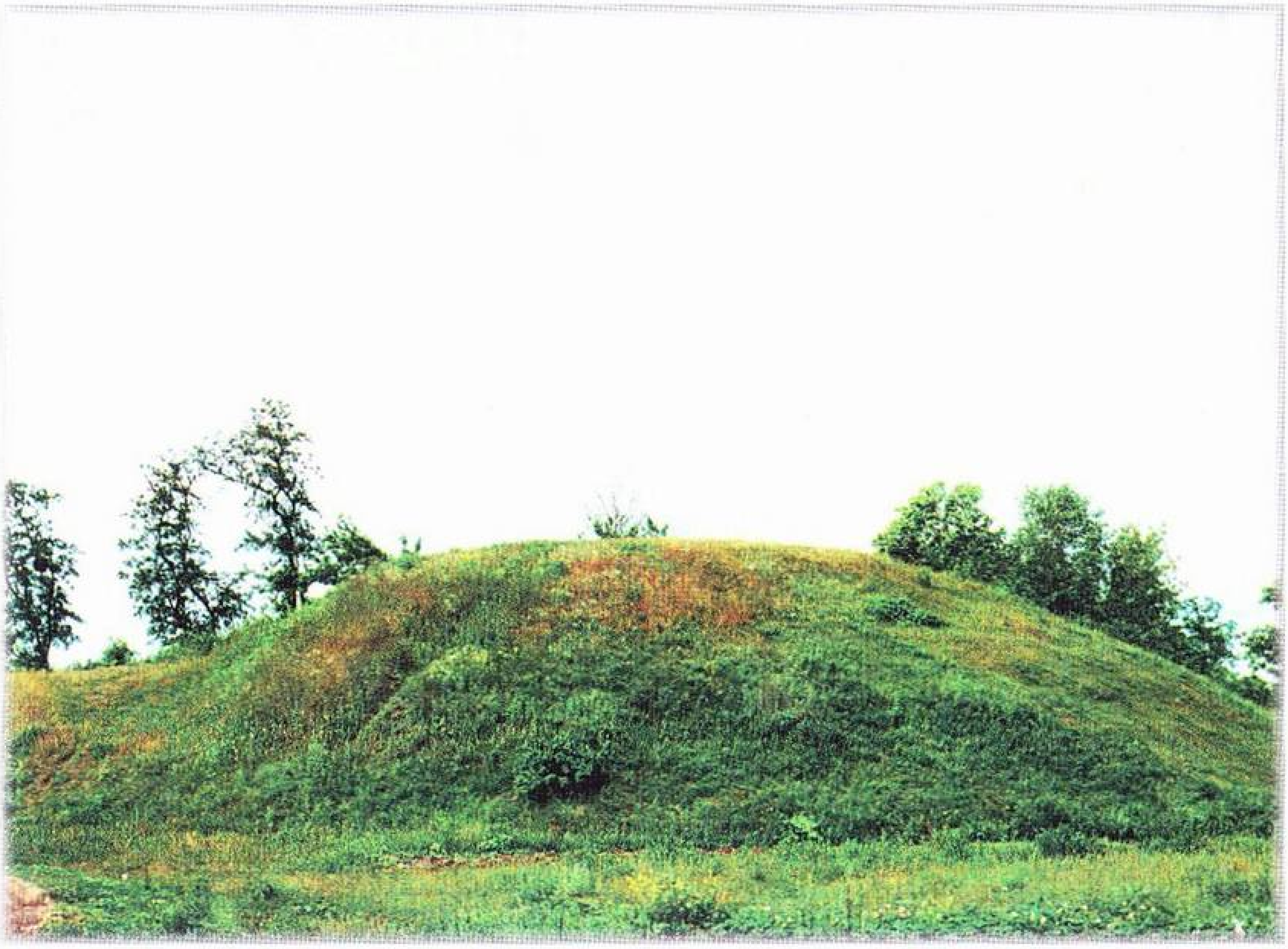

Фото 1. Курган «Хомякова могила».

Фото 2. Дамба і частина р. Пісочинки у сучасності. «Церковний став».

Фото 3. Змішаний ліс. У низині.

Фото 4. Сільська хата (М.С. Ткаченко. Олія).

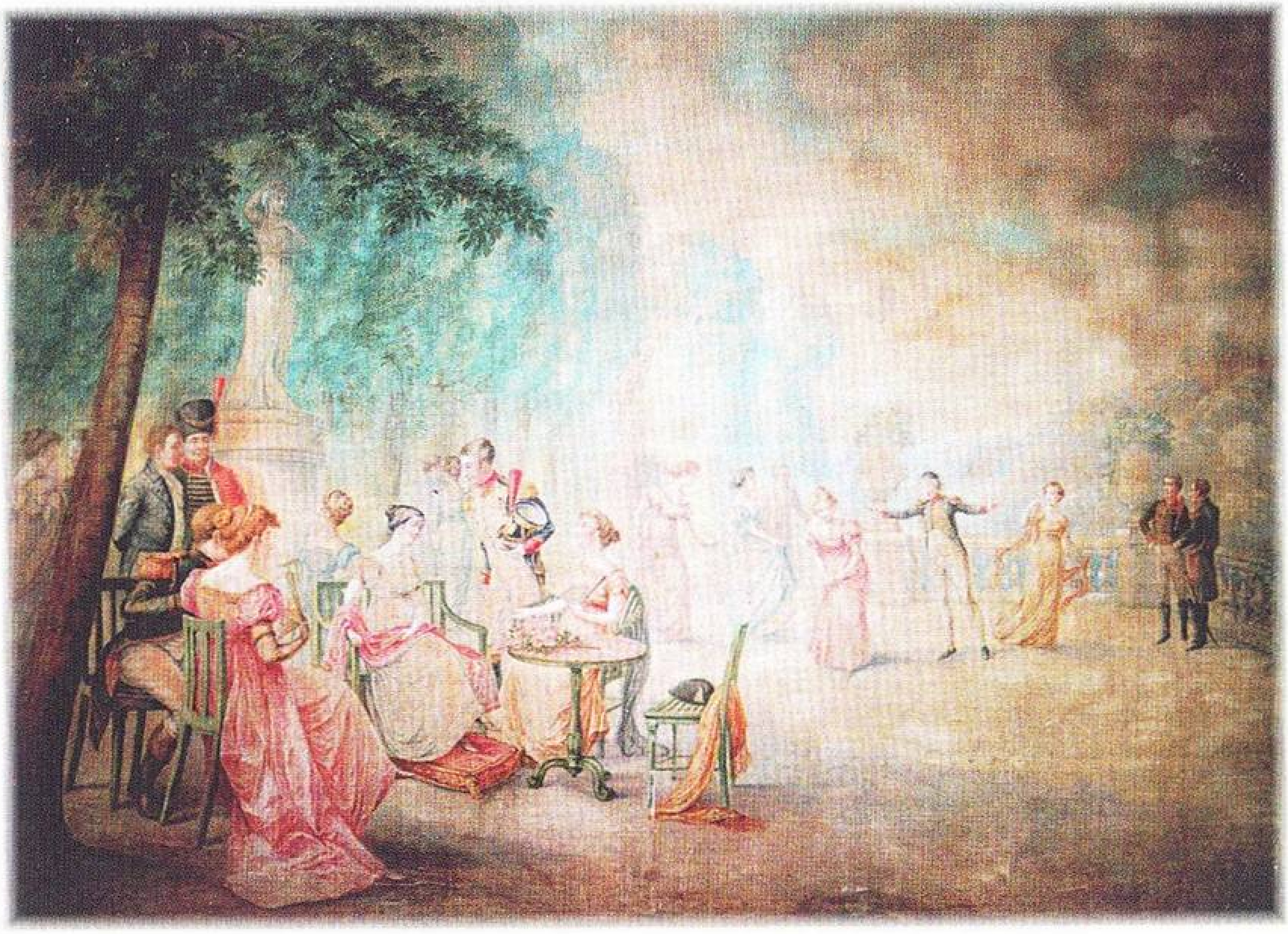

Фото 5. Бал у маєтку Рижова (Гобелен. 1911-1914 роки).

Фото 6. Хутір Череватий (М.П. Череватенко. Олія).

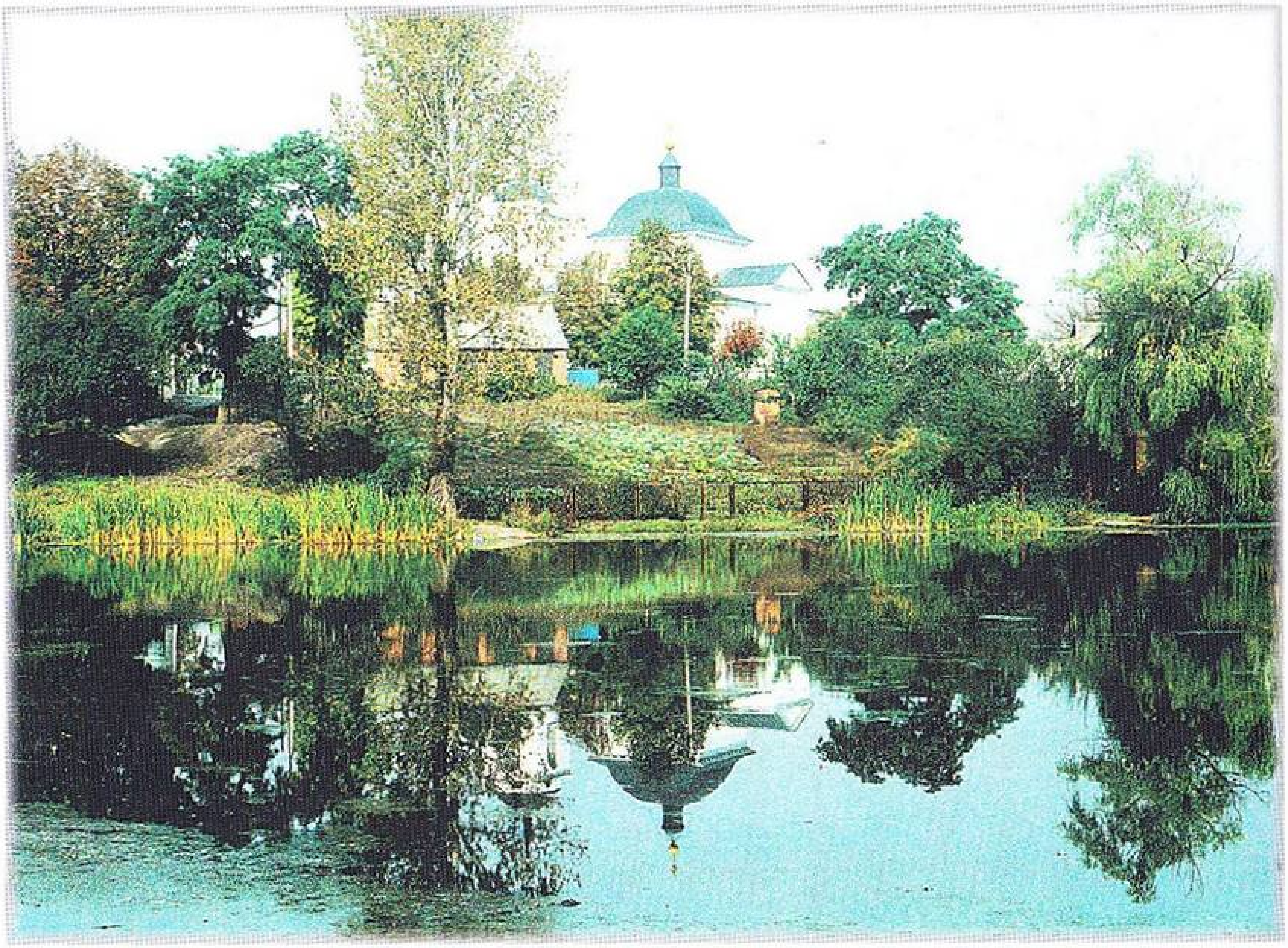

Фото 7. Став біля церкви.

Фото 8. Став у середині села.

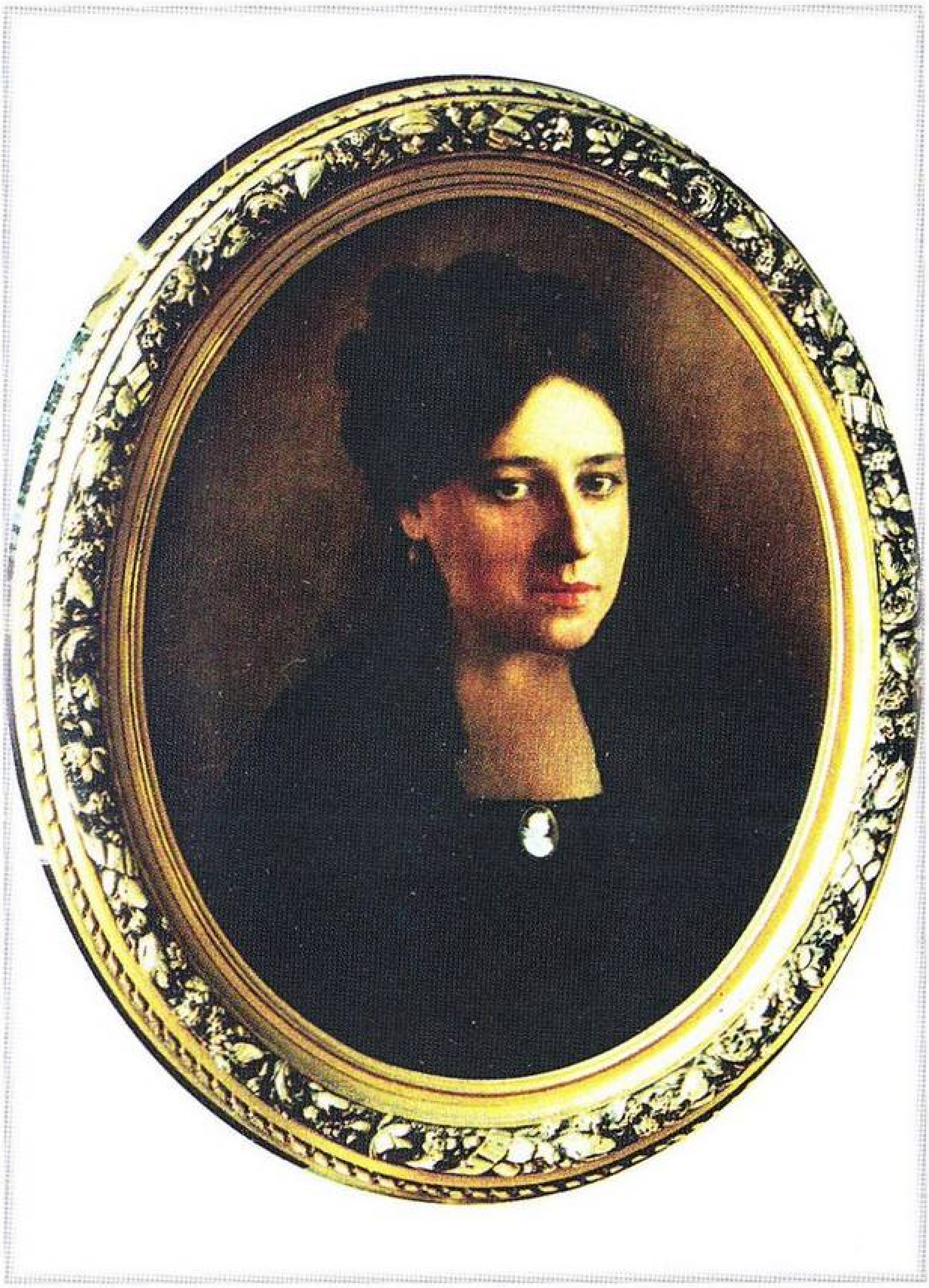

Фото 9. Олена – Ольга Петрівна Святополк-Мирська (горбуня). Жила у Москві, де працювала вчителем . Портрет написано з фотокартки худ. М.Н. Савенком у 1911 році.

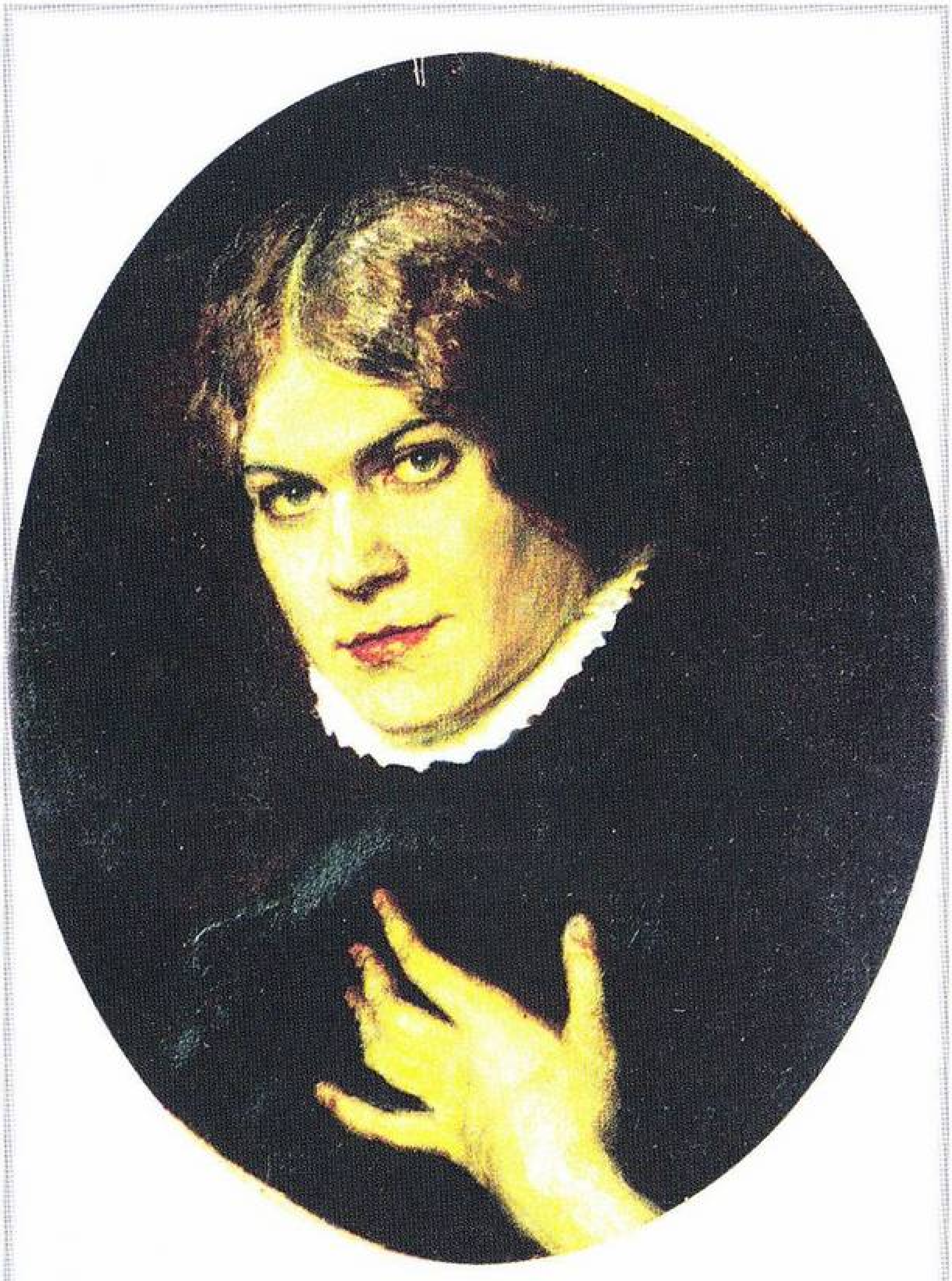

Фото 10. Рая – Софія Петрівна Святополк-Мирська (Похитонова). Виїхала за кордон. Портрет роботи худ. Г. Каменева. Олія. 1911 рік.

Фото 11. Вікові дуби. Рижовський парк.

Фото 12. Чумаки (М.П. Череватенко. Олія).

4. Старая медь из битых колоколов, а так же и штыковая с примесью известного количества олова, расплавливается в печи, потом выпускается в приготовленные формы для отлива колоколов».

Настасія Тимофіївна опікувалася цим підприємством до 1870 року. Далі заводом переймалися сини.

Як вже говорилось раніше, брати охоплювали великий спектр роботи від торгівлі на Суздальських рядах (зараз це територія парку біля історичного музею) до ливарних, вовномийних та винних заводів. Все це потребувало значних капіталовкладень, але Іван Іванович (молодший) був поганим економістом, тому він часто звертався до займових ресурсів, які мав звичку довго не віддавати. Щоб уникнути судових процесів, що негативно могли вплинути на положення в суспільстві, Павлу Івановичу постійно доводилося віддавати ці займи, що у травні 1871 року й призвело до розподілу промислового майна між ними. За умовою розподілу Рижовський завод перейшов у одноосібну власність Павла Івановича. Цей розподіл було зареєстровано 24 травня 1871 р. харківським нотаріусом Шелковим під №2906.

Відомо, що людина буває порочна в своїх діях. Мав свої хиби і Іван Іванович.

Як писав свого часу В.Н. Карпов у «Воспоминаниях» про село Кочеток, де мешкав один з товаришів Рижова, Нікітін, характеризуючи сутність купця: «... строгий и гордый был в то время богатый купец Иван Иванович Рыжов, родоначальник железо-скобяной и заводской торговли в Харькове.

Иван Иванович Рыжов был прямой и правдивий... У него были во всем крайности. Это была широкая и чистая натура русского человека.

– Уж если пить – так пить, а постить – так постить.

В дружной и веселой компании Рыжов позволял себе пображничать с таким большим ковшом, каким пивали во

времена Владимира Красное Солнышко.

Однажды, по обыкновению, Рыжов был приглашен Никитиным в село Кочеток во время курорта, после Троицкой ярмарки...

Вечер был прохладный. В зале шли танцы, а компания Никитина была занята пуншем.

– Ну что ж, Рыжов, – сказал Никитин, – надо бы поужинать.

– Дело хорошее, – ответил Рыжов.

– Но только это ваше дело, генерал. Вы – хлебодар, а я виночерп... Потому насчет выпивки – это уже мое дело... Ну ка, подойди сюда, – сказал Рыжов, обращаясь к слуге, и приказал ему подать шампанское со льдом...

Между тем слуга принес бутылку шампанского.

– Ваше превосходительство, – обратился Рыжов к Никитину, – да защити же ты купца Рыжова от посмеяния. Что же это он на мое требование принес одну бутылку. Да я умру от сраму...

– А сколько же тебе надо? – смеясь, спросил Никитин.

– А вот сколько, – ответил Рыжов, обращаясь к слуге: – давай сюда ящик шампанского...»

Проживши у такій напрузі після сварки з братом ще 7 років, на 46 році життя Іван Іванович помер (у 1878 р.). Його було поховано на міському кладовищі поряд батька та кількох членів родини.

Після розподілу майна Павло Іванович взявся до упорядкування заводу.

Розрахувавшись з кредиторами, поволі почав піднімати його матеріальний стан. З'явилися нові постачальники сировини, нові замовники. Знову про них пішла добра слава. Але будучи щедрою і дуже набожною людиною, Павло Іванович значну частину прибутку вкладав у меценатську діяльність. Так у 1875 р. він подарував кілька 40-пудових

дзвонів тому ж Успенському собору. Згодом витратив значні кошти на його ремонт та оновлення церковного начиння. До 1880 року завод опустив стрілку показників у порівнянні з часом керування Настасії Тимофіївни, до 3100 пуд. на рік. Відповідно, впала й сума прибутку – майже до 48825 рублів. Довірившись на порядність та знання справи урядника, Павло Іванович пустив завод на самоплив, завдяки чому одержав ще одну неприємність. У грудні 1880 р. громада с. Огульці Валківського повіту за допомогою священника місцевої Покровської церкви замовили понад 130-пудовий дзвін, що коштував 2065 р. 02 копійки. Більшу частину коштів громада сплатила одразу, а решту виплачувати відмовилась, бо у короткий термін дзвін розбився: сказалась якість металу.

Церква повністю захопила Павла Івановича, тому всі заводські справи перейшли до рук сина Павла, що на той час вже досяг повноліття.

Лише на сім років Павло Іванович пережив свого брата. 14 березня 1885 р., на 58 році життя він помер від серцевого нападу. Жалобну службу правив преосвященний єпископ Харківський і Охтирський Амвросій разом з преосвященним єпископом Сумським Геннадієм та соборним духовенством. Захоронення відбулося на міському кладовищі 16 березня 1885 року.

Через два роки після смерті батька, 12 січня 1887 року Павло Павлович порушує у міській управі питання про будівництво на рижовських землях заводу із виробництва свінцевих білил. За дозволом управи його було збудовано на території вже існуючого підприємства. Надійною опорою і порадницею у цій справі була його мати Павла Володимирівна (донька московського купця Носова) та сестра Галина Павлівна (за чоловіком Огнелкова).

Фото 11.
Павла Володимирівна Рижова.

Та незважаючи на будівництво цього заводу, Павло Павлович продовжував ливарницьку справу. Вже 19 січня 1888 року з дозволу імператора було відлито мідний дзвін із зображенням його величності та імператриці з цесаревичем для Паризької виставки 1889 року. Автором креслення був сам Павло Павлович.

А 5 червня 1890 року на день аварії царського потягу (1888 р.) ним було відлито 17-пудовий 35-фунтовий срібний дзвін, який у тому ж році встановили у капличчі на ст. Борки, де трапилась трагедія.

Ходить легенда, що на початку XX ст. Павло Павлович відлив 2000-пудовий дзвін для Курязького монастиря, і що 40 пар волів не змогли зрушити його з місця, щоб відтранспортувати до собору. Тоді винахідливий управитель заводу запропонував впрягтись всім бажаючим, а попереду пустив дві підводки: одну з вином, а іншу – з пампушками. Стомилась людина, підійде, вип'є вина з мідного ковша, візьме пампушку – і знову до роботи. Так і дотягли до призначеного місця.

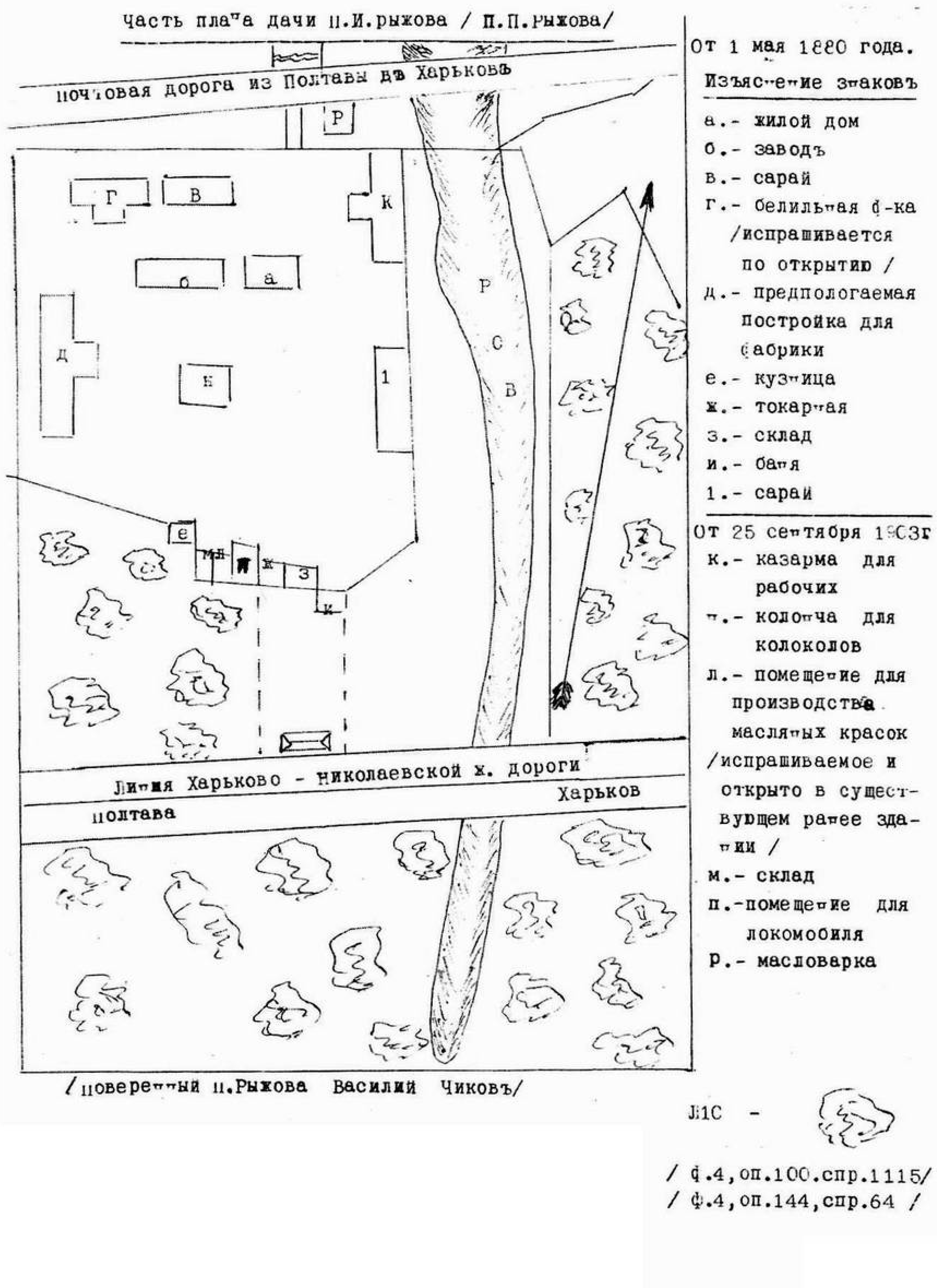
Окрім вище перерахованих, було безліч менш значних подій, які теж знайшли гідне місце на сторінках історії. Однією з таких подій була добудова пісочинської Василівської церкви та дарунок їй кількох нових дзвонів (один з

цих дзвонів знаходився на його дзвіниці з перервами у часі до 2002 року, а після заміни з приводу його повної непридатності, зник у невідомому напрямку).

Іншою подією було будівництво холодногірської Озорянської церкви у другій половині XIX ст.

Ще у 1895 році приватний повірений товариства «Пономарьов і Рижов» Брагінський подав прошеніє до Харківської Єпархії з приводу стягнення із харківської Озорянської церкви коштів за постачання будівельного матеріалу (цегли, деревини та металевих виробів) на її будівництво. Сума боргу становила 1874 руб. 84 копійки. Ця тяжба нічим не скінчилась.

13 квітня 1903 року П. Рижов вирішив питання з будівництва заводу олійних фарб. А незабаром дільничий лікар Феоктистов, заводський інспектор, земський ветеринарний лікар Щербинін та пристав 1 статті зробили огляд місцевості і надали звіт: «Господин Рыжов имеет два разрешения харьковского губернского правлення на устройство химического заведения: от 30 апреля 1880 г. и 3 февраля 1887 г. Оно помещается в двух отдельных зданиях, из которых одно деревянное, обложенное только кирпичем, а другое каменное». Комісія у складі харківського повітового лікаря П. Феоктистова, члена управи Ольховського та санітарного лікаря харківського повіту Сизова розглянула звіт і зробила ряд зауважень. Потім на засіданні лікарського правління винесла рішення: «...что не встречается препятствий в санитарно-гигиеническом отношении к разрешению П.П. Рыжову на принадлежащем ему дворовом месте при ст. Рыжов Харьково-Николаевской железной дороги устроить фабрику для приготовления масляних красок». (див. план на рис. 26).

План 12. Частина плана дачі П.І. Рижова.

Не менш цікавою була політична сторона діяльності Рижових: будучи здавна потомственними почесними громадянами та купцями I гільдії, вони на протязі багатьох років (від 1871 і до більшовицького перевороту 1917 р.) обирались «глашатаями» [11] міської думи.

З приходом більшовицької влади, майже на століття зникла дзвонова справа. І лише наприкінці XX ст. місцева мешканка Ніна Семенівна Багрич відновила її.

Та озираючись з вершини нового тисячоліття на події минулого, важко не звернути увагу на передбачливість великого Шиллера, який у своїх рядках описував могутню силу подиху дзвону:

«И звук пойдет к столетьям дальним
И многим смертным слух пленит,
Застонет жалобно с печальным
И в хор мольбы соединит.
Чтоб земнородным ни послала
Судьба, свершила свой закон,
Про все звучит венец металла –
И поучителен им звон».

ЧАСТИНА VI

ЦЕРКВА ТА ДУХОВЕНСТВО

«Під курганом сіли відпочити,
Є і річка й золоті піски,
Та й лишились слободою жити
Мандрівні, веселі козаки.

Змурували білі стіни храму,
Господу несли земний уклін.
До сих пір лунає над вітрами,
Благовісний Пісочинський дзвін...»
(Кость Маковійський)

Церква – це від Бога поставлене суспільство людей, об'єднаних спільною вірою, законом Божим, священоначалієм і таїнствами.

– Грецький переклад слова церква – «εκκλησία» – означає народне зібрання.

– Етнонім слова «церква» – привільне від грецького - «kυρcακη» – «Дім Божий», або від латинського «circus» (цъ§кΔтє) - коло.

Ціль церкви – освячення людей та єднання їх з Богом [12].

Масове переселення із-за Дніпра на Слобожанщину почалося на початку XVII ст. Відомо, що переселенці брали з собою все потрібне для життя на новому місці: живність, худобу, знаряддя праці.

На той час православна віра в житті українського народу мала велике значення. Люди були дуже релігійними, але їм постійно доводилося захищати православну віру від утисків католицтва та унії. Разом із переселенцями на Слобожанщину приходили священники й церковний причет (13). Вони привозили образи, антиминси (плащаниці), [14] церковне начиння й богослужебні книжки українського друку, й навіть дзвони.

Під час одного з переселень, на початку 60-х років XVII ст., Ярема Балашу Тенетевський купив у важко прохідних лісах на пагорбі, біля чистої, прохолодної річечки, за 150 грошей пасіку у Олексія Курязького, на якій утворив «грунт» і млин. З цієї пасіки був чудовий краєвид на захід і південний захід. Це було дуже гарне місце й у стратегічному відношенні, бо всі луки на протязі декількох кілометрів було видно як на долоні, а зі сходу й півночі стояв густий ліс. Тому на цій пасіці набожні переселенці міста Харкова й вирішили побудувати монастир. Тут, на значній відстані від міста, осторонь громадських справ, вони могли спокійно звертатись до Бога.

На чолі цієї благочестивої справи стояв тодішній полковник харківсько-слобідського полку, славнозвісний стольник Григорій Дорофійович Донець-Захаржевський.

Григорій Дорофійович заплатив Тенетевському 200 золотих, та ще й у додаток дав млин із землею під Данилівкою, що на р. Харків.

Помічниками в справі будівництва й «ктиторами» [15] були такі прихильники Божого Престолу як суддя Іван Лазченко, сотники Костянтин Парасович, Степан Свищ, Логін Люботинський, Тимофій Лаврінович Клочко (полковий суддя), Яків Лисий Ісаєвич, отаман Матвій Кременецький, Війт Іван Осипович, Максим Ценківський, писар Іван Мєсний, писар Григорій Іванов, протопоп Захарій Филимонович. Але найголовнішим помічником і правою рукою був один з набожних жителів Харкова, відомий міщанин пан Логвин Федорович.

Будівництво чоловічого монастиря було недовгим. 28 квітня 1673 року вже було збудовано й освячено дерев'яний Свято-Преображенський храм. Згодом з'являються ще дві церкви – Георгієво-Петровська та біля самої річечки Куряж невелика дерев'яна Свято-Онуфріївська (кам'яну

збудовано й освячено у 1753 р.) з келіями.

З-під престола церкви Святого Онуфрія витікало джерело свіжої води й поповнювало колодязь, збудований під амвоном [16], а звідти трубами виходило за огорожу церкви. Водночас з будівництвом Свято-Онуфріївскої церкви будувались печери, з котрих ішов хід до Свято-Преображенського (Старо-Спасського) храму, що стояв на пагорбі. Скільки монахів було спершу у монастирі – невідомо, та у 1687 році – 40 чоловік. На початку 20-х років XX ст. цей монастир було закрито, а згодом зруйновано.

За кілька років до заснування Курязького монастиря було збудовано церкву у селі Пісочин, але перші дані про неї надходять лише з 1670 року.

Згодом Свято-Василівська церква була підпорядкована Курязському монастирю, а він у свою чергу – бєлгородській єпархії (Слобідська Україна не мала своєї власної єпархії, тому вона повинна була визнати свою залежність від бєлгородського владики, рівно як у військових, так і політичних справах залежала від бєлгородського воєводи). Та бєлгородські архієреї не дуже цікавилися звичаями слобідсько-української церкви. Вони відразу почали вводити свої закони: так митрополит Авраамій виступив проти українського звичаю обливати новонароджених і постановив, щоб їх занурювали (на російський манір) при хрещенні. Він також обложив зборами усі українські церкви.

А щойно канонізований за своє суворе чернече життя Іоаков Горленко (батько котрого був прилуцьким полковником у Гетьманщині, а мати – донькою гетьмана Д. Апостола), що вчився у Київській духовній академії, але не скінчив її, вів жорстку боротьбу з недбалим духовенством. І не дивлячись на своє українське походження, зламав старі українські звичаї. Він звелів вислати усі книжки українського друку до бєлгородської консисторії. Натомість, церк-

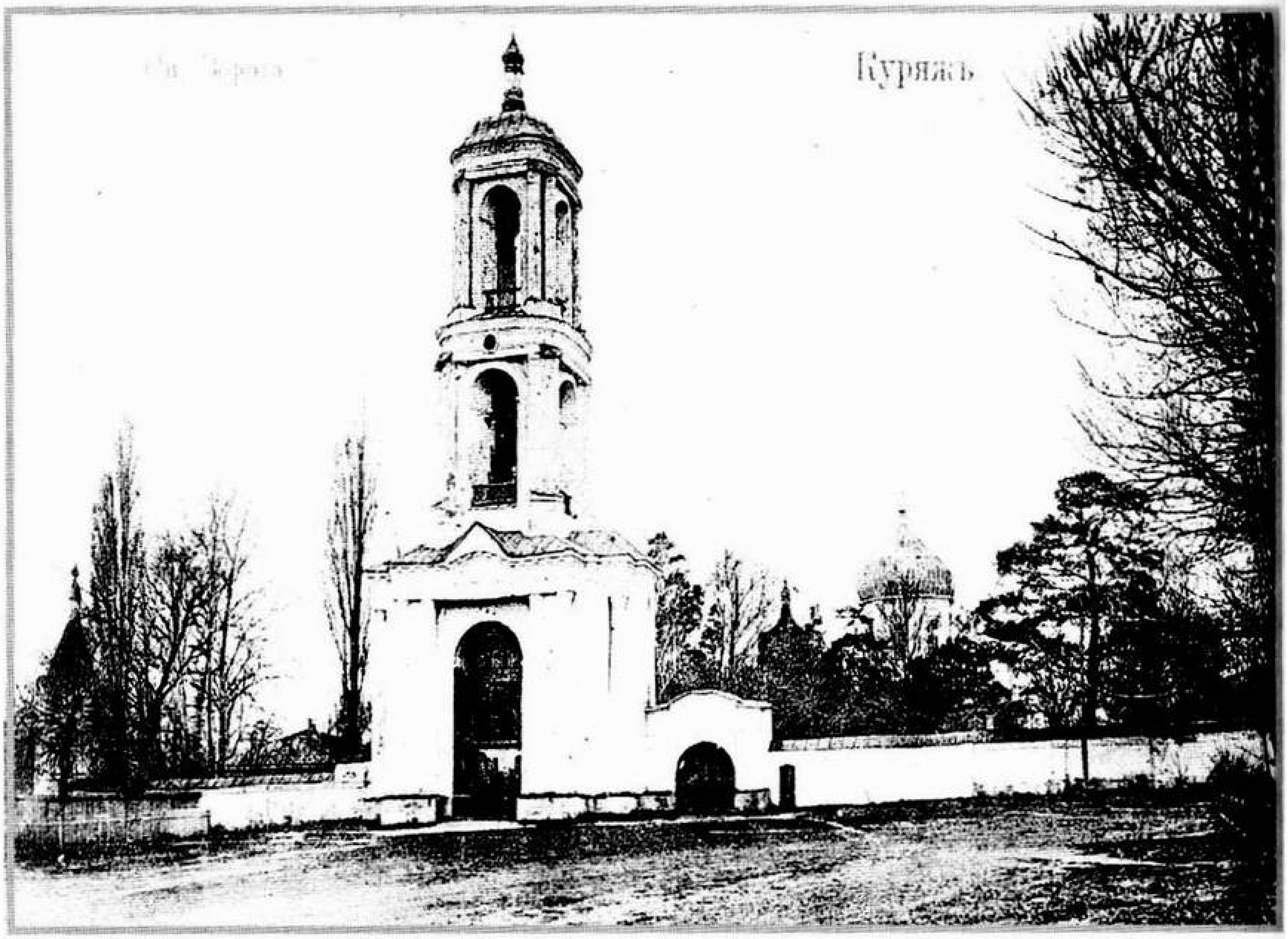

Фото 11. Св. ворота монастиря «Куряж».

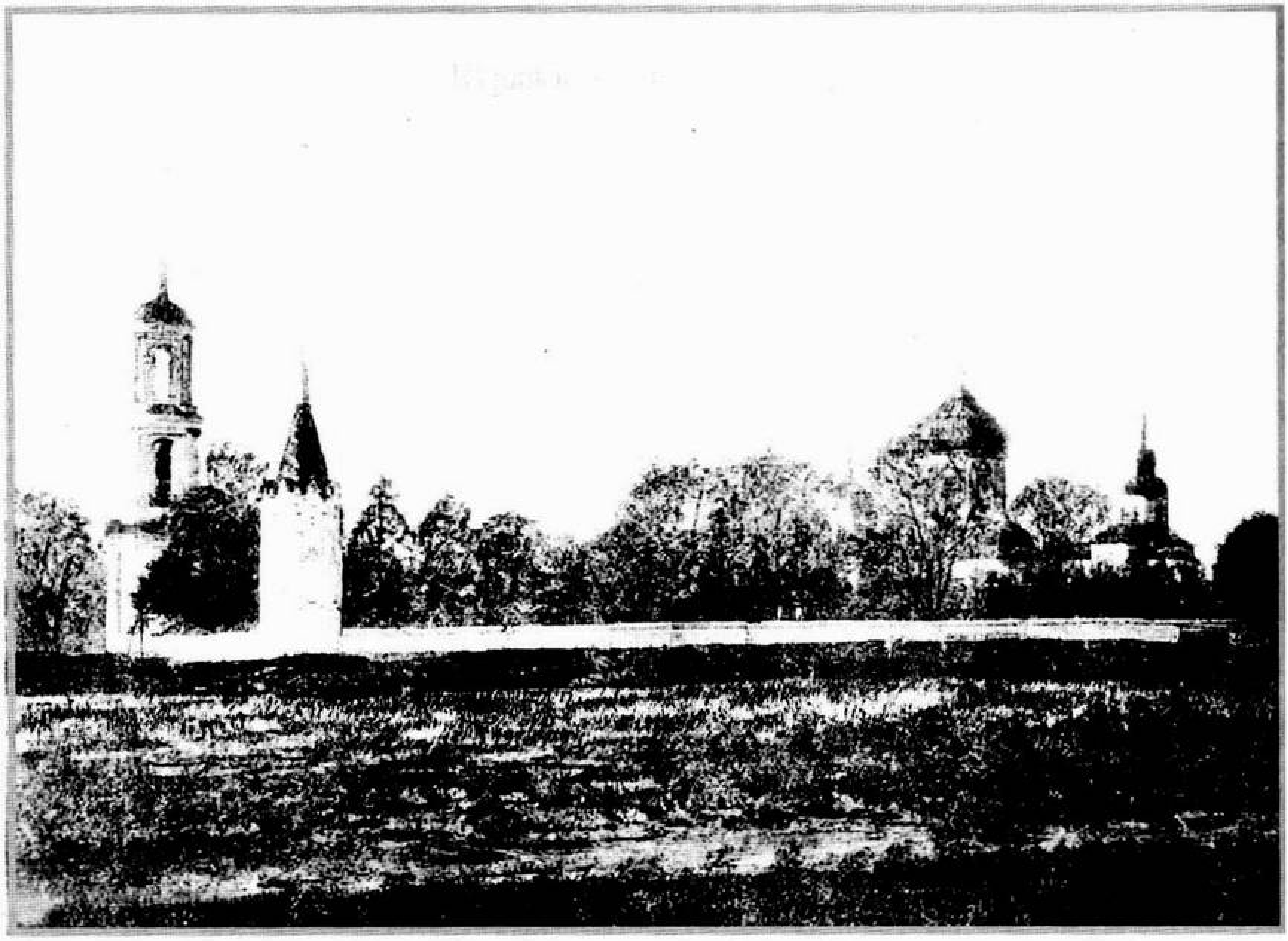

Фото 12. Монастир «Куряж» з південно-східного боку.

ви одержали російськомовні книжки, виписані з Москви.

Через те по церквах харківської єпархії менше було старовинних книжок українського друку, ніж російського.

Самостійна слобожанська єпархія була відкрита у 1799 р., але служба ведеться російською мовою й до сьогодні.

З монастирських записів ми дізнаємося, що: «Близ большой дороги из Харькова в Полтаву, по берегам реки Безчереватой, в 10 верстах от Харькова, в купчей записи 1698 г. «Васильевский песочинский поп Петрь» подписался вместо неумевших писать продавцов земли».

Пізніше, у записах того ж монастиря знаходимо, що: «Вдова полковника Федора Григорьевича Донца (сина Г.Д. Донця) в своей записи 1706-1707 г. октября 28 говорит, что супруг ея, ревнуя благочестию отца своего, пожертвовал Куряжскому монастырю два грунта» в селе Песочине, а на тех грунтах по обе стороны берегов реки поселились вольные люди Черкасы». По этим словам видно, что Песочино поселилось при полковнике Донце, и первый песочинский храм во имя Святого Василия Великого построен около 1670 г, тем более что по делам 1681 г. Песочино назывaлось селом».

Про вигляд пісочинської дерев'яної церкви точних даних немає.

Звертаючись до праці П. Фоміна, ми дізнаємося, що: «Первые храмы совершенно воспроизводили архитектурный тип украинских храмов правобережного Заднепровья в разнообразных видоизменениях».

Відвідавши Україну, сірійський мандрівник архидиякон Павло Алеппський у 1654 році писав: «... их изящное, трехкупольное и пятикупольное многоглавие, стройность, грациозное устремление к небу, живую иконопись с западно-европейскимь влияниемь, роскошные иконы сь порази-

тельной резьбой и блестящей позолотой, красивыя звоницы и крытые навесы вокруг храмов с решетками и точенными столбами».

Дійсно. Саме такі ошатні церкви були притаманні Слобожанщині, але тільки для великих міст. Маленька лісова слобідка спроможна була мати лише невеличку церкву, в котрій не могли вміститись усі її мешканці, і дехто слухав молитви у дворі під віковим дубом.

Перша Свято-Василівська церква мала приблизно такий вигляд, як на рис. 12.

Дерев'яна пісочинська церква стояла осторонь самої слободи, ближче до великої дороги з Полтави до Харкова. А незалежно від церкви знаходились землі, колись даровані дружиною Федора Донця. Не дивлячись на те, що не було ні плану, ні межевої книги, церковнослужителі безперешкодно користувалися нею. Пізніше, у межевих книгах, що зберігалися у Курязькому монастирі, описувалося, що 11 серпня 1826 року була зроблена перевірка межі церковних земель у дачах слободи Пісочин і володіннях військових обивателів і міжполосних володінь, що відмежована 10 липня 1777 року землеміром капітаном Марком Голостеновим. Порівнюючи з планом (дивитися

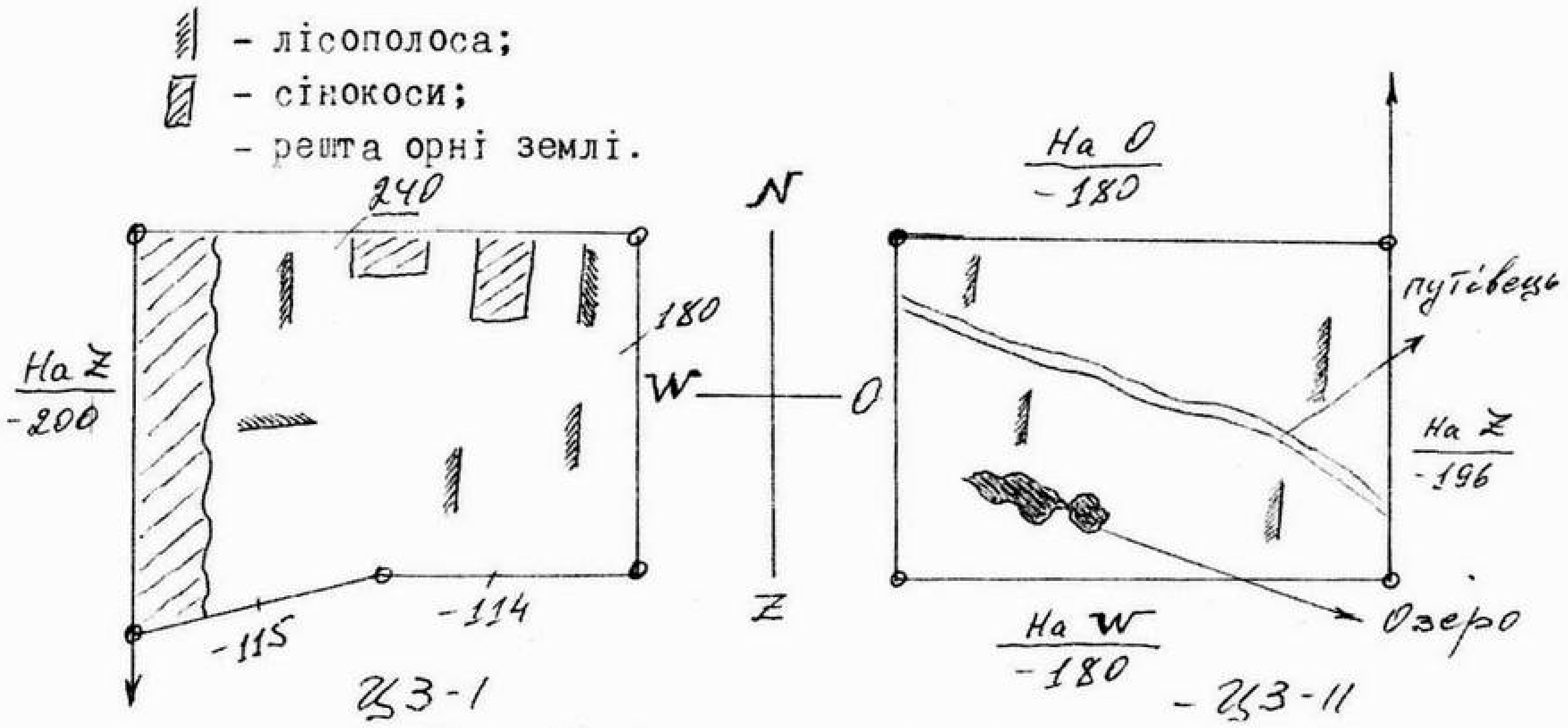
Рисунок 12.
Свято-Василівська церква (вар і ант).

план 13), записи даних вимірів показують, що перший наділ церковної землі (ЦЗ-1) знаходився у «Кубраховім урочищі» (житловий масив «Минутка») і мав орні землі, сінний покіс, що становило вісімнадцять десятин, вісімсот двадцять шість квадратних саженів (20,52 га).

Другий наділ (ЦЗ-ІІ) знаходився неподалік від села, по правій стороні р. Уди, в урочищі, що називалося «Кручею». У сучасності це частково землі житлового масиву «Мобіль» й західніше, до золочівської залізниці.

До складу цього наділу також входили орні землі. Але, на відміну від ЦЗ-І, через нього проходив путівець й знаходилося два озера. Загальний розмір ЦЗ-ІІ – 14 десятин, 168 квадратних сажень (15,44 га).

Разом наділи становили 33 десятини (35,96 га).

План 13. Схема церковних земель.

Понад півтора століття (час, що нам відомий) проіснувала дерев'яна церква, і лише завдяки наполегливості священника Семіона Теленговського та церковного старости Прокопа Пирога і за підтримки парафіян: військових обивателів – Олександра Шевченка, Івана Яременка, Онуфрія, Семена і Петра Павленків; Назара і Семена Яременків, Микити і Семена Кононенків; Андрія і Гордія Колядів; Пав-

ла Шевченка; Семена, Федора та Івана Варибрусів; Якима і Романа Кушнаренків; Данила Череватенка; Марії і Григорія Хоменків; Семена Міщенка; Панаса Слюсаренка; Ільї Щербаня; Абрама Шутки; Антона Голорчшенка; Тихона Кушнаренка; Василя Єременка; Дмитра Шевченка та відписних від монастирів слобідських селян – Якима, Павла і Наума Мотори; Дем'яна та Миколи Передеріїв; Федора і Павла Заїк та місцевого писаря військового обивателя Микити Єременка (й за їх кошти) у 1823 р. почалось будівництво нової церкви.

Ще до подачи «прошенія» у єпархію парафіянами було збудовано власний цегляний завод, і за літній період виготовлено 60 тис. шт. цеглин.

А 16 лютого 1820 р. священник Теленговський писав у своїй доповіді єпископу Слобідсько-Українському Павлу: «Означенная приходская наша деревянная церковь от давности старения ея в стенах и всем корпусе приходит в ответшалость, почему с общего нашего согласия располагаем наместо оной строить новую каменным зданием...».

Васильевская церковь в с. Песочин Харьковского уезда, 1828 г.: общий вид.

Рисунок 13. Василівська церква в с. Пісочин, загальний вигляд. 1828 р.

Окрім того, він просив дозволу єпископа використати одну тисячу рублів із церковної казни для найму будівельників та потрібного матеріалу.

Нова кам'яна церква будувалась разом з дзвіницею, у котрій по закінченні знаходи-

лось 4 дзвони: 1-й дзвін важив 15 пудів 16 фунтів; 2-й – 6 пудів; 3-й – 2,5 пуди; 4-й – 1,5 пуди.

Вінчав двоповерхову дзвіницю ангел, що тримав хрест у руці. (На початку XX ст. хрест було замінено на сурму).

Поява нової церкви сприяє збільшенню приходу. До храму потяглися мешканці села й довколишніх хуторів. За документами 1844 року від с. Пісочина на 1828 р. було:

"- військових – 16 чоловіків, 22 жінки;

- державних селян – 286 чоловіків, 330 жінок.

Від х. Гуки:

- економічних селян – 76 чоловіків, 72 жінки.

Від х. Надточії:

- державних селян – 62 чоловіки, 71 жінка;

Від х. Іванівський (поміщ. Кол. Рад. Петра Прокоповича):

- селян – 11 чоловіків, 15 жінок.

Від х. Оленівський (поміщ. майорші Олександри Данилівни):

- селян – 7 чоловіків, 12 жінок.

Від х. Лопатинський (пом. Кол. Асес. Олександри Филипівни):

- селян – 2 чоловіки, 2 жінки.

Від х. Микитинський (пом. 7-го кл. Микити Дяченка):

- селян – 14 чоловіків, 11 жінок.

Від х. Череватий (поміщ. штабс, капітана Павла Іоніна):

- селян – 8 чоловіків, 9 жінок".

Загальна кількість парафіян складала 488 чоловічої й 549 жіночої статі. Отже, за даними цього документу у пісочинській Василівській церкві на 1828 рік нараховувалось 1037 парафіян.

Та вже у 1870 році почалася епідемія холери:

«Появлению холеры в Харьковском уезде предшествует метеор, а прекращению оной – северное сияние».

Взагалі, на середину XIX ст. припало декілька значних епідемій холери, що знищило велику кількість населення й худоби.

На 1864 р. у селі Пісочині нараховувалось лише 393 чоловіка й 409 жінок. Але до кінця 80-х років цього ж століття населення поволі збільшувалось й виникла необхідність розширення храму.

У 1888 році до Консисторії подано «прошеніе» на розширення Василівської церкви. А 22 січня 1890 року надійшов звіт від священника слободи Ольшанської – Олексія Грекова, в котрім він сповістив архієпископа Харківського й Охтирського Амвросія про завершення добудови Пісочинського храму:

«Въ селе Песочине Васильевская церковь расширена устройствомъ при ней двух боковых каменных пределов – северный во имя Иверской Божьей Матери, а южный – в честь первоверховных апостолов Петра и Павла, а также расширена и западная часть церкви, которыя работы в июле 1889 года, вчерна, и отделаны.

... В Васильевской церкви харьковскими купцами Иваном Безчетвертным, Павлом Ламеховым и Павлом Рыжовым построены (пока вчерне) на собственные их средства, два боковых придела. Кроме того, в течение же оного года не прекращались приношения в церковь в виде церковных свечей, деревянного масла, ладана и прочих...»

Але із закінченням добудови храму матеріальний стан місцевого духовенства не покращився, а навіть погіршився. Причиною стали поганий врожай та малоземельність населення, через що церковники не отримували ані харчів, ані грошей, бо парафіяни змушені були купувати хліб ще з осені.

До Великої Жовтневої революції надійною опорою і гарантом покори населення була церква. Але вже на початку 20-х років XX ст. декретом Ради Комісарів діяльність церкви було заборонено. Згідно цього декрету все майно Василівської церкви підпорядковувалось місцевій владі – військово-революційному комітетові.

СЛУЖБОВІ СХОДИНКИ СВЯЩЕНОЦЕРКОВНОСЛУЖИТЕЛІВ

Історія не залишила нам повного переліку, за яким ми могли б спостерігати проходження службових сходинок священноцерковнослужителів (с.ц.с.) понад 330-річне існування Свято-Василівської церкви. Ми також не знаємо ім'я першого священника, зусиллями якого була вона збудована. Лише з купчої грамоти 1698 р. до нас доходить перше ім'я пісочинського священника – піп Петро.

Зі знищенням Курязького монастиря (1932 р.) назавжди зникає і його архів.

Пішла в небуття понад сторічна історія пісочинської слободи, а разом з нею і відомості про церковних служителів XVIII ст.

Лише архівні сторінки іноді доносять нам деякі імена:

... до 1812 р. пісочинським священником був Трохим Петренко. Після його смерті лишилася 21-річна дружина Кирилія.

Закінчивши свій бойовий шлях, приходить на Слобожанщину син чорноморського військового козака Семіон Яковлевич Теленговський. Двадцятип'ятирічного священника, котрий не вчився у школах, але добре знав церковну справу, було призведено в інодиякони у архієрейський штат. А 2 липня 1812 р. Христофором Єтихоном Слобідсько-Українським і Харківським призначено священником у

пісочинську церкву, на що ставленську грамоту мав.

За будівництво кам'яного Свято-Василівського храму у 1831 р. Семіон Теленговський отримав від Священного Синоду благословіння, з врученням на те свідоцтва.

За даними с.ц.с. за 1844 рік, 57-річний Теленговський мав 51-річну дружину Тетяну Миколаївну та 17-річного сина Михайла.

З цього ж документу ми дізнаємося, що з 1824 до 1838 року дияконом у пісочинській церкві був 21-річний Герасим Яковлевич Ставицький, двоюрідний брат 51-річного позаштатного диякона (1792 по 1824 р.) Якова Івановича Ставицького, звільненого за хворобою. Яків Іванович мав 49-річну дружину Марину Дмитрівну та дітей від першого шлюбу: Ксенію – 27 років, Ганну – 23 років; від другого шлюбу Ольгу – 12 років.

Дружиною Герасима Ставицького була 19-річна Наталія Михайлівна, котра після смерті чоловіка у 39-річному віці по указу Консисторії була відправлена у «Богоугодное заведение» і повернулась лише 50-річною жінкою, а діти: син Митрофан – 11 років та донька Єфросинія – 12 років, були відправлені до навчання.

З 1838 р. дияконом становиться 30-річний Яків Михайлович Раєвський. Дияконів син Яків по закінченні Харківського духовного училища був призначений до церкви слободи Ольшаної пономарем, а з 22 жовтня 1838 р. Преосвященним Самароїдом Архієпіскопом Харківським і Охтирським було посвячено у стихар (богослужебна одежа для прислужування). Яків Раєвський мав 19-річну дружину Ганну Євстратієвну, та 1-річного сина Митра.

З 1823 р. пономарем призначається 17-річний Степан Євстафійович Ставицький, котрий на утриманні мав 15- річну сестру Ірину.

З Вовчанського повіту слободи Великий Бурлук 12 жовтня 1833 року у пісочинську Василівську церкву був призначений пономарем 36-річний Іоан Іоанович Вечоркін.

Іоан Вечоркін отримав освіту від свого покійного батька, бурлуцького диякона, котрий навчив його слов'янській, пруській грамотам та церковному співу. З 30 травня 1844 р. Вечоркіна переводять до м. Харкова у Архангельську церкву.

Після закінчення харківського повітового училища 27 жовтня 1842 р. до волосного села Сінолицівки у Миколаївську церкву було призначено пономарем Михайла Семіоновича Теленговського.

Лише через два роки, 12 липня 1844 р. старанного 17-річного сина священника переводять до Василівської церкви с. Пісочина.

У 1824 р. церковним старостою затверджено Консисторією 50-річного Акима Марковича Шутку. А з 1842 р. старостою становиться 27-річний державний селянин слободи Пісочина Семен Данилович Чередниченко.

Сина священника, мешканця Валківського повіту сл. Коломак Іакова Іоановича Феодоровського, який закінчив харківську духовну семінарію, де з наполегливістю вивчав богословські та інші предмети, було призначено 22 жовтня 1843 р. у Богодухівський повіт с. Шарівку. За добру службу 24 лютого 1844 р. 38-річний священник був нагороджений «Черною Плисовою Скуарвею» [18], а за відкриття школи для сільських дітей «набедреником» [19] – 4 серпня 1844 року.

Після трьохмісячного перебування у с. Рубльовці (Архангельській церкві з 15 травня 1848 р.) 9 серпня 1848 р. був призначений священником у пісочинську Василівську церкву. А 4 травня 1851 р. обраний депутатом у третьому Благочестивому Окрузі.

Іаків Феодоровський мав дружину Марію Петрівну, котрій на час запису документу було 30 років, та 5 дітей: Михайла –1 року (народився 1 листопада 1855 р. у с. Пісочині), Юлію – 11р. (народилася 5 червня 1845 р. у с. Шарівці), пізніше навчалася у Харківськім духовнім жіночім училищі, 7-річних Ганну й Марію, що народилися 11 серпня 1849 р. у с. Пісочині, і 4-річну Олімпіаду, котра народилася 13 серпня 1852 р. теж у с. Пісочині.

Через п'ять років служби у інших церквах знову повертається до Василівської церкви, вже 36-річний, Іоан Іоанович Вечоркін, але вже досвідченим дияконом, тямущим у церковних справах, уміючим вести службу.

Одружувався Вечоркін двічі. Від першого шлюбу мав доньок: Анастасію – 12 років (народилася 1 жовтня 1844 р. у с. Пісочині), та Ганну – 8 років (народилася 4 серпня 1848 р. у с. Пісочині).

За другу дружину Вечоркін мав бувшу Миколи Тічініна пономаршу з 6-річною донькою, яка народилася 14 жовтня 1850 р. у с. Артемівці.

Після закінчення Харківського нижнього повітового училища до Василівської церкви 11 серпня 1856 р. було призначено пономарем 17-річного Митрофана Іоановича Пономарьова. Його батько був Основ'янської Предтеченської Іоанівської церкви дияконом – Іоан Іоанович Пономарьов. А мати – мешканка м. Харкова Серафима Володимирівна.

Старостою з 1848 р. було вибрано неписьменного 52-річного державного черкаса Андрія Семеновича Кононенка. За добру службу у Храмі Божому його було нагороджено харківською духовною консисторією 8 грудня 1856 р. похвальним листом.

29 липня 1884 року від пісочинських парафіян до Пре-

освященного Амвросія єпископа Харківського та Охтирського надходить скарга на священника Якова Федоровського (можливо Феодоровський).

Григорій Вербецький, котрий підписав цього листа від імені мешканців села, писав, що священник Федоровський проводив службу у нетверезому стані і навіть неодноразово падав при цьому. А одного разу, їдучи нетверезим, звалився з воза і вибив собі око. Іншим разом звалився з містка і зламав ногу.

Безокий і безногий священник, писав Вербецький, вдодаток до п'янства займається ще й здирством, беручи надмірну плату за похорони і вінчання, а за хрещення, окрім грошей, бере горілку, курей та інший харч.

Реагуючи на цю скаргу, 2 вересня 1884 р. дав відповідь харківському повітовому приставу пісочинський староста С. Яременко, в якій говориться, що у межах с. Пісочина й прилеглих хуторах Григорій Вербецький не мешкав.

Згодом, 12 вересня цього ж року доповідав благочинний священник Олексій Греков, котрий був направлений єпархією для перевірки скарги. У своїй доповідній Греков сповіщав, що священник Яків Федоровський жодного разу не з'являвся до церкви у нетверезому стані і скарг від пастви за хабарництво чи здирство не було. Заява Вербецького, ніби священник Федоровський впав з воза і вибив око, не являється дійсністю.

Священник Федоровський кілька років хворів очима, і як говорив лікар Гірпінін, це – наслідок золотухи й застуди ока. Але на дану годину, не дивлячись на шановний вік, він настільки добре бачить, що при читанні не потребує допомоги окулярів.

Щодо падіння з мосту, то цей факт теж було спотворено. 27 липня 1884 року, закінчивши службу, священник Фе-

доровський змушений був поїхати у м. Золочів до лікаря Оболенського у зв'язку з хворобою трьох своїх дітей тифом. Коли проїздив містком через р. Уди слідком за чиїмось екіпажем, міст під ним зламався, і всі разом з кіньми звалилися у річку. У цей час на містку знаходилося три селянських хлопчики, котрі теж звалилися у воду. Двоє хлоп'ят отримали струс моску, а священник Федоровський пошкодив ліву ногу.

З 65 років свого життя священник Федоровський 41 рік віддав службі, а 36 років – Василівській церкві. За роки служби жодного разу його не було оштрафовано чи засуджено, напроти, він неодноразово був нагороджений єпархіальним начальством (скуфією, камілавкою та перстневим хрестом). Окрім того, він гарний чоловік та добрий батько, давший усім своїм дітям батьківську любов та належне навчання.

Розпочавши добудову Пісочинського храму (1888 р.), Яків Федоровський закінчити її не встиг. Звіт про завершення будівництва та подальші служби проводив ольшанський священник Олексій Греков.

У жовтні 1892 року правління Могилевської духовної семінарії пише листа до Харківської духовної консисторії з проханням перевести наглядача могилевської семінарії Василя Житковича до пісочинського приходу священником. Але харківська консисторія у прошенії відмовляє, бо ще 6 червня того ж року на цю посаду було призначено сина померлого старобільського повіту, слоб. Бахмутовки священника Сергія Уманцева.

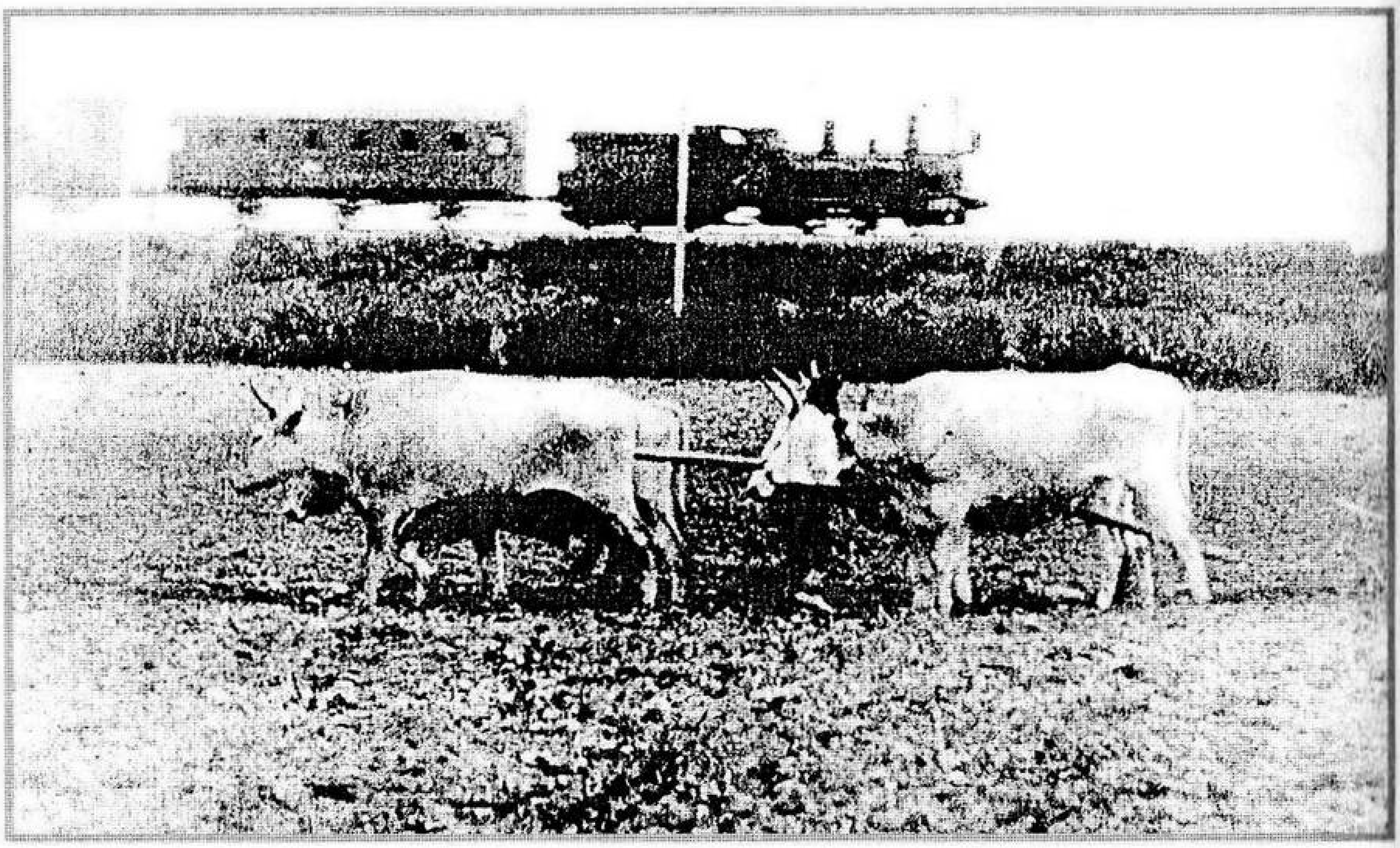
Сергій Антонович Уманцев народився 4 жовтня 1870 року. У серпні 1886 р. після закінчення Куп'янського духовного училища поступив до Харківської духовної семінарії, яку успішно закінчив у 1892 році. Будучи пісо-

чинським священником, Уманцев виконував обов'язки вчителя місцевої школи. Згодом його обрали членом відділу повітової ради. Остання нагорода – камілавка, у 1904 році.

Псаломщиком з 1886 р. був 45-річний Микола Дахневський, учень 2 класу духовного училища. Церковним старостою з 1899 р. – селянин Захарій Яременко. На 1908 р. священником був Олексій Василевський. У 1915 р. приходом правив священник Захарій Гладков, який прийшов з харківського колегіуму.

Ось таким був склад священоцерковнослужителів за період існування с. Пісочин до жовтневого перевороту 1917 року.

ЧАСТИНА VII

ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ

ПУТІВЕЦЬ

Звиваючись поміж полями та городами, обминаючи урочища, від хати до хати, від хутора до хутора вели стежки-доріжки до порослого старим дубняком села Пісочин. Основними такими дорогами вважалися: путівець із сіл Березівки та Коротича, що йшли повз Оленівку до Василівської церкви, і далі до Курязького монастиря. Через Пісочин до цих церков проходила польова дорога і з хут. Уди, що стояв вище хут. Федотова. Через лісові хащі пробігав путівець і з сіл Людного (Лідного) та Григоровки, і окремо, осторонь хут. Рижова, до Ст. Преображенського монастиря.

Дороги минулих часів, як і зараз, були здебільшого природнього покриття. Лише у деяких хуторах вони носили інший характер. Так, на хут. Оленівськім із-за специфіки грунту та рельєфу, господар використовував дошки. Дерев'яні помісти з'єднували кожну споруду маєтку.

Урочище «Парк» – маєток купця Безчетвертного – було вимощене щось на зразок бруківки. Давалася взнаки комерційна діяльність господаря.

А головна вулиця хут. Рижова, немов червона стрічка, пролягала від ливарного заводу, поміж гаєм та фруктовим садом, лишаючи осторонь будинок володаря, до маєтку Шихова й інших поміст – битою цеглою.

Решта хуторів знаходилась на важкому піщанику. Навіть велика дорога із Полтави до Харкова, котра й по сей день проходить через с. Пісочин та існувала ще з тих часів, коли з'явилися перші чумаки: коли погоничі з України та Литви ходили на торські соляні копалини, лише на протязі століть видозмінювалася. Про перші зміни

свідчить лист архієпіскопа Харківського й Охтирського Амвросія, до генерал-губернатора м. Харкова Лужкова:

«Генерал-лейтенанту и Кавалеру Лужкову.

Высокопреосвященный архиепископ Харьковский й Ахтырский в 1857 году ходатайствует перед Департаментом искусственных дел (инженер Зацвалиховский) о постройке вместо трудной песчаной дороги новой, более удобной – шоссе.

Участок от Харькова до Люботина подряжаются построить местные капиталисты с правом получения сбора по 10 коп. с экипажа, и по 5 коп. с подводы. Потому как железная дорога из Харькова до Полтавы может быть отложена на неопределенное время».

Майже два роки точились дебати довкола цього листа і лише 15 січня 1859 року указ про будівництво кам'яної дороги було підписано.

З появою залізниці від ст. Рижов по землях селян: Титаренка, Яременка, Кушнаренка, Святенка та Павленка, повз удянські купальні пролягав ще один путівець до монастиря, орендував його купець П.І. Рижов.

У другій половині XIX ст. почали асфальтувати головні вулиці м. Харкова. З цієї нагоди на хут. Гуки у 1884 році збудували асфальтний завод "МАШКЕ", який виробляв асфальту та гудрону на суму, перевищуючу 8 тис. рублів на рік.

У ті часи найкращою дорогою від Харкова до Старо-Преображенського монастиря вважався путівець, що йшов від залізничної дороги ст. Рижов. Інша, більш пряма, проходила теж по глибокому піщанику. Тому архімандрит Амвросій просив харківського губернатора віддати цей путівець у розпорядження монастиря, зобов'язуючись зробити із нього шосе. Але господарі земель відмовились у по-

дальшому надавати в оренду під дорогу свої землі. Довгорічні суперечки так ні до чого й не привели. А із знищенням монастиря потреба у ній автоматично відпала.

Зараз про цей путівець пам'ятають лише старі мешканці Пісочина.

ЗАЛІЗНА ДОРОГА

Велике торгове місто із стрімко прогресуючою промисловістю вже у середині XIX ст. задихалось від відсутності потужних дорожніх артерій. Харкову потрібен був зв'язок із тими регіонами, де знаходились залізорудні копалини та інші мінерали. Відкриття гілки Одеса – Балта і з'єднання їх з Миколаєвом прискорило початок будівництва Харково-Полтаво-Кременчузької дороги, тим самим згодом об'єднавши всі важливі точки східної та південної України. Дорога до Миколаєва давала можливість виходу харківської продукції морським шляхом до інших країн.

З цією метою ще у 50-х роках (за документами 1857 р.) йшли дебати відносно проекту возз'єднання м. Харкова з потужним морським портом. Але між проектом та початком будівництва виник цілий ряд питань: треба було викупити землі на шляху її проходження, придбати та завезти будівельний матеріал тощо.

Будівництво харково-полтавського відрізку почалося у 1868 році під керівництвом німецького інженера барона Унгернцтерібергера. Довжина проекту сягала 132 версти (141 км).

Ось як описується будівництво цього відрізку у матеріалах історії Південної залізниці: «Трудно даже представить, каким низким в то время был уровень строительного производства, а главное, в каких невыносимо тяжелых условиях находились строители.

В одном из контрактов, например, говорилось, что если кто из рабочих сделается болен, то подрядчики обязаны пользовать его таким образом, какой установлен для всех вообще артелей – вычитать у больного на продовольствие и на харч 15 коп. и за медикаменты (за время нахождения в лазарете) 5 коп. серебром в сутки. Но если кто волею божею помрет, не отработав задаточных им денег, то таковые вычесть из общей суммы, причитающей на артель. Вообще во всех случаях, в каких будут следовать с рабочих вычеты, они (рабочие) отвечают друг за друга круговой порукой.

Хозяев ничуть не одолевали заботы по охране труда и технике безопасности. Они знали: одни уйдут, других голод пригонит им на смену».

Таким чином на 29 жовтня 1869 року до валківської міської лікарні у безнадійному стані потрапило 200 чоловік робочих.

Відрізок Харків – Люботин було збудовано ще у 1869 році (першим потягом, що пройшов по цьому відрізку, був паровоз типу 0-3-0 серії "Б").

Відносно ст. Рижов: Коли керівництво залізниці скуповувало землі, то за домовленістю сторін, Рижову не було виплачено належної суми (126 р. 70 коп. за квадратну сажень землі), а призначено станцію для потреб заводу Рижова.

Ще до відкриття гілки було призначено начальників станцій на протязі всього маршруту.

Станцію Рижов з 10 березня 1871 р. очолював дворянин Коптєв Олександр Іванович, з річним прибутком 1147 крб. 44 коп. Квартир не надавалося, тому поряд зі станцією було зведено невеличкий будиночок, який ще й

зараз знаходиться поряд платформи. Із збільшенням об'єму роботи 1 квітня 1892 р. призначено помічника начальника станції., ним обрано селянина Манжелея Окима Івановича. А із 1 січня 1903 р. призначено теж селянина – Ісаєва Пантелеймона Хомича з прибутком 720 крб. З появою телеграфу 7 квітня 1912 р. з окладом 540 крб. старшим телефоністом було призначено селянина Чалого Мусія (Моісея) Прокоповича.

Така історія появи залізниці та станції на території Пісочинської слободи.

ОСВІТА

Сіячу знань в нашу ниву народную!
Землю знайшов неврожайну, голодную,
Плюсклі, мабуть, сімена?
Сили слабкі? А чи серце вагається?
Врунами бідними труд позначається,
Доброго мало зерна!
Де ж ви, умілі, з бадьорими лицями,
Де ж ви, із повними жита сійницями?
Труд піднесіть, що не сходить сторицею.
Аж до висот!
Сійте розумне, і добре, і вічнеє,
Сійте! Спасибі вам скаже довічнеє
Руський народ...
(М. Некрасов, пер. О. Новицький)

На початку XVII ст. велась запекла боротьба Задніпрянщини не лише проти фізичного панування унії над нею, а й проти не менш важливого духовного її поневолення. З цією метою утворились братерства, які для просвіти своєї громади відкривали школи. Для поширення літератури українського патріотичного змісту будували друкарні.

Переселившись на нові землі, потреба в ідеологічній боротьбі відпала, але потяг до науки лишився. Духовенство, що традиційно вважалося найосвіченою частиною суспільства, зобов'язало своїх дячків нести цей важкий тягар.

Харківська губернія була основою Слобожанщини. Тому вона й вважалася спадкоємицею правобережної України з питання народної освіти, але активному розвитку освіти заважали часті набіги татар. Переселенці повинні були поряд з щоденною працею хлібороба і навчанням нести важку військову службу прикордонників. Тому на Харківщині перші школи з'явилися лише у 1700 році, коли військова ейфорія почала вщухати. Але то були не ті школи, де міг навчатися простий люд. У цих школах навчалося сільське духовенство, з котрого виходили вчителі для майбутніх народних училищ та дітей місцевої знаті.

У Харкові перша така школа була збудована у 1726 році, коли до нього перевели Білгородське училище. До цього училища було приписано і Ст.-Покровський (Курязький) монастир. Г.П. Данилевський у своїх творах писав, що за переписом 1732 року згадується: «Близь Харькова, в г. Куряже, «при соборе шпиталь, где призреваются нищие, и две школы, из которых в одной три наставника, а в другой один дьякон». За його ж словами, ці школи існували для того: «... Чтобы учить всякого народа и звания детей православных, не только пинтике, риторике, но и философии и богословию, и языкам словяно-греческому и латинскому».

У Д.І. Багалія дещо інший погляд на це навчання. Він писав: «Траплялося, що й сікли учнів, особливо по суботах, бо різка панувала усюди...» А з приводу науки, то ось як він описував одну нежартівливу байку про нещасного учня:

«Казав мені бакаляр промовляти: аз, аз
А як же я не вимовив – він по пиці: раз, раз.
Крикнув же він удруге: а ну кажи: буки,
Ой щеж бо я не вимовив – попав в його руки.
Крикнув далі в третій раз, щоб вимовив – віде,
А вже його жвава рука до чуприни іде.
Ой як сказав у четверте: вимовляй – живіте,
Ну-те ж, хлопці, зараз його на лаву кладіте.
Й просився, і молився, а ще більш злякався,
Бо задали таку хльосту, що й світла зцурався.»

(Д.І. Багалій. Історія Слобідської України)

Пояснюючи описання цієї байки, Д.І. Багалій вказував на методику тодішнього шкільного навчання. Адже дячки вчили не по звукоприйняттю -а, -б, -в, а за звукоскладовою, ще церковно-слов'янською методикою -аз, -буки, -веди.

В історико-статистичнім описі харківської єпархії говориться, що у слобідських полках Хрущова у 1732 р. було зроблено перепис, котрий виявив, що: «В Харьковской губернии 46 приходских школ», одна з яких знаходилась у с. Пісочині.

Історія не залишила прізвищ перших пісочинських вчителів. Відомо лише, що у 1758 році в с. Пісочині на протязі одного року працював мандрівний вчитель дячок Кузьма Порадій. Описуючи його життя, історик говорить, що: «50 років він був мандрівником. Він так звик до мандрівок, що не зміг осісти й після того, як оженився й у нього народився син. А на 70-му році життя постав перед судом, як безпашпортний чоловік».

Та, врешті, відсутність фінансування на довгі роки відштовхнула у забуття ідею шкільного навчання у с. Пісочині. І лише 1868 року у слободі знову відкрилася школа.

На її відкриття одним із заможних громадян було пожертвувано 10 рублів.

Першим вчителем, після закінчення харківського повітового училища, був призначений Торянський Гаврило Федорович.

Спочатку шкільним приміщенням слугувала частина будинку священника Якова Федоровського. Та вже у 1880 році місцеве населення збудувало нове шкільне приміщення, у стінах якого й зараз вчаться дітлахи.

29 січня 1892 року до пісочинської народної школи було призначено молоду вчительку Антоніну Йосипівну Бутковську. За звітом, у школі на той час нараховувалось: 1 вчитель, 1 законовчитель і 64 учні. Курс навчання – трирічний.

Того ж часу, а саме 3 травня 1896 року у Пісочині відкрили першу повітову бібліотеку. Щоправда, про кількість існуючої літератури та кількість відвідувачів відомостей не знайдено.

Кінець XIX ст. пісочинці означили відкриттям ще одного шкільного приміщення, котре збудовано обабіч Полтавського шляху на павленківських землях. У цьому приміщенні ще й зараз навчається юне насліддя.

У 1911 році Харківський губернський відділ народної освіти відкрив навчальні курси для народних вчителів. Курси створено з метою підвищення рівня знань учительського складу. Згідно з цим, у програму введено здебільшого предмети педагогічного та гуманітарного характеру.

До складу лекторату ввійшли провідні фахівці того часу, такі як професор суспільствознавства Микола Карпович Кульман (С.-Петербург)

Вчитель з російської літератури – Сергій Олексійович Золотарьов (С.-Петербург). На зборах 1914 року його замі-

нив директор 2-ї Харківської чоловічої гімназії Федір Григорович Пактовський.

Курс народної і дитячої літератури вів Олександр Михайлович Калмиков (С.-Петербург). Його замінив титулярний радник Євген Олександрович Єлачич, призначений до народної освіти.

На запрошення приїхав лектор Петербурзької педагогічної академії, фахівець з питань педагогічної психології Олександр Федорович Лазурський.

З Москви, від педагогічних курсів виховательниць і вчителів – фахівець з питань «течії думки» доктор Георгій Карпович Вебер.

З питання суспільствознавства – приват-доцент Московського університету Віктор Іванович Анісімов (у 1914 р. його замінив Олександр Михайлович Покровський).

Для читання курсу «Географія Батьківщини» – лектор Московського університету Шанявського – Олександр Васильович Чаянов.

З дитячої літератури – Олександр Устинович Зеленко (з поважної причини приїхати не зміг).

З методики малювання та ліпки – вчитель Московської гімназії Ведмедникових – Микола Миколайович Івакін.

З м. Риги відгукнувся вчитель математики Ф.А. Ерн.

Еліту харківських освітян представляли:

Професор Харківського університету Володимир Іванович Савва (російська історія).

Лаборант агрономічної лабораторії Харківського університету Микола Костянтинович Кнечер (методика навчання).

Надіслав лекцію з питань санітарії від Харківського санітарного відділку Володимир Володимирович Фавр.

Керівником навчальних курсів призначено професора Харківського університету Олександра Михайловича Покровського.

Відділ народної освіти запланував на протязі чотирьох років провести допідготовку вчителів з усієї харківської губернії (навчання велось виключно у літній період).

З будівництвом другого приміщення пісочинської школи (1900 р.) збільшилась й кількість вчителів. Але скільки їх було, і хто з них проходив ці курси, відомостей не знайдено. Лише за даними 1920 року шестирічна пісочинська школа мала 6 вчителів і 271 учня.

Період громадянської війни (1918-1920 рр.) у шкільному бутті села ніби розчинився у просторі.

Так закінчився пісочинський часопис народної освіти до більшовицької доби.

ДАЛЕКІ ВІТРИ ЗМІН

Друга половина XIX ст. була періодом визволення руського народу від кріпосної залежності. Але, як писала Катерина Задонська у своїх спогадах: «Нездоровий дух веял в обществе. Сословие не было подготовлено к новой жизни ни воспитанием, ни денежными средствами. Поэтому часть представителей дворянства не выдержала резкой перемены и должна была уступить свои родовые гнезда новым владельцам (маються на увазі події 1861 р.)». Саме це у подальшому стало поштовхом вільних висловлень незадоволення, що інколи переходило у силове протистояння владі.

Але події 1905 року внесли свої корективи. У лютому по всій імперії прокотилися масові страйки. Піднялося сільське населення. Воно було незадоволене своїм злиденним життям і вважало, що однією з причин такого життя були доволі малі земельні наділи. А інколи ці наділи знаходились на значній

відстані від подвір'я господаря, що утворювало певну незручність. Майже повна відсутність пасовиська звела нанівець розвиток скотарства та птахівництва.

Невірне оформлення уставних грамот та укладання орендних договорів лише через посередників несло додаткові грошові витрати. А нечіткість у межевому розподілі спричиняла трагедії: так, відомі випадки, коли монастирські підлеглі з косами в руках відвойовували у пісочинських селян лугові наділи.

Окрім того, до причин безладу слід віднести недобрі стосунки між власниками маєтків та селянами. Адже зняття кріпосного права не полегшило каторжної праці та жебрацького життя.

Та все ж найбільшу роль у підбуренні до страйку відігравала посилена антидержавна пропаганда, розповсюджувачами якої, здебільшого, були залізничники. У їх рядах знаходилися й окремі пісочинці.

Ось що з цього приводу писав у своєму рапорті командир 201 піхотного Лебединського полку тимчасовому Харківському генерал-губернатору:

«24 декабря 1905 г. (секретно)

16 декабря, по приказанию Вашего превосходительства, я с отрядом в составе 7 рот пехоты, 2-х сотен казаков, при 2-х пулеметах и 1-м пешем орудии, выступил в 4 часа дня со ст. Харьков на ст. Люботин. Пехота и пулеметы поездом, а казаки и артиллерия пешим порядком. По полученным в Харькове сведениям, ст. Новая Бавария, Рыжов и Люботин в руках мятежников, путь может быть разобран, мост поврежден, у ст. Баварии путь загражден сваленными вагонами и для крушения нашего поезда со ст. Люботин ожидается пущенный локомотив. Ввиду (этого) движение отряда я направил в следующей постепенности: кавалерии с

орудием приказал налетом занять мост и ст. Бавария, с последней взять железнодорожного мастера для осмотра моста, разъездами по пути Баварии до ст. Харькова связать наш поезд. Когда все это было исполнено, поезд прибыл на ст. Бавария, где, действительно, путь был загроможден сваленными вагонами у входных стрелок, а на самой ст. не было никаких служащих и ст. и путь были не освещены, несмотря на позднее время. Немедленно преступлено ж.д. рабочими, взятыми из Харькова, к очистке пути от сваленных вагонов, что заняло 2 часа времени. Поезд с войсками заночевал на ст. Бавария, прикрыв свой путь от Люботина наваленными шпалами к стороне Люботина. У телефонных и телеграфных аппаратов были поставлены часовые. 17 в 7 час. утра казаки с артиллерией отправлены на ст. Рыжов для его занятия и ограждения пути для дальнейшего следования поезда шпалами со стороны Люботина на время прохода поезда участка Бавария-Рыжов. В Рыжове казаки, захватив телефонный аппарат, случайно перехватили переданную со ст. Люботин телефонограмму, в которой было сказано, что войска, отправленные из Харькова на ст. Люботин, при подходе поезда к назначенной ст. будут взорваны поставленными на пути 2-мя вагонами с порохом у входных стрелок и фугасами, заложенными у депо.

При задержании телефонограммы был задержан казачьим офицером помощник начальника ст. Рыжов, находившийся в это время на ст. и принимавший эту телефонограмму. После этого по моему приказанию казаками были перерваны провода телефонофора и телеграфа, имеющие сообщение Рыжов и Люботин».

16 червня 1906 року у секретну частину канцелярії харківського губернатора надійшов рапорт від повітового справника, у якому говорилось, що на ст. Рижов було затримано

молодого чоловіка, який називав себе куп'янським міщанином Павлом Івановичем Бабарикіним. Цей молодик привернув увагу справника тим, що зібрав довкола себе близько сотні слухачів і проводив агітацію. При обшуку у нього було знайдено п'ятизарядний револьвер системи «бульдог», заряджений трьома кулями. Свою ж зовнішність чоловік маскував майстерно прилаштованим париком. За наказом начальника харківського охоронного відділу його відконвойовано до тюремного замку.

А дещо пізніше, 19 червня 1906 року харківському повітовому справнику з грифом «секретно», за №766 надійшов реєстр, у якому повідомлялось, що до відома начальника губернії доведено про майже щоденні мітинги, на яких революційно налаштовані оратори призивають до страйку, розгрому поміщицьких маєтків та збройному повстанню. Доведено також, що ці мітинги проводяться в районі Харково-Люботинської залізниці. А особливо поблизу станції «Нова Баварія» та «Рижов».

Управитель канцелярії зажадав негайних заходів по вирішенню цієї проблеми. На що надійшла відповідь, у якій місцевий пристав сповіщав, що на його підлеглій території ніяких мітингів не відбувається, а були випадки невеликих зборів на полустанку 12 версти, де керувала жандармська міліція.

У травні 1906 р. за антидержавну агітацію у Пісочині було затримано місцевих селян – Кузьму Івановича Слюсаренка, Миколу Григоровича Деричева, Якова Васильовича Крикуна, Петра Никифоровича Зінченка, Василя Тимофійовича Крохмалева та Степана Івановича Старченка. Відсидівши тримісячний термін ув'язнення, вони були звільнені. Та щоб позбавитись від порушників спокою, їх виселили до с. Довжик. А їх товаришів – Євгена Прокопо-

вича Гончаренка, Тимофія Єрмолайовича Кадниченка та Микиту Сергійовича Курка виселили до с. Черноглазівка.

На початку 1908 р. харківський губернатор, генерал-лейтенант Пашков видав секретний наказ, у якому говорив, що не тільки виселення селян за межі повіту, а й їх утримання під вартою стає причиною занепаду господарства. Тому затриманого у перші дні травня 1908 р. пісочинського селянина Юхима Шила після проведення «дізнання» було звільнено за відсутністю складу злочину. Та вже 2 вересня за доносом затримали 21-річного Митрофана Петровича Слюсаренка (по вуличному Липового) та мешканця с. Коротича 38-річного Тихона Фесенка. А ще у липні того ж року харківський справник у своєму рапорті зазначав, що агентом-співробітником з політичних справ у нього числився: по соціал-демократичній партії, по району Пісочин – Митрофан Петрович Слюсаренко.

Так влада проводила профілактичні роботи по морально-політичному оздоровленню населення. Та не дивлячись на всі ці упередження, нічого не можна було зробити. Колесо історії набирало оберти, і зупинити його вже ніхто не міг. Невпинно наближались події 1917 року – більшовицький переворот.

ПРИМІТКИ

1. Річка Лучка – з XVI по XIX ст. відома як р. Пісочна.
2. Собаче м'ясо – у дохристиянські часи була тваринка подібна до борсука, і звалася «собакою».
3. Тіара, калафа – дивись малюнок 5.
4. Панська колонізація – кріпосне право було затверджено 21 квітня 1772 р. і проіснувало до 6 березня 1861 р.
5. «Грунт» землі – старовинна міра земельного наділу.
6. С.З.В. – старозавітне володіння.
7. У ті часи землю вимірювали ланцюгом певної довжини.
8. Ясир – полонені, захоплені турецько-татарськими завойовниками (XV–XVIII ст.).
9. Ліфляндія – стара назва області в Прибалтиці поміж Ризькою затокою, Псковським озером та Західною Двиною.
10. Українська лінія – система укріплень, збудована царським урядом в 30-60 роках XVIII ст. з метою подальшого просування володінь Російської держави на південь і захисту від татарських розбоїв. Залишки укріплень збереглися у селищах Барвінківського, Балаклiївського, Красноградського та Первомайського районів Харківської області.
11. Глашатай – депутат.
12. Витяги з церковних писань.
13. Церковний причет – служники в церкві.
14. Антиминси (плащаниці) – чотирикутна плахта з льняної або шовкової тканини із зображенням сцени покладання Христа в труну і чотирьох євангелістів. Використовується для покриття престолу під час богослужіння.
15. Ктитор (титар) – церковний староста.
16. Амвор (амвон) – казальниця, місце, де читають проповіді.
17. Скит – житло ченця-пустельника, розташоване віддалік від монастирської садиби.
18. Чорна Плисова Скуарва (Скуфья) – ясно-червоно-синя оксамитова шапочка, відзнака білого духовенства.
19. Набедренник – частина церковного обладунку священника у вигляді парчевого прямокутника, що носиться збоку нижче паска.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абаев В.И. Осетинский язык и фольклор. – М.; Л., 1949. – С. 391.
2. Антотович В.Б. Коротка історія козаччини. З картою України. – К.: Україна, 1991. – С. 5–11.
3. Атонович О. Розповіді про запорізьких козаків. – К.: Дніпро, 1991. – С. 32.
4. Артамонов В.И. Редкие и исчезающие растения: Кн.1. – М.: Агропромиздат, 1989. – С. 1.
5. Багалей Д.И. История г. Харькова за 250 лет его существования (1655–1905 гг): в 3 т. – Х., Т.2, – 1993. – Репринт изд. – С. 21, 27, 29, 60, 67, 173, 287, 297, 302, 306, 309, 522, 523, 539, 862.
6. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Х.: Дельта, 1993. – С. 192, 291–293.
7. Багалей Д.И. Материалы для истории колонизации и быта Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губернии. – Х., 1890. – С. 322.
8. Багалей Д.И. Очерки из истории колонизации окраины Московского государства. – М., 1887. – С. 5, 11, 246, 381.
9. Голобуцький В.А. Запорожское казачество. – К., 1957. – С. 3-10.
10. Губський П.В. Старый Мерчик. – Х.: КЛЮ, 1995. – С. 81–125.
11. Гусев А.Н. Харьков: его прошлое и настоящее: ист. - справоч. путеводитель. – Х., 1902. – С. 79–82, 108.
12. Данилевский Г.П. Сочинения. 8-е изд. Т.21. – С.-Пб., 1901. – С. 4–5.
13. Дьяченко Г. Полный церковно-словянский словарь. – М, 1993. – С. 1.
14. Загоровский В.П. Изюмская черта. – Воронеж, 1980. – С. 42.
15. Задонская Е. Быль XX столетия. – Х.: Мир. труд, – Т.2, 1908. – С. 402; Т.4, 1909. – С. 107.
16. Збірник. Природа, подорожі, фантастика. Подорожні нотатки Павла Халебського (Алеппського) / Пер. М.Славинського. – К., 1988. – С. 43–44, 48.
17. Илляшевич Л.В. Краткие очерки истории Харьковского Дворянства. – Х.: Тип. М. Зильберберга, 1885. – С. 8–9.
18. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) / М.Г. Халинский, Д.И. Багалей. – Х., тип. А. Дарре, 1908. – С. 344.
19. Исторические записки / Отв. А.Л. Сидоров. – Т77. – М: Наука, 1965. – С. 190, 192, 193.
20. (1654 г.) Историческая хронология Харьковской губернии /Сост. Шелков. – Х., 1887. – С. 23.
21. История Христианской церкви / Составил Евграф Смирнов. Изд.10-е. – Птт. изд. Труд. – 1915, Репринт изд. – С. 1.
22. История ЮЖД. Южной 100 лет. – Х., 1969. – С. 6-10.

23. Капов В.Н. Воспоминания. – М.; Л., 1933. – С. 343–347.
24. Кодин А.П., Ерошкина Е.А. Храмы Слобожанщины. – Х.: РИП Оригинал, 1998. – С. 64.
25. Колокола. История и современность. – М., 1985. – С. 39, 163, 216, 238.
26. Лукомский Г.К. Старинные усадьбы Харьковской губернии. – Птг., 1917. – С. 14, 16, 28.
27. Люби свою землю.: науч.-поп. очерк /И.А. Кравицкий, В.Н. Грамма, И.В. Друлева, Л.Н. Горелова, А.М. Рудик. – Х.: Прапор, 1986. – С. 28, 104.
28. Маковійський К. У великім милосерді: Поезія. – Х., 2002. – С. 90.
29. Материалы для статистическо-экономического описания Харьковского уезда. – Х., 1884. – С. 23.
30. Мицик Ю.А. Як козаки воювали. – Дніпропетровськ, 1991. – С. 52–94.
31. Оловянишников И. История колоколов и колокололитейное искусство. – М., 1912. – С. 56, 83.
32. Патрашков С.В. Харьковские полки: Три века истории. – М.: ОКО, 1998. – С. 51–66.
33. По окрестностям Харькова (Опыт естест. -ист. путеводителя). – Х., 1916. – С. 138, 140.
34. Россия. Полное геогр. описание нашего отечества / В.П. Семенов. – Т.7. – С.-Пб., 1903. – С. 47–4.
35. Святой праведный Иоан Крондштадский в воспоминаниях самовидцев. – М.: Изд-во Общий Дом, 1998. – С. 291–293.
36. Слабошпицький М. З голосу нашої КЛ10. – К.: Довіра, 1993. – С. 161, 173–174, 188.
37. Список населенных мест: Харьковская губерния. – Х.,1864. – С. 31.
38. Справочная книга Харьковской Епархии / И. Самойлович. –Х., 1904. – С. 95.
39. Справочник по археологии Украины: Харьковская область /Шрамко Б.А., Михеев Б.К., Грубник-Буйнова Л.П. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 7–14.
40. Справочная книга по личному составу служащих ЮЖД. – Х., 1917. – С. 230.
41. Соколов В.Е. Редкие и исчезающие животные: Млекопитающие. – М.: Высш.шк., 1986. – С. 32–38.
42. Сосновский И.П. Редкие и исчезающие животные: По страницам Красной кн. СССР. – М.: Лес. пром-ность, 1987. – С. 12–24, 198.
43. Супруненко В. Народини. Оселя. – Запоріжжя, 1993. – С. 81, 103.
44. Таранушенко С.А. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України. – К., 1976. – С. 6, 13, 19, 29.
45. Филарет (Гумелевский). Историко-статистическое описание Харьковской Епархии. Отд.1-5. – М., 1857–1859; Отд.2, – С. 127.
46. Фомин П. Церковные древности Харьковского края. Историко-археологический очерк. Вып.1. – 1916. – С. 131, 452.

47. Харьковский сборник: Прилож. к Харьковскому календарю на 1897 г. – Х., 1897. – С. 19, 95.
48. Цветаева А.И., Сараджев И.К. Мастер волшебного звона. М., 1988. С. 83, 143.
49. Часопис письменників України. – К.: Дзвін, 1990, №9. – С. 119, 124.
50. Черноморець В. Два портрета // Харк. ист. альманах. – 2002: Х.: Осень. – С. 61.
51. Шидловский В.Я., Кротов М.И. Весенние экскурсии в окрестностях Харькова (Животный и растительный мир). Х., 1916. С. 1 43.
52. Шоломова С. «Его почитали святым уже при жизни» / Малоизвестные страницы Иоанна Кронштадского/. – Х.: Шуст А.И., 2002. – С. 14.
53. Шрамко Б.А. и др. Люботинское городище. Сборник науч. тр. – Х., 1998. – С. 101, 127–128.
54. Шрамко Б.А. Древности Северского донца // Отв. ред. К.Э. Гриневич/. – Х., Харьк. гос. ун-т, 1962. С. 136 136, 146 153.

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ

1. ДАХО. Ф.З, оп.12, од.зб.308.
2. ДАХО. Ф.З, оп.19, д.760
3. ДАХО. Ф.З, оп.97, д.4.
4. ДАХО. Ф.З, оп.102, од.зб.443.
5. ДАХО.Ф.З, оп.103, од.зб.ЗОО.
6. ДАХО. Ф.З, оп.103, од.зб.306.
7. ДАХО. Ф.З, оп. 118, д.80.
8. ДАХО. Ф.З, оп. 133, д.327.
9. ДАХО. Ф.З, оп.134, од.зб.ЮО.
10. ДАХО. Ф.З, оп.142, од.зб.255.
11. ДАХО. Ф.З, оп.165, од.зб.42.
12. ДАХО. Ф.З, оп.166, од.зб.90.
13. ДАХО. Ф.З, оп.169, од.зб.86.
14. ДАХО. Ф.З, оп.170, од.зб.76.
15. ДАХО. Ф.З, оп.172, од.зб.556.
16. ДАХО. Ф.З, оп.184, д. 114.
17. ДАХО. Ф.З, оп.189, од,зб.188.
18. ДАХО. Ф.З, оп.194, од.зб.273.
19. ДАХО. Ф.З, оп.197, од.зб.156.
20. ДАХО. Ф.З, оп.202, д.69.
21. ДАХО. Ф.З, оп.204, од.зб. 58.
22. ДАХО. Ф.З, оп.265, од.зб.76.
23. ДАХО. Ф.З, оп.266,д. 133.
24. ДАХО.Ф.З,оп.273,д.118.
25. ДАХО. Ф.З, оп.277,д.40.
26. ДАХО. Ф.З, оп.281, од.зб.263.
27. ДАХО. Ф.З, оп.283, д.510.
28. ДАХО. Ф.4, оп.8, од.зб.935.
29. ДАХО. Ф.4, оп.9, од.зб. 173.
30. ДАХО. Ф.4,оп.17,д.437.
31. ДАХО. Ф.4, оп24, д.72.
32. ДАХО. Ф.4, оп.28, д.20.
33. ДАХО. Ф.4, оп.32 од.зб.246.
34. ДАХО. Ф.4, оп.42, д.2188.
35. ДАХО. Ф.4, оп.55, д.514.
36. ДАХО. Ф.4, оп.63, од.зб.1131.
37. ДАХО. Ф.4, оп.66, од.зб.479.
38. ДАХО. Ф.4, оп.99,д. 122.
39. ДАХО. Ф.4, оп.100, д. 1115.
40. ДАХО. Ф.4, оп.114, од.зб.366.
41. ДАХО. Ф.4, оп.123, д.603.

42. ДАХО. Ф.4, оп. 126, од.зб. 1017.
43. ДАХО. Ф.4, оп. 127, од.зб. 1089.
44. ДАХО. Ф.4, оп.136, од.зб.85.
45. ДАХО. Ф.4, оп.137, д.556.
46. ДАХО. Ф.4, оп. 138, д.48.
47. ДАХО.Ф.4,оп.144,д.64.
48. ДАХО. Ф.4, оп. 144, д. 144.
49. ДАХО. Ф.4, оп. 144, д.456.
50. ДАХО.Ф.4,оп.150,д.87.
51. ДАХО. Ф.4, оп. 150, д.410.
52. ДАХО. Ф.4, оп. 150, д.567.
53. ДАХО. Ф.4, оп.153,д.13.
54. ДАХО. Ф.4, оп.155, од.зб.123.
55. ДАХО. Ф.4, оп.155, д. 172.
56. ДАХО. Ф.4, оп.155, д.671.
57. ДАХО. Ф.4, оп. 156, д. 144.
58. ДАХО. Ф4, оп. 156, од.зб. 1182.
59. ДАХО. Ф.4, оп.156, д. 1679.
60. ДАХО. Ф.4, оп.157, д.207.
61. ДАХО. Ф.4, оп.159, д.698.
62. ДАХО. Ф.4, оп. 165, д.220.
63. ДАХО. Ф.4, оп.176, д.874.
64. ДАХО. Ф.4, оп. 178, д.404.
65. ДАХО. Ф.16,оп.6,д.953.
66. ДАХО.Ф.16,оп.6,д.973.
67. ДАХО.Ф.24,оп.3,од.зб.21.
68. ДАХО. Ф.25, оп.1,од.зб.264.
69. ДАХО.Ф.25,оп.13,од.зб.811.
70. ДАХО. Ф.25, оп.30, д.222.
71. ДАХО. Ф.25, оп.30, од.зб.1069.
72. ДАХО. Ф.25, оп.30, од.зб.1076.
73. ДАХО. Ф.25, оп.30, од.зб.1077.
74. ДАХО. Ф.25, оп.30, од.зб.1078.
75. ДАХО. Ф.25, оп.32, од.зб.246.
76. ДАХО. Ф.25, оп.34, д.114.
77. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.114.
78. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.701.
79. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.719.
80. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.723.
81. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.724.
82. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.733.
83. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.754.

84. ДАХО. Ф.25, оп.38, д.761.
85. ДАХО. Ф.25, оп.38, од.зб.765.
86. ДАХО. Ф.31, оп. 141, описи.
87. ДАХО. Ф.31,оп. 141, д.296.
88. ДАХО.Ф.31,оп.141,д.408
89. ДАХО.Ф.40,оп.3,од.зб.156 а.
90. ДАХО. Ф.40, оп.13, д.45.
91. ДАХО. Ф.40, оп.13, од.зб.1765.
92. ДАХО. Ф.40, оп.13, од.зб.1905.
93. ДАХО. Ф.40, оп.13, д.2139.
94. ДАХО. Ф.40, оп.13, д.2861.
95. ДАХО. Ф.40, оп.40, од.зб. 1996.
96. ДАХО. Ф.40, оп.53, од.зб.251.
97. ДАХО. Ф.40, оп.62, д.286.
98. ДАХО. Ф.40, оп.62, д.967.
99. ДАХО. Ф.40, оп.66, од.зб.479.
100. ДАХО. Ф.40, оп.66, од.зб.866.
101. ДАХО. Ф.40, оп.66, од.зб.872.
102. ДАХО. Ф.40,оп.71, од.зб.644.
103. ДАХО. Ф.40, оп. 110, д.919
104. ДАХО.Ф.40,оп.110,д.1172.
105. ДАХО. Ф.40, оп. 110, д. 1740.
106. ДАХО. Ф.40, оп. 110, д. 1755.
107. ДАХО. Ф.40, оп.113, д.88.
108. ДАХО.Ф.41,оп.1,од.зб.5.
109. ДАХО. Ф.45, оп.4, од.зб.749.
110. ДАХО. Ф.45, оп.4, од.зб.1050.
111. ДАХО. Ф.45, оп.4, од.зб.1054.
112. ДАХО. Ф.45, оп.4, од.зб.2621.
113. ДАХО. Ф.45, оп.4, од.зб.3457.
114. ДАХО. Ф.45, оп.4, од.зб.3930.
115. ДАХО. Ф.45, оп.4, од.зб.7048.
116. ДАХО. Ф.51, оп.1, д.1.
117. ДАХО. Ф.51, оп.1, д.5.
118. ДАХО. Ф.51, оп.1, д.22.
119. ДАХО. Ф.51, оп.1, д.84 а.
120. ДАХО. Ф.51, оп.1, од.зб.123 Т-2.
121. ДАХО. Ф.52, оп.1, д.331.
122. ДАХО. Ф.52, оп.1, од.зб.428.
123. ДАХО. Ф.52, оп.1, од.зб.435.
124. ДАХО. Ф.69, оп.3, од.зб.6.
125. ДАХО. Ф.69, оп.3, од.зб.7.

126. ДАХО. Ф.69, оп.3, од.зб.9.
127. ДАХО. Ф.69, оп.3, од.зб.96.
128. ДАХО. Ф. 179, оп. 1, д.45 а.
129. ДАХО. Ф.304, оп.3, од.зб.3026.
130. ДАХО. Ф.739, оп.1, од.зб.1.
131. ДАХО. Ф.739, оп.1, од.зб.3.
132. ДАХО.Ф.739,оп.1,од.зб.4.
133. ДАХО.Ф.739,оп.1,од.зб.5.
134. ДАХО.Ф.739,оп.1,од.зб.6.
135. ДАХО. ФП.10, оп.1,д.46.
136. ДАХО.ФП.10,оп.1,д.72.
137. ДАХО.ФШО,оп.1,д.265.
138. ДАХО.ФР.92,оп.1,од.зб.400.
139. ДАХО. ФР.92,оп.1,од.зб.747.
140. ДАХО.ФР.92,оп.1,д.866.
141. ХІМ.д-9045 відділ У-3.
142. ХІМ.д-9195 відділ У-3.
143. ХІМ. од-16773.
144. ХІМ. д-16955.
145. ХІМ. д-28794.
146. ХІМ. д-28795.
147. Из виписки с крепостной Харьковской Архива книги за 1909 г. №2 часть 4. стр.96-97. /ХІМ/.
148. Приватний архів Зайців.
149. Приватний архів Олешків.
150. Приватний архів Ольховікових.
151. Приватний архів Шихових.

ДОДАТОК

Далі надається подвірний список господарів Харківського округу Ольшанської волості Пісочинського сільського товариства, який було складено у 1851 році.

№ з/п	Прізвища господарів	Ревизьких голов за 9 ревізією	Наявність душ		Число робітників		Кількість тварин				Наймає на працю, чи наймається сам	Обробляє свою землю, чи віддає у найм	Чим займається кожен із робітників. У кого скільки промислових закладів, скільки вуликів
							робочих коней	робочих волів (пар)	гужового				
			ч.	ж.	ч.	ж.			великого	малого			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	с. Пісочин												
1	Яків Онуфріїв Павленко Землі - 7,5 дес. Недоїмок немає	3	3	5	3	3	1	3	2	1	У літку наймає робітника	Понад свою обробляє у наймах	Улітку два робітники займаються хліборобством, а взимку - домашнім господарством. Третій, з наймитом, на трьох парах займаються звозом купецького краму. А після повернення - хліборобством та домашньою чорною роботою
2	Пантелеймон Онуфріїв Павленко Землі - 2,7 дес. Недоїмок - 2 р. $2^4/_2$ к.	3	3	1	3	1	-	2	1	1	Немає	Обробляє тільки свою землю	Улітку обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
3	Юхим Онуфріїв Павленко Землі - 2,6 дес. Недоїмок - 2 р. $2^4/_2$ к.	3	3	5	2	2	-	1	1	1	Немає	Обробляє тільки свою землю	Улітку обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4	Федір Семенів Павленко Землі - 5,6 дес. Недоїмок - 6 р. 8 $^{4}/_{2}$ к.	3	3	5	2	2	1	-	-	-	Немає	Обробляє тільки свою землю	Улітку один робітник займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою. Другий - наймається у робітники
5	Семен Семенів Павленко Землі - 4,2 дес. Недоїмок немає	2	2	2	1	1	-	2	1	-	Немає	Обробляє тільки свою землю	Улітку робітник займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
6	Федір Григорів Павленко Землі -10,1 дес. Недоїмок немає	4	4	3	1	1	-	1	1	1	Немає	Обробляє тільки свою землю	Влітку робітник займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
7	Пилип Григорів Павленко Землі - 10,05 дес. Недоїмок - 2 к.	5	5	3	1	2	-	-	1	-	Немає	Обробляє тільки свою землю	У різні пори року займається поденною чорною роботою
8	Іван Іванів Лук'яненко Землі - 11,11 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	5	1	1	-	2	1	-	Немає	Понад свою обробляє у наймах	У різні пори року займається поденною чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
9	Петро Іванів Яременко Землі - 5,8 дес. Недоїмок - 10 к.	5	5	3	2	-	-	2	1	1	Немає	Обробляє тільки свою землю	Улітку один робітник займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою. Другий у різні пори року займається домашньою чорною роботою
10	Прокіп Григорів Яременко Землі - 7,3 дес. Недоїмок - 2 к.	3	3	4	1	2	1	-	1	1	Немає	Обробляє тільки свою землю	Улітку робітник займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
11	Василь Семенів Яременко Землі - 6,15 дес. Недоїмок - 6 к.	1	1	-	-	-	-	1	2	1	Дружина цього селянина наймає робітника	Обробляє тільки свою землю	Улітку найнятий робітник займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
12	Олексій Іванів Яременко Землі - 4,87 дес. Недоїмок - 8 к.	5	5	5	2	2	-	2	-	-	Немає	Обробляє тільки свою землю	Улітку обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
13	Іван Іванів Яременко Землі - 9,15 дес. Недоїмок - 9 к.	7	7	9	3	2	1	2	2	1	Немає	Понад свою обробляє у наймах	Улітку усі три робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою. Мають 30 вуликів бджіл

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
14	Василь Микитів Яременко Землі -7,15 дес. Недоїмок - 6 к.	2	2	6	1	1	-	2	-	1	Влітку наймає робітника	Обробляє тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
15	Григорій Тихонів Яременко Землі - 4,5 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	1	1	1	-	1	-	-	Немає	Обробляє тільки свою землю	Цілий рік робітник займається домашньою чорною роботою
16	Яків Іванів Яременко Землі -5,85 дес. Недоїмок немає	4	4	3	3	-	1	-	-	-	Син наймається у робітники на рік	Обробляє тільки свою землю	Влітку два робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою. Третій - наймається у річні робітники
17	Матвій Іванів Яременко Землі - 3,5 дес. Недоїмок - 6 к.	5	5	5	3	3	2	1	1	1	Немає	Обробляє тільки свою землю	Влітку три робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
18	Юхим Тимофіїв Кононенко Землі - 3 дес. Недоїмок немає	2	2	1	2	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм	Займається пічним ділом 4 місяці , а решту - домашньою чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
19	Ярема Йосипів Кононенко Землі -2 дес. Недоїмок немає	2	2	3	-	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Цей селянин помер у 1850 році
20	Семен Тихонів Кононенко Землі -0,85 дес. Недоїмок немає	2	2	2	2	2	-	-	-	-	З родиною мешкає у м. Харкові	Віддає у найм з виплатою податей	Два робітники займаються чоботарством, а третій - домашньою чорною роботою
21	Панас Степанів Кононенко Землі - 9,2 дес. Недоїмок - 2 к.	3	3	4	1	1	-	2	4	1	Немає	Понад свою обробляє у наймах	Влітку займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
22	Йосип Пилипів Кононенко Землі - 0,2 дес. Недоїмок немає	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Наймається у річні працівники з чорної роботи
23	Пантелеймон Кирилів Кононенко Землі -0,95 дес. Недоїмок немає	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Один із них знаходиться у невідомій відлучці з 1836 року. Другий займається поденною чорною роботою у кушнірській справі

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
24	Сизон Кирилів Кононенко Землі -5,25 дес. Недоїмок - 4 к.	1	1	4	1	3	-	1	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
25	Орхип Тихонів Кононенко Землі - 5,6 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	-	-	-	-	1	2	1	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Цей селянин помер у 1848 році
26	Максим Костянтинів Кононенко Землі - 3,5 дес. Недоїмок немає	1	1	2	1	1	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	Віддає у найм	Наймається у річні чорноробочі
27	Андрій Семенів Кононенко Землі - 13,85 дес. Недоїмок - 4 к.	4	4	3	2	2	1	2	2	1	Немає	Тільки свою землю	Влітку обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
28	Федір Семенів Кононенко Землі - 13,85 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	3	1	1	-	1	2	1	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
29	Михайло Тимофіїв Коляда Землі - 4,5 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	3	2	2	-	1	-	-	Один із них наймається у робітники	Тільки свою землю	Влітку один займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою. Другий наймається у річні робітники
30	Калина Григорова Криворучко Землі -1,11 дес. Недоїмок немає	1	1	1	1	1	-	-	1	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Цілий рік займається домашньою чорною роботою
31	Пилип Тарасів Титаренко Землі - 0,3 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	3	2	2	-	-	-	-	Один наймається у робітники	Віддає у найм з виплатою податей	Один цілий рік чоботарює, а другий - наймається у річні робітники
32	Василь Миколаїв Пиріг Землі - 2,45 дес. Недоїмок немає	3	3	3	1	2	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Цілий рік займається поденною чорною роботою
33	Остап Тарасів Титаренко Землі - 3,94 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	4	1	2	1	-	1	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
34	Василь Павлів Шевченко Землі - 5,9 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	4	1	2	-	2	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою чорною роботою
35	Максим Олександрів Шевченко Землі - 8,2 дес. Недоїмок - 8 к.	5	5	5	3	3	2	2	2	2	Наймає робітника	Понад свою обробляє в наймах	Влітку три робітники займаються хліборобством і бджоловодством, а взимку - домашнім господарством та бджолами. Мають 120 вуликів
36	Олексій Олександрів Шевченко Землі - 3,3 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	2	1	2	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Цілий рік займається домашньою чорною роботою
37	Григорій Олександрів Шевченко Землі -7,45 дес. Недоїмок - 6 к.	4	4	4	2	2	-	3	1	2	Немає	Тільки свою землю	Влітку обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
38	Карпо Олександрів Шевченко Землі -8,25 дес. Недоїмок - 10 к.	6	6	2	2	2	1	2	1	2	Немає	Понад свою обробляє в наймах	Влітку три робітники займаються хліборобством і один із них бджолярством, а взимку - домашнім господарством. Мають 10 вуликів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
39	Семен Іванів Міщенко Землі - 1,5 дес. Недоїмок немає	4	4	2	1	1	-	-	1	1	Наймається у робітники	Віддає у найм з виплатою податей	Цей робітник знаходиться у м. Харкові на навчанні пічній справі
40	Влас Іванів Міщенко Землі немає Недоїмок - 8 к.	3	3	2	2	2	-	-	-	-	Немає	Землі не має, а живе у м. Харкові на міській землі у власному будинку	Один робітник цілий рік чоботарює, другий - кравець, а третій у башмачника у навчанні
41	Василь Назарів Яременко Землі - 9,05 дес. Недоїмок немає	3	3	2	2	1	-	1	2	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
42	Михайло Андріїв Яременко Землі - 8,8 дес. Недоїмок немає	-	-	4	-	-	-	-	-	-	Немає	Дружина цього селянина віддає всю землю в найм. З копиці отримує 4 частку врожаю	Пішов за наймом у рекрути у 1848 році за родину селянина Олексія Тимченка
43	Федір Яків Кушнаренко Землі - 0,7 дес. Недоїмок немає	-	-	5	-	2	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Цей селянин помер у 1842 році

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
44	Олексій Романів Кушнаренко Землі -2,95 дес. Недоїмок немає	2	2	1	1	1	-	-	2	-	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Цілий рік займається домашньою чорною роботою
45	Герасим Романів Кушнаренко Землі - 2,05 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	1	2	1	-	-	-	-	Один наймається у річні робітники	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Один робітник займається поденною працею у м. Харкові, другий - наймається у річні робітники
46	Михайло Романів Кушнаренко Землі -1,95 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	2	1	2	-	-	1	1	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Цілий рік займається домашньою чорною роботою
47	Денис Наумів Бовкун Землі - 10,12 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	3	2	2	-	2	5	1	Немає	Понад свою обробляє у наймах	Влітку обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою. Мають 10 вуликів
48	Семен Іванів Варибрус Землі - 6,05 дес. Недоїмок - 4 к.	-	-	4	-	1	-	1	-	-	Наймає робітника	Тільки свою землю	Цей селянин помер, а дружина наймає робітника, котрий займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
49	Федір Петрів Варибрус Землі - 0,15 дес. Недоїмок - 2 к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Немає	Землею володіє за духовним заповітом Матвія Яременка (у списку за № 17)	Помер у 1845 році
50	Іван Петрів Варибрус Землі -8,15 дес. Недоїмок немає	7	7	8	4	4	-	1	2	-	Немає	Тільки свою землю	Три робітники займаються хліборобством, а взимку - господарством. Третій поденною чорною роботою
51	Андрій Семенів Варибрус Землі - 6,9 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	2	1	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Цілий рік займається домашньою чорною роботою
52	Олексій Семенів Варибрус Землею володіє брат Павло. Недоїмок нема	-	-	1	-	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Помер у 1848 році
53	Павло Семенів Варибрус Землі - 7,42 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	7	2	3	-	2	1	-	Немає	Тільки свою землю	Обидва робітники влітку займаються хліборобством, а взимку - домашнім господарством

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
54	Олексій Тимофіїв Пиріг Землі - 9,3 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	6	2	4	-	1	3	-	Немає	Тільки свою землю	Обидва робітники влітку займаються хліборобством, а взимку - домашнім господарством
55	Федір Прокопів Пиріг Землі -3,05 дес. Недоїмок немає	2	2	2	1	1	-	1	2	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Займається щоденною працею у різних людей
56	Прокіп Миколаїв Пиріг Землі - 0,4 дес. Недоїмок немає	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Помер у 1842 році
57	Михайло Миколаїв Пиріг Землі - 5,4 дес. Недоїмок - 6 р. 24 к.	3	3	4	2	4	-	-	4	-	Немає	Наймає для пашні	Один робітник займається домашнім господарством, а другий - наймається у робітники
58	Василь Демидів Череватенко Землі - 5,7 дес. Недоїмок немає	1	1	2	1	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Цілий рік займається домашньою чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
59	Онисим Іванів Череватенко Землі - 3,23 дес. Недоїмок - 8 к.	4	4	2	2	1	-	2	3	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку обидва займаються хліборобством, а взимку - домашнім господарством
60	Іван Семенів Череватенко Землі - 11,45 дес. Недоїмок - 14 к.	5	5	9	4	4	1	3	7	-	Наймає робітника	Понад своє обробляє у наймах	Три робітники займаються хліборобством, а взимку домашньою роботою. Чотири робітники на трьх парах волів їздять з купецьким крамом 4 місяці у літній час. Мають 30 вуликів
61	Григорій Семенів Череватенко Землі - 4,2 дес. Недоїмок - 6 к.	4	4	2	2	1	1	2	-	-	Немає	Тільки свою землю	Один робітник літом займається хліборобством, другий - чумакує з купецьким крамом. Після повернення займається домашнею працею. Мають 40 вуликів
62	Тимофій Семенів Череватенко Землі -3,25 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	3	1	1	-	2	3	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку займається домашнею працею
63	Анефер Семенів Череватенко Землі - 6,75 дес. Недоїмок - 2 к.	3	3	2	1	1	-	2	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку займається домашнею працею

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
64	Федір Семенів Череватенко Землі - 2,25 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	4	1	1	-	4	1	-	Немає	Обробляє наймитами свою землю	Влітку на чотирьох парах волів чумакує, а взимку - домашнім господарством
65	Василь Андріїв Коляда Землі -19,1 дес. Недоїмок - 6 к.	5	5	8	2	3	1	2	5	2	Немає	Тільки свою землю	Обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
66	Захар Гордіїв Коляда Землі -2,94 дес. Недоїмок немає	-	-	1	-	1	-	-	2	-	Немає	Здає у найм під 4 частину врожаю	Помер у 1845 році
67	Григорій Герасимів Кушнаренко Землі - 2,35 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	6	1	1	-	1	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
68	Костянтин Гордіїв Коляда Землі -1 ,6 дес. Недоїмок немає	1	1	2	1	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей, а сам живе у м. Харкові у найманім будинку	Займається кравецькою справою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
69	Герасим Гаврилів Кушнаренко Землі - 2,3 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	6	1	1	-	1	2	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
70	Олександр Григорів Кушнаренко Землі - 3,4 дес. Недоїмок - 3р. 34 $^{3}/_{4}$ к.	4	4	2	2	2	-	1	4	1	Немає	Тільки свою землю	Обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
71	Михайло Іванів Кушнаренко Землі -8,05 дес. Недоїмок - 8 к.	5	5	8	1	4	2	2	4	1	Немає	Понад своє обробляє у наймах	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
72	Олексій Тихонів Кушнаренко Землі - 11,7 дес. Недоїмок - 8 к.	5	5	3	2	1	-	1	1	-	Сина віддає у робітники	Тільки свою землю	Один робітник займається хліборобством та домашньою роботою, другий - наймається у річні робітники
73	Сидор Данилів Череватенко Землі - 8 дес. Недоїмок - 8 к.	7	7	4	3	2	1	2	2	-	Немає	Тільки свою землю	Два робітники займаються хліборобством та домашньою роботою, Третій - 3 місяці на рік працює ковалем. Має власну кузню

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
74	Козьма Кіндратів Власенко Землі - 9,1 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	6	1	4	-	1	2	5	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
75	Онисим Самойлів Титаренко із зятем Михайлом Щербанем Землі -15,5 дес. Недоїмок - 6 к.	7	7	3	2	3	-	3	2	-	Немає	Понад своєї обробляє у наймах	Обидва робітника займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
76	Семен Прокопів Титаренко Землі - 2,2 дес. Недоїмок - 12 к.	6	6	6	4	3	3	-	2	-	Двоє синів наймаються у робітники	Тільки свою землю	Обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
77	Микита Прокопів Титаренко Землі -3,42 дес. Недоїмок немає	2	2	2	2	1	1	-	3	-	Немає	Тільки свою землю	Обидва робітника займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
78	Василь Іванів Титаренко Землі немає Недоїмок - 6 к.	2	2	2	2	2	-	-	-	-	Обидва наймаються у робітники	Землі не мають, а мешкають у м. Харкові в робітниках	Обидва наймаються на річні роботи

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
79	Нестір Іванів Титаренко Землі - 3,3 дес. Недоїмок - 6 к.	2	2	2	1	1	-	-	-	-	З усією родиною живе у м. Харкові	Живе у м. Харкові у власному будинку	Займається домашнім господарством
80	Гнат Власів Хоменко Землі -3,03 дес. Недоїмок - 8 к.	2	2	1	1	1	-	-	2	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
81	Григорій Григорів Хоменко Землі -1,65 дес. Недоїмок - 6 к.	3	3	3	1	1	1	-	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
82	Кіндрат Григорів Хоменко Землі немає Недоїмок - 4 р. $^{3}/_{4}$ к.	3	3	4	2	2	-	-	-	-	Немає	Живе у м. Харкові у найманому будинку	Обидва займаються кушнірським ремеслом, але один наймається на тимчасові роботи
83	Порфирій Хоменко Землі немає Недоїмок - 4 к.	3	3	2	1	1	-	-	-	-	Немає	Живе у м. Харкові у власному будинку	Займається кравецькою справою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
84	Іван Лаврентів Хоменко Землі - 1,55 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	2	1	2	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	Віддає у найм з виплатою податей	Наймається у річні робітники
85	Прокіп Захарів Святенко Землі - 5,75 дес. Недоїмок - 2 к.	3	3	4	3	2	-	6	4	1	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
86	Андрій Іванів Святенко Землі - 7,4 дес. Недоїмок - 10 к.	5	5	4	3	2	-	6	4	1	Немає	Тільки свою землю	Три робітники займаються хліборобством та домашньою роботою, а один із них на чотирьох парах волів по 3 місяці возить купецький крам
87	Андрій Іванів Слюсар Землі - 1,4 дес. Недоїмок - 6 р. 24 к.	2	2	3	1	1	-	-	-	-	Сина віддає у робітники	Віддає у найм з виплатою податей	Наймається у річні робітники
88	Никифор Костянтинів Слюсар Землі - 3,35 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	3	1	1	-	-	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
89	Євстафій Дмитрів Шевченко Землі - 7,2 дес. Недоїмок немає	2	2	4	1	2	-	-	2	-	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Займається домашнім господарством
90	Анисим Василів Шевченко Землі - 4,1 дес. Недоїмок немає	3	3	4	1	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Займається домашнім господарством
91	Мирон Семенів Кушнаренко Землі - 7,8 дес. Недоїмок - 18 р. 76 к.	1	1	1	1	1	1	-	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
92	Гнат Іванів Слюсар Землі -2,25 дес. Недоїмок - 6 к.	3	3	2	2	1	1	-	1	-	Немає	Тільки свою землю	Один робітник влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою. Другий - столярною справою
93	Сергій Іванів Слюсар Землі - 4,8 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	4	1	3	-	1	-	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - чоботарством

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
94	Яків Степанів Олешко Землі - 6,2 дес. Недоїмок - 14 к.	10	10	11	6	4	-	7	3	3	Наймає робітника	Понад свою обробляє у наймах	Три робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою. Два робітники з наймитом, за пашпортом, відходять з купецьким крамом на 7 парах волів у інші губернії на ціле літо
95	Левко Степанів Олешко Землі -4,55 дес. Недоїмок - 10 к.	5	5	5	3	3	-	5	3	4	Немає	Понад свою обробляє у наймах	Один робітник займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою. Два інших на 5 парах волів відходять з купецьким крамом. Мають 30 вуликів
96	Гаврило Ульїнів Щербань Землі - 0,8 дес. Недоїмок - 18 р. 72 к.	7	7	2	1	2	-	-	1	-	Двох синів віддає у річні робітники	Віддає у найм з виплатою податей, а сам з сім'єю живе у Пересічному на державній землі	Один робітник займається домашньою роботою. Два інших наймаються у річні робітники
97	Трохим Романів Щербань Землі - 1 дес. Недоїмок - 6 р. 24 к.	3	3	2	1	2	-	-	1	-	Немає	Віддає у найм під 4 частину врожаю	Весь час займається домашньою роботою
98	Петро Ульянів Щербань Землі - 4,6 дес. Недоїмок - 3 к.	2	2	2	1	1	1	-	-	-	Немає	Тільки свою землю	Займається хліборобством та домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
99	Андрій Ільїн Щербань Землею володіє брат Петро (№98) Недоїмок - 7 р. 30 к.	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	У найм з виплатою податей	Наймається у річні робітники
100	Андрій Миколаїв Тимченко Землі -2,75 дес. Недоїмок - 6 к.	4	4	6	2	3	-	2	-	-	Наймає робітника	Понад свою обробляє у наймах	Обидва робітники займаються хліборобством, а взимку - домашньою роботою
101	Назар Миколаїв Тимченко Землі - 16,15 дес. Недоїмок немає	3	3	3	3	2	1	2	1	-	Немає	Понад свою обробляє у наймах	Два робітники займаються хліборобством та домашньою роботою, а третій поденною роботою
102	Олексій Миколаїв Тимченко Землі - 22,65 дес. Недоїмок немає	4	4	3	3	2	1	3	5	-	Немає	Понад свою обробляє у наймах	Три робітники займаються хліборобством та домашньою роботою
103	Лаврентій Михайлів Заїка Землі -10,9дес. Недоїмок - 6 к.	4	3	2	1	2	-	2	3	-	Немає	Лише свою землю	Три робітники займаються хліборобством та домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
104	Андрій Михайлів Заіка Землі - 8,9 дес. Недоїмок немає	5	5	5	1	3	-	2	-	-	Немає	Тільки свою землю	Три робітники займаються хліборобством та домашньою роботою
105	Опанас Миколаїв Решитник Землі - 5,6 дес. Недоїмок - 10 р. 8 к.	3	3	3	2	2	-	-	-	1	Немає	Лише свою землю	Один знаходиться за вибором оспопрививателів з 1844 р., другий займається домашньою роботою
106	Олексій Михайлів Буймістр Землі — Недоїмок —	1	1	3	-	2	-	-	-	-	——	Немає	Помер у 1840 р.
107	Карпо Іванів Закрицький Землі - 0,4 дес. Недоїмок - 3 р. 62 $^{1}/_{4}$ к.	2	2	3	1	2	-	-	-	-	Немає	Живе у м. Харкові у власному будинку	Займається поденною роботою
108	Олексій Яківлів Ткаченко Землі - 0,8 дес. Недоїмок - 31 р. 19 $^{1}/_{4}$ к.	3	3	5	2	2	-	-	2	-	Наймається у річні робітники	Здає під 4-ту частину врожаю	Один займається домашньою роботою, другий - річний робітник

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
109	Тимофій Іванів Кононенко	-	-	-	-	-	-	-	-	-	——	Немає	Помер у 1836 р.
110	Потап Мартинів Кононенко Землі - немає Недоїмок - 2 р. 12 $^1/_4$ к.	2	2	2	1	1	-	-	-	-	Немає	Мешкає у м. Харкові, у найманім будинку	Займається завжди денною роботою
111	Йосип Абрамів Шутка Землі - 4,7 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	4	2	1	-	3	5	-	Немає	Понад своєї у наймах	Обидва займаються хліборобством та домашнім господарством
112	Данило Федорів Деденко Землі немає Недоїмок - 2 к.	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Немає	Мешкає у м. Харкові, у найманім будинку	Займається денною роботою
113	Андрій Федорів Тимченко Землі - 6,2 дес. Недоїмок - 2 $^3/_4$к.	2	2	6	1	1	1	-	2	-	Немає	Лише свою землю	Займається хліборобством та домашньою чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
114	Козьма Федорів Тимченко Землі -2,65 дес. Недоїмок - 2 $^{3}/_{4}$ к.	4	4	5	1	2	-	-	3	-	Немає	Здає під 4-ту частину врожаю	Займається завжди домашньою чорною роботою
115	Карпо Федорів Тимченко Землі -4,95 дес. Недоїмок - 2 $^{1}/_{2}$ к.	1	1	2	1	1	-	2	-	3	Немає	Тільки свою землю	Займається хліборобством та домашньою роботою
116	Павло Онухріїв Заіка Недоїмок - 2 к.	-	-	-	каліка	-	-	-	-	-	Наймається у робітники	Землею володіють родичі	Помер у 1850 р.
117	Василь Кондратів Власенко Землі -5,05 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	1	1	1	-	1	2	-	Немає	Лише свою землю	Займається хліборобством та домашньою роботою
118	Антон незаконно-народжений Павленко Недоїмок немає	1	1	3	-	1	-	-	-	-	Немає	Немає	За малолітством нічим не займається
119	Борис Григорів Мотора Недоїмок немає	2	2	-	-	-	-	-	-	-	Немає	Немає	За малолітством нічим не займається

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Села Пісочина відписні від монастирів селяни												
1	Федір Наумів Мотора Землі - 4,5 дес. Недоїмок немає	5	5	4	1	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм з виплатою податей	Займається поденною чорною роботою
2	Павло Наумів Мотора Землі -3,05 дес. Недоїмок 4 к.	1	1	3	1	1	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	Віддає під виплату податей, а сам живе у м. Харкові у власному будинку	Наймається на рік у робітники (пічником)
3	Микола Демидів Мотора Землі - 0,95 дес. Недоїмок 2 к.	4	4	2	1	1	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	Віддає під виплату податей, а сам живе у м. Харкові у власному будинку	Наймається на рік у робітники (пічником)
4	Фірс Демидів Мотора Землі - 6,45 дес. Недоїмок 4 к.	3	3	3	2	1	-	1	1	-	Немає	Лише свою землю	Займається хліборобством та домашньою роботою
5	Тимофій Якимів Мотора Землі - 6,9 дес. Недоїмок 4 к.	2	2	3	1	2	-	-	-	-	Немає	Віддає з виплатою податей	Один - поденною працею, другий - зі старості й хвороби нічим не займається

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6	Авксентій Якимів Мотора Землі - 9,1 дес. Недоїмок - 6 к.	5	5	2	2	1	-	1	2	-	Немає	Лише свою землю	Займається хліборобством та домашньою чорною роботою
7	Олексій Сергіїв Мотора Землі - 15,75 дес. Недоїмок - 6 к.	5	5	5	2	2	1	4	8	5	Немає	Понад свою обробляє у наймах	Один робітник займається хліборобством та домашньою роботою, другий на 3-х парах волів, на 2 місяці ходить до інших губ. з купецьким крамом. Решту часу - домашньою роботою
8	Гнат Павлів Мотора Землі - 4,9 дес. Недоїмок - 2 к.	1	2	3	1	1	-	-	2	-	Немає	За 4-ту частину врожаю	Займається домашньою роботою
9	Дмитро Кирилів Гончар Землі - 2,2 дес. Недоїмок немає	1	1	1	1	1	-	-	-	-	———	Віддає спільноті з виплатою податей	За бродяжництво утримується у Харківськім тюремнім околодку
10	Микола Лук'янів Передерій Землею володіє сторонній Недоїмок - 2 р. 44 к.	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Наймається на річні роботи	Віддає з виплатою податей, а сам живе у м. Новочеркаську	Живе за пашпортом у м. Новочеркаську, у робітниках

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
11	Микола Прокопів Заїка Землі -10,4 дес. Недоїмок немає	2	2	3	2	-	-	2	2	-	Немає	Лише свою землю	Обидва займаються хліборобством та домашньою роботою
12	Юхим Прокопів Заїка Землі -2,2 дес. Недоїмок немає	3	3	1	1	1	-	-	1	-	Немає	Під 4-ту частину врожаю	Домашньою чорною роботою
13	Овер'ян Миколаїв Заїка Землі немає Недоїмок немає	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Наймається на рік у робітники	З виплатою податей	На рік у робітники
14	Ілля Василів Заїка Землі -7,85 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	3	2	2	-	2	2	-	Немає	Лише свою воду	Обидва займаються домашньою роботою
15	Федір Іванів Скиба Землі -0,55 дес. Недоїмок - 38 $^{1}/_{4}$ к.	3	3	4	1	2	-	-	-	-	Немає	З виплатою податей, а сам живе у приміській слободі Іванівці у власному будинку	Займається домашньою чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
16	Андрій Федорів Заїка Землі немає Недоїмок - 42 $^{1}/_{4}$ к.	2	2	1	1	-	-	-	-	-	——	Живе у м. Харкові у найманім будинку	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
	Хутір Надточіїв												
1	Андрій Федорів Надточій Землі - 4,9 дес. Недоїмок - 6 к.	5	5	2	3	2	-	2	1	-	Немає	Лише свою землю	Щоденною чорною роботою
2	Карпо Іванів Надточій Землі - 2,9 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	3	1	1	-	-	1	-	Немає	Під 4-ту частину врожаю	Щоденною роботою
3	Іван Власів Надточій Землі немає Недоїмок - 6 к.	4	4	2	1	1	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	——	На річні роботи
4	Тимофій Власів Надточій Землі немає Недоїмок - 2 к.	4	4	3	1	1	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	——	На річні роботи

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
5	Семен Власів Надточій Землі немає Недоїмок - 2 к.	2	2	1	1	1	-	-	-	-	Наймається у річні робітники	——	На річні роботи
6	Олексій Трохимів Надточій Землі -4,95 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	1	-	1	-	1	1	-	Немає	Землю сиріт обробляє опікун	Помер у 1848 р.
7	Ілля Іванів Надточій Землі -8,65 дес. Недоїмок - 6 к.	5	5	2	1	1	-	2	4	-	Немає	Понад свою у наймах	Хліборобством та домашньою роботою
8	Трохим Іванів Надточій Землі -2,95 дес. Недоїмок - 5 р. 76 к.	6	6	7	3	4	-	1	2	-	Немає	Лише свою землю	Два робітники займаються хліборобством та домашньою роботою, а троє невідомо де з 1844 р.
9	Прокіп Семенів Надточій Землі - 2,8 дес. Недоїмок - 10 к.	4	4	3	3	2	-	1	1	-	Немає	Лише свою землю	Усі три займаються хліборобством та домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
10	Панас Семенів Надточій Землі - 0,9 дес. Недоїмок - 8 к.	3	3	1	1	1	-	1	1	-	Немає	Лише свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
11	Семен Семенів Надточій Землі - 9,1 дес. Недоїмок - 4 к.	1	1	1	1	1	1	3	5	2	Наймає робітника	Понад свою у наймах	Господар займається хліборобством та домашньою роботою, а робітник з купецьким крамом на 2-х парах волів 3 місяці у різні міста
12	Аврам Кононів Надточій Землі - 6,25 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	3	2	3	-	3	4	-	Немає	Лише свою землю	Один займається хліборобством та домашньою роботою. Другий - на 3-х парах волів з купецьким крамом їздить у інші губернії 4 місяці, а з поверненням - домашньою роботою
13	Леонтій Надточій Землі - 0,4 дес. Недоїмок немає	2	2	1	-	-	-	-	-	-	Немає	Обробляє опікун за прожиток сиріт	Помер у 1847 р.
14	Іван Олексіїв Надточій Недоїмок - 12 ¼ к.	3	3	1	1	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм, а сам живе у м. Харкові у власному будинку	Хліборобством на найманій землі у м. Харкові та домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
15	Сазон Гаврилів Надточій Землі - 6 дес. Недоїмок - 8 к.	-	-	2	-	-	-	1	2	-	Немає	Лише свою землю	Займається хліборобством та домашньою роботою
16	Ілля Романів Надточій Землі -3,55 дес. Недоїмок - 6 р. 24 к.	3	3	4	2	3	-	-	-	-	Один із сімейства наймається на рік у робітники	Здають під 4-ту частину врожаю	Займається хліборобством та домашньою роботою
17	Григорій Борисів Надточій Землі - 2 дес. Недоїмок - 16 к.	1	1	2	-	1	-	-	-	-	——	У найми з виплатою податей	Помер у 1838 р.
18	Яків Микитів Надточій Землі - 3,05 дес. Недоїмок - 4 к.	4	4	3	-	1	-	1	1	-	——	Дружина - лише свою землю	Помер у 1848 р.
19	Матвій Микитів Надточій Землі -6,55 дес. Недоїмок - 22 р. 9 $^{1}/_{4}$ к.	6	6	4	3	4	-	1	2	-	Два із сімейства наймаються у робітники	Лише свою землю	Один займається хліборобством та домашньою роботою, а два - у щорічні робітники

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
20	Петро Димидів Надточій Недоїмок - 2 к.	2	2	-	1	-	-	-	-	-	Наймається у робітники	Всю землю у найм	Наймається у річні робітники
21	Степан Димидів Надточій Недоїмок - 2 к.	1	1	2	1	1	-	-	-	-	На рік у робітники	З виплатою податей	На рік у робітники
22	Семен Олексіїв Надточій Землі - 12,65 дес. Недоїмок - 4 к.	2	2	5	-	2	-	-	-	-	Немає	Дружина віддає у найм	Помер у 1848 р.
23	Семен Іванів Надточій Землі - 1,4 дес. Недоїмок - 6 р. 24 к.	2	2	3	2	2	-	-	-	-	Немає	Віддає у найм, а сам живе у слободі Пересічнім у власнім будинку	Обидва займаються домашньою роботою
24	Петро Федорів Надточій Землі - 15,02 дес. Недоїмок - 10 к.	7	7	5	3	2	-	-	-	-	Немає	Понад свою у наймах	Два - хліборобством та домашньою роботою, третій, за пашпортом, від'їжджає з купецьким крамом на ціле літо, а взимку приглядає 5 пар волів, якими чумакують, а четвертий за старості нічим не займається

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
25	Федір Володимирів Надточій Землі - 9,8 дес. Недоїмок - 5 р. 97 к.	2	2	2	1	2	-	-	1	-	Немає	Під 4-ту частину врожаю	Займається домашньою роботою
26	Василь Петрів Надточій Землі -7,7 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	4	-	2	-	2	2	-	Наймає робітника	Лише свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
	Хутора Гуків економічні селяни												
1	Яким Шинкаренко Недоїмок - 8 р. 56,5 к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	——	——	Поступив за наймом у рекрути у 1839 р.
2	Онуфрій Шинкаренко Недоїмок - 61 р. 67 к.	3	3	2	3	-	-	-	-	-	2 з сім'ї у річні наймити	У наймі з виплатою податей	Один поденно на чорних роботах, а два у річні роботи
3	Деніс Белім Недоїмок - 4 к.	2	2	3	2	2	-	3	4	-	Немає	Понад свою у наймах	Один - хліборобством, а взимку домашньою роботою. Другий у літній час на 3-х парах волів чумакував 2 місяці, а повернувшись займався домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4	Трохим Белім Недоїмок - 2 к.	2	2	3	1	1	-	2	3	-	Немає	Тільки свою землю	Займається хліборобством, а взимку домашньою роботою
5	Лаврентій Ващенко Недоїмок - 4 к.	2	2	6	2	2	-	2	3	-	Немає	Свою землю	Влітку - хліборобством і 2 місяці на 2-х парах волів їздить з купецьким крамом, а взимку - домашньою роботою
6	Лука Ващенко Недоїмок - 4 к.	2	2	2	1	1	-	1	2	-	Немає	Свою землю	Хліборобством, а взимку - домашньою роботою
7	Давид Ващенко Недоїмок - 94 $^{3}/_{4}$ к.	2	2	3	1	2	1	-	-	-	Немає	Віддає у найм, а сам у м. Харкові у власному будинку	Працює візником по місту та займається чорною роботою
8	Сергій Ващенко Недоїмок - 4 к.	6	1	2	1	1	-	1	2	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
9	Засим Ващенко Недоїмок - 4 к.	3	3	4	1	3	-	4	5	-	Наймає робітника	Понад свою у наймах	Хліборобством та домашньою роботою
10	Григорій Кандиба Недоїмок - 6 к.	3	3	4	1	1	-	5	3	-	Немає	Понад свою у наймах	Хліборобством і на 2 місяці на 4-х парах волів з купецьким крамом від'їжджає до інших губерній, а взимку - домашньою роботою

8*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
11	Гаврило Кандиба Недоїмок - 6 к.	3	3	2	1	1	-	3	2	-	Наймає річного робітника	Свою землю	Хліборобством, і на 3-х парах волів на 3 місяці з купецьким крамом у інші губернії
12	Микита Галич Недоїмок - 4 к.	2	2	3	1	1	-	1	4	-	Немає	Свою землю, а один наймається у найми	Хліборобством та домашньою роботою
13	Іван Кондратів Галич Недоїмок - 4 к.	2	2	1	1	-	2	2	2	-	У річні робітники	Лише свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
14	Семен Галич Недоїмок - 2 к.	1	1	-	-	-	-	-	-	-	——	У найми з виплатою податку	За малоліцтвом нічим не займається
15	Карпо Галич Недоїмок - 4 к.	4	4	5	2	2	-	3	5	-	Немає	Свою землю	Два працівника хлібороби, а взимку - домашньою роботою
16	Прокіп Ващенко Недоїмок - 4 к.	-	-	2	-	1	-	-	-	-	——	Віддає з виплатою податей	Помер у 1840 р.
17	Іван Василів Галич Недоїмок - 2 к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	——	Віддає з виплатою податей	Помер у 1837 р.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
18	Тимофій Іванів Козинський	2	2	2	-	1	-	-	-	-	——	Немає	За малоліцтвом нічим не займається
	Села Куряжа економічні селяни												
1	Яків Семенів Рябець Землі -1,15 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	2	2	1	-	1	2	-	Немає	Тільки свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
2	Григорій Семенів Рябець Землі - 1 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	1	-	-	-	1	3	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
3	Григорій Михайлів Ткач Землі - 2,1 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	1	1	1	-	2	1	-	Немає	Тільки свою землю	Влітку займається хліборобством, а взимку - домашньою роботою
4	Олексій Іванів Ткач Землі - 0,5 дес. + 1,05 дес. Недоїмок - 3 к.	4	4	6	3	4	1	-	-	1	Немає	Тільки свою землю	З робітники хлібороби та чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
5	Данило Михайлів Ткач Землі -2,85 дес. Недоїмок - 6 к.	1	1	5	1	1	-	2	2	-	Немає	Лише свою землю	Займається хліборобством та чорною роботою
6	Прокіп Терентів Ткач Недоїмок - 6 к.	5	5	2	3	1	-	2	1	-	Немає	Лише свою землю	3 робітники хліборобством та домашньою роботою
7	Іван Трохимів Ткач Землі -1,25 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	5	2	3	-	2	1	1	Немає	Лише свою землю	2 робітники хліборобством і домашньою чорною роботою
8	Василь Терентіїв Ткач Недоїмок - 4 к.	2	2	1	-	1	-	1	1	-	Немає	Понад своєї у наймах	Хліборобством та домашньою чорною роботою
9	Кіндрат Терентіїв Ткач Землі - 0,9 дес. Недоїмок - 101 р. 99 $^{1}/_{2}$ к.	2	2	3	2	2	-	1	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
10	Йосип Терентіїв Ткач Землі -1,05 дес.	5	5	5	2	3	1	3	3	2	Немає	Понад свою у наймах	2 робітники хліборобством та домашньою роботою
11	Костянтин Семенів Ткач Землі -0,85 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	2	1	2	-	2	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
12	Андрій Лаврентів Ткач Землі - 1,3 дес. Недоїмок - 6 к.	4	3	3	3	2	-	2	1	-	Немає	Понад свою у наймах	3 робітники хліборобством та домашньою роботою
13	Федір Яковів Босий Землі - 0,6 дес. Недоїмок - 0,52 к.	1	1	1	1	1	-	-	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
14	Василь Свиридів Босий Землі - 0,2 дес. Недоїмок - 2 к.	2	2	2	1	1	-	-	-	-	Немає	Віддає у найми	Чорною щоденною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
15	Федір Максимів Босий Землі немає Недоїмок - 54 р. 44 $^{1}/_{2}$ к.	3	3	3	1	1	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
16	Георгій Сидорів Босий Землі немає Недоїмок - 7 р. 51 к.	2	2	5	2	3	-	1	1	-	Немає	Свою землю	2 робітники хліборобством та чорною роботою
17	Василь Павлів Босий (2) Землі - 0,5 дес.	4	4	2	1	1	1	-	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою
18	Деомид Павлів Босий Землі - 925 саж. Недоїмок - 4 к.	1	1	1	1	1	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою
19	Яків Павлів Босий Земля у Пересічнім Недоїмок - 2 к.	2	2	3	1	1	-	3	1	-	Немає. Живе у Пересічнім	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
20	Григорій Кирилів Коваль Землі - 0,3 дес. Недоїмок - 38 р. 64 $^3/_4$ к.	1	1	5	1	2	1	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою
21	Дем'ян Петрів Коваль Землі - 0,6 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	3	-	1	-	-	2	-	——	Дружина віддає з виплатою податків	Помер у 1846 р.
22	Прокіп Опанасів Гончар Землі - 0,7 дес. Недоїмок - 8 к.	4	4	3	3	2	-	2	2	-	Немає	Свою землю	З робітники хліборобством та чорною роботою
23	Рован Іванів Гончар Землі - 0,9 дес. Недоїмок - 82 р. 26 $^1/_2$ к.	1	1	2	1	2	-	-	-	-	——	З виплатою податей	Наймається у річні робітники
24	Омелян Іванів Гончар Землі -0,85 дес.	1	1	4	1	1	1	-	2	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
25	Гаврило Назарів Сліпченко Землі - 2,2 дес.	3	3	3	2	2	-	2	1	-	Немає	Свою землю	2 робітники хліборобством та домашньою чорною роботою
26	Антон Савин Сліпченко Землі - 0,4 дес. Недоїмок - 12 р. 42 к.	1	1	2	1	2	-	1	-	1	Немає	З виплатою податей	Хліборобством та чорною роботою
27	Федір Петрів Сліпченко Землі -0,4 дес.+ 0,1 дес. (брата) Недоїмок - 18 р. 56 3/4 к.	2	2	3	2	2	-	1	-	-	Один наймається у робітники на рік	У найм з виплатою податей	Один у поденні роботи, а другий - на рік
28	Прокіп Назарів Сліпченко Землі - 1,3 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	3	1	2	-	2	1	1	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
29	Корній Онупріїв Коритько Землі -0,05 дес. Недоїмок - 29 р. 62 1/4 к.	1	1	1	-	-	-	-	-	-	———	З виплатою податей	Помер у 1838 р.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
30	Корній Гаврілів Макаренко Землі немає Недоїмок - 35 р. 46 $^1/_2$ к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	——	З виплатою податей	Помер у 1846 р.
31	Федір Остапів Макаренко Землі - 0,1 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	4	1	1	-	1	-	1	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
32	Іван Йосипів Макаренко Землі немає Недоїмок - 6 р. 61 $^1/_4$ к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	——	З виплатою податей	Помер у 1847 р.
33	Петро Гаврилів Макаренко Землі немає Недоїмок - 6 р. 61 $^1/_4$ к.	1	1	1	1	1	-	-	-	-	На рік у робітники	З виплатою податей	Наймається у річні робітники
34	Опанас Йосипів Макаренко Землі немає Недоїмок - 3 р. 16 к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	——	З виплатою податей	Помер у 1844 р.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
35	Іван Іванів Шовкун Землі -1,05 дес. + 0,55 дес. (брата) Недоїмок - 1 р. 45 к.	6	6	8	3	4	-	1	1	-	Немає	Свою землю	3 робітники хліборобством та домашньою чорною роботою
36	Григорій Йосипів Шовкун Землі -1,95 дес. Недоїмок - 3 р. 20 1/2 к.	2	2	4	1	2	-	2	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою
37	Максим Йосипів Шовкун Землі -0,85 дес. Недоїмок - 4 р. 38 1/4 к.	2	2	1	2	1	-	-	2	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою
38	Данило Григорів Шовкун Землі -1,04 дес. Недоїмок - 4 р. 38 1/4 к.	2	2	1	1	1	-	2	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою
39	Андрій Григорів Шовкун Землі - 2,1 дес.	4	4	5	4	2	-	2	1	-	Немає	Свою землю	**2 хліборобством та чорною роботою, а останні 2: один у річні робітники, а 2-й з купецьким крамом на 2-х парах волів на 2 міс. до інших губ., а вдома - чорною роботою**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
40	Георгій Федорів Шовкун Землі - 9,7 дес. Недоїмок - 44 р. 15 1/2 к.	3	3	1	2	1	-	1	1	-	Один у річні роботи	Свою землю	Один хліборобством та домашньою роботою, другий у річні робітники
41	Петро Андріїв Шовкун Землі -0,46 дес. Недоїмок - 257 р. 7 к.	7	7	4	3	2	1	-	-	-	На річні роботи	З виплатою податей	2 поденною роботою, 3-й у річні робітники
42	Никифор Антонів Шовкун Землі -1,65 дес. Недоїмок - 4 к.	4	4	3	1	3	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою
43	Андрій Антонів Шовкун Землі - 2374 саж. Недоїмок - 6 к.	2	2	4	2	1	-	3	1	-	Немає	Свою землю	Один хліборобством та домашньою роботою, другий поденною чорною роботою
44	Терентій Антонів Шовкун Землі -0,73 дес. Недоїмок - 38 р. 7 1/2 к.	4	4	2	2	1	-	-	-	-	Один у річні робітники	Свою землю	Один хліборобством та домашньою роботою, другий поденною чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
45	Яким Ільїн Шовкун Землі немає Недоїмок - 72 р. 1/2 к.	1	1	1	-	1	-	-	-	-	Немає	З виплатою податей	Помер у 1838 р.
46	Прокіп Григорів Шовкун Землі немає Недоїмок - 46 р. 60 к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-			Відданий на військову службу (рекрути) у 1836 році
47	Гордій Кузьминів Луценко Землі - 1,2 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	6	1	2	-	2	1	1	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
48	Данило Онисів Швець Землі - 979 саж. Недоїмок - 2 к.	1	1	3	-	2	-	1	1	-	——	Дружина віддає з виплатою податей	Помер у 1848 р.
49	Степан Андріїв Сітченко Землі - 1,9 дес. Недоїмок - 6 к.	-	-	4	-	2	-	2	-	1	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
50	Михайло Захарів Сітченко Землі - 2,1 дес. Недоїмок - 8 к.	5	5	7	3	4	-	4	2	-	Немає	Понад свою у наймах	2 робітники хліборобством та домашньою роботою
51	Іван Кондратів Сітченко Землі - 0,8 дес. Недоїмок - 2 к.	1	1	5	1	2	-	1	-	1	Немає	Понад свою у наймах	2 робітники хліборобством та домашньою роботою
52	Іван Григорів Сітченко Землі -0,7 дес.+ 0,7 дес.(брата) Недоїмок - 2 р. 39 1/4 к.	5	5	7	2	3	-	1	1	-	Немає	Свою землю	2 робітники хліборобством та чорною роботою
53	Андрій Максимів Сітченко Землі -0,75 дес. Недоїмок - 19 р. 47 1/4 к.	7	7	2	2	1	-	1	-	-	Немає	Свою землю	2 робітники хліборобством та чорною роботою
54	Степан Максимів Сітченко Землі - 1806 саж. Недоїмок - 4 к.	4	4	4	1	1	-	2	1	1	Немає	Свою землю	Хліборобством та чорною домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
55	Василь Назарів Максименко Землі немає Недоїмок - 15 р. 42 к.	-	-	2	-	1	-	-	-	-	Немає	З оплатою податків	Помер у 1848 р.
56	Григорій Андріїв Зієнко Землі -3,75 дес. Недоїмок - 1 р. $12^1/_4$ к.	2	2	5	1	3	1	-	3	2	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
57	Дем'ян Семенів Зієнко Землі -0,91 дес. Недоїмок - 6 к.	3	3	2	2	1	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Два хліборобством та домашньою роботою. Мають 20 вуликів.
58	Григорій Семенів Зієнко Землі -1,25 дес. Недоїмок - 2 к.	5	5	3	1	1	-	-	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
59	Григорій Гненний Землі - 1273 саж.	2	2	4	1	1	-	-	1	1	Немає	З виплатою податей	Цілий рік чорними роботами

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
60	Сила Сидорів Жилін Землі - 0,4 дес. Недоїмок - 6 к.	3	3	3	2	2	-	2	1	-	Немає	Свою землю	2 робітники хліборобством та чорною роботою
61	Карпо Сидорів Жилін Землі -0,45 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	3	2	1	-	2	1	-	Немає	Свою землю	2 робітники хліборобством та чорною роботою
62	Ємелян Сидорів Жилін Землі -0,35 дес. Недоїмок - 2 к.	4	4	3	1	3	-	2	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
63	Яким Назарів Максименко Землі - 1,5 дес. Недоїмок - 3 р. 30 $^{3}/_{4}$ к.	3	3	4	1	2	-	-	2	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
64	Павло Микитів Ткач Землі -2,15 дес.	2	2	2	-	2	-	-	-	-	Немає	Дружина віддає з виплатою податей	Помер у 1848 р.
	Загалом	157	157	190	84	101	6	70	56	14			За недоїмкою - 894 р. 78 $^{3}/_{4}$ к.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Деревня Підмонастирських Подвірок												
1	Опанас Данилів Перекрест Землі - 0,3 дес. Недоїмок - 46 р. 3 к.	2	2	1	-	1	-	-	-	-	Немає	З виплатою податей	Помер у 1848 р.
2	Семен Федорів Коваленко Землі - 0,6 дес. Недоїмок - 2 р. 21 к.	2	2	5	-	2	-	-	-	1	Немає	З виплатою податей	Помер у 1843 р.
3	Терентій Федорів Коваленко Землі немає Недоїмок - 7 р. 15 к.	2	2	2	1	1	-	-	-	-	Немає	З виплатою податей, з родиною у м. Харкові у найманім будинку	Кравецькою справою
4	Яків Федорів Коваленко Землі немає	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	У рекрутах з 1846 року
5	Прокіп Федорів Коваленко Землі - 0,3 дес.	2	2	1	1	1	-	-	-	-	Немає	З виплатою податей	Цілий рік чоботарює

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6	Петро Федорів Коваленко Землі - 0,3 дес. Недоїмок - 33 $^1/_2$ к.	2	2	2	1	1	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
7	Микита Григорів Ярошенко Землі - 0,5 дес. Недоїмок - 95 $^1/_2$ к.	3	3	1	2	1	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
8	Влас Іванів Чернуха Землі -0,45 дес. Недоїмок - 3 р. 3 к.	2	2	3	1	2	-	2	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
9	Андрій Іванів Чернуха Землі - 0,35 дес. Недоїмок - 4 к.	3	3	3	1	2	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
10	Іван Іванів Чернуха Землі - 0,8 дес. Недоїмок - 18 р. 89 $^1/_2$ к.	6	6	3	3	2	-	2	1	-	Немає	Свою землю	Всі три хлібороби та домашні робітники

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
11	Максим Василів Чернуха Землі немає Недоїмок - 2 к.	-	-	-	-	-	-	-	-	-			Пішов у рекрути за наймом у 1839 році
12	Григорій Василів Чернуха Землі немає Недоїмок - 5 р. 12 $^1/_4$ к.	3	3	2	1	1	-	-	-	-	З сім'єю живе у м. Харкові	Віддає у найм	Домашньою чорною роботою
13	Сидір Олексіїв Чернуха Землі немає Недоїмок - 59 р. 78 $^1/_4$ к.	1	1	2	1	1	-	-	-	-	У річні робітники	З виплатою податей	Наймається по кузнечній справі
14	Дмитро Кирилів Коваленко Недоїмок - 21 р. 32 $^3/_4$ к.	1	1	3	1	1	-	-	-	-	З сім'єю у м. Харкові	Землі немає	Цілий рік кравецькою справою
15	Самойло Андріїв Коваленко Землі - 0,7 дес. Недоїмок - 8 р. 8 к.	1	1	2	-	2	-	-	-	-	Немає	Дружина віддає з виплатою податей	Помер у 1836 р.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
16	Василь Самойлів Коваленко Землі -0,25 дес. Недоїмок - 26 р. 47 1/4 к.	2	2	1	-	1	-	-	-	-	Немає	Дружина віддає з виплатою податей	Помер у 1846 р.
17	Іван Парфенів Коваленко Землі -0,45 дес. Недоїмок - 4 к.	1	1	3	1	1	-	-	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
18	Остап Петрів Зарицький Землі немає Недоїмок - 2 к.	1	1	1	1	1	-	-	-	-	У річні робітники	З виплатою податей	У річні робітники
19	Прокіп Чернуха Землі немає	1	1	-	1	-	-	-	-	-	——	Немає	Поденною чорною роботою
20	Петро Іванів Зарицький Землі - немає Недоїмок - 1 р. 94 к.	5	5	3	1	1	-	1	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
21	Григорій Іванів Зарицький Землі немає Недоїмок - 83 р. $^3/_4$ к.	4	4	2	1	1	-	1	-	-	Живе у Пересічному	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
22	Іван Іванів Зарицький Землі немає Недоїмок - 4 к.	2	2	1	1	1	-	-	-	-	Живе у с. Полевім і на тій землі	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
23	Хома Павлів Зарицький Землі немає Недоїмок - 4 к.	3	3	1	1	1	-	1	-	1	Немає	Свою землю	Хліборобством та домашньою роботою
24	Іван Федорів Мирошник Землі - 0,4 дес. Недоїмок - 139 р. 94 к.	2	2	3	2	1	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Один хлібороб, другий за старості не працює
25	Василь Демянів Мирошник Землі немає Недоїмок - 2 к.	3	3	2	1	2	-	-	-	-	Немає	У найм, а сам живе у м. Харкові у найманім будинку	Крамар з річним прибутком до 20/7 сереб. на рік
	Загалом	54	54	47	22	27	1	11	5	2			За недоїмкою 398 р. 73 $^3/_4$ к.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Хутора Кременного												
26	Григорій Серік Недоїмок - 40 р. 80 $^{3}/_{4}$ к.	2	2	3	-	1	-	-	-	-	Немає	У найм з виплатою податей	Помер у 1846 р.
27	Лаврін Аниподов Серік Землі - 6,1 дес. Недоїмок - 67 р. 67 $^{3}/_{4}$ к.	5	5	2	1	1	-	-	1	-	Немає	У найм з виплатою податей	Цілий рік чорною роботою
	Загалом	7	7	5	1	2	1	1	-	1			По недоїмкам 108 р. 48 $^{3}/_{4}$ к.
	ВІДСТАВНІ НИЖНІ ЧИНИ СЕЛИЩНОЇ СПІЛКИ, що користувалися землею до 1847 року												
	с. Пісочин												
28	Григорій Павлів Стрельников Недоїмок - 2 р. 6 к.	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Немає	Свою землю	———
29	Пантелемон Григорів Тимченко Недоїмок - 1 р. 24 $^{1}/_{2}$ к.	1	1	1	1	1	1	-	1	-	Немає	Свою землю	———
30	Григорій Іванів Мотора	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Немає	Свою землю	———

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	с. Куряж												
31	Степан Максименко Недоїмок - 2 к.	1	1	1	1	1	-	-	1	1	Немає	Свою землю	———
	Безстроково відпущені нижні чини с. Пісочина												
32	Кирило Тарасів Титаренко	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством
33	Сава Андріїв Яременко	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством
34	Григорій Демидів Жаденко Недоїмок - 94 к.	1	1	1	1	1	-	-	2	-	Немає	Свою землю	Хліборобством
35	Іван Антонів Костенко	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Немає	Свою землю	Хліборобством
36	Захарій Сетченко Недоїмок - 2 к.	1	1	1	1	1	-	1	1	-	Немає	Свою землю	Хліборобством
	Загалом	9	9	8	9	8	1	1	5	-			За недоїмками 4 р. 28 $^{1}/_{2}$ к.
	Загалом по Пісочинській сільській спільці	**707**	**701**	**775**	**352**	**400**	**38**	**253**	**288**	**69**	На спільці коштів - 1663 р. 23 $^{3}/_{4}$ к.; на нижніх чинах - 4 р. 28 $^{1}/_{2}$к.; на переселенцях, що вийшли у Катеринславську губ. у 1842 році - 1102 р. 45 $^{3}/_{4}$ к.; невірно виключно з переселенської недоїмки (2837 р.) - 1539 р. 10 $^{1}/_{2}$ к. Загалом - 4309 р. 10 $^{1}/_{2}$ к.		

Селищний староста Олексій Тимченко **Селищний писар Торяник**

БІБЛІОГРАФІЯ ПУБЛІКАЦІЙ АВТОРА
(краєзнавче спрямування)

Черноморець В. Вічні святині // Трибуна трудящих. – 2001. – № 31.

Черноморець В. Про що мовчать дзвони // Трибуна трудящих. – 2002. – № 32.

Черноморец В. Два портрета // Харьковский исторический альманах. – Х.: Райдер, осень 2002.

Черноморець В. Дійсний статський радник, дворянин В.В. Шихов // Харьковский исторический альманах. – Х.: Райдер, зима 2002 (Харьковский частный музей Городские усадьбы).

Черноморець В. Два портрета (сторінки історії: далеке і близьке) // Трибуна трудящих. – 2003. – № 70.

Черноморець В. Маєток Шихова // Трибуна трудящих. – 2003. – № 84.

Черноморець В. З історії будівництва та розвитку пісочинської Василівської церкви // Краєзнавство. Вип. 1–4. – К., 2003.

Черноморець В. Спадщина купців Рижових // Трибуна трудящих. – 2004. – № 24.

Черноморець В. Рижовський парк // Трибуна трудящих. – 2004. – № 25.

Участь в роботі міжнародних наукових конференціях

Черноморець В. З історії будівництва пісочинської Василівської церкви // Наукова конференція з міжнародною участю, присвячена 100-річчю XII Археологічного з'їзду. 12 квітня 2002 р. – Харків, 2002.

Черноморець В. Спадщина купців Рижових – одних з найвизначніших промисловців Харківщини // Міжнародна наукова конференція, ~~присвячена~~ присвячена 100-річчю XII Археологічного з'їзду "Шості Слобожанські читання". 24–25 жовтня 2002 р. – Харків, 2002.

Черноморець В. До історії заводу купця Рижова у Вісочині // Міжнародна наукова конференція "Сьомі Слобожанські читання". – 25–26 вересня 2003 р. – Харків, 2003.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА VII

В.О. Черноморець
Історія слободи Пісочинської . – Х.: Константа, 2005. – 236 с.

ISBN 966-342-47-2

Підписано до друку 15.07.2005.
Ум. друк арк. 14.5. Ум. вид. арк. 17.4.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 1000 прим. Зам. 5-550.
Ціна договірна.

Надруковано у ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус».
61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

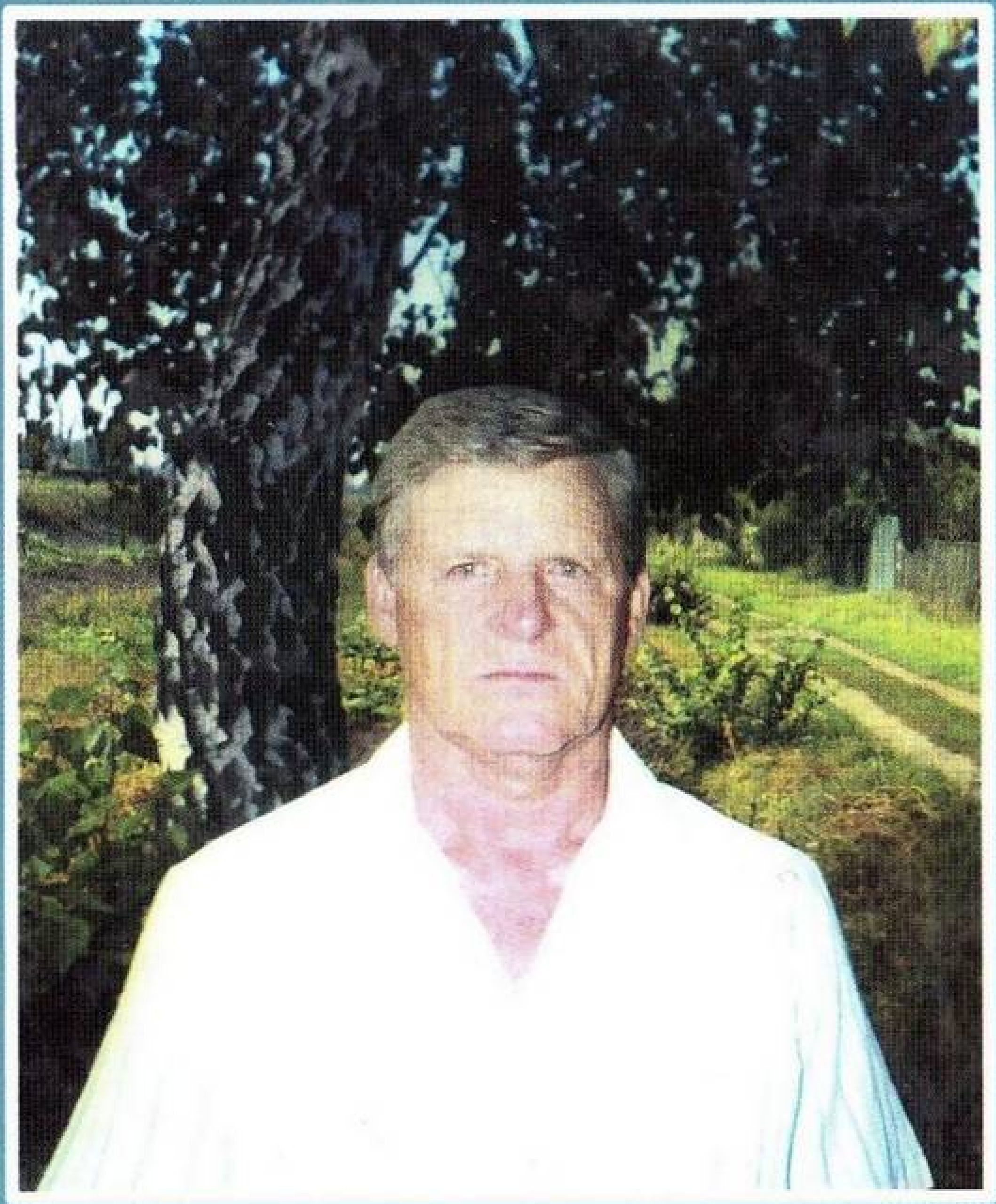
21 грн. 00 коп

T.

Бирк. іл.

Ц-1

1

ПРО АВТОРА КНИГИ
«ІСТОРІЯ СЛОБОДИ ПІСОЧИНСЬКОЇ»

Черноморець Віталій Олександрович народився в 1949 р. у м. Харкові. Після строкової служби закінчив Мінську військову школу, служив на посаді заступника командира дивізіону з технічної частини. Після виходу з лав армії працював у народному господарстві.

Протягом усього життя захоплювався старовинною історією, літературою, образотворчим мистецтвом. Член Всеукраїнської спілки краєзнавців та клубу «Краєзнавець».

Брав активну участь у наукових краєзнавчих конференціях. Має публікації у міській та столичній пресі.